

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

Bc. Radek KREUZIGER

KRIMINALITA JAKO OMEZUJÍCÍ FAKTOR ROZVOJE BRAZÍLIE

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a veškeré použité prameny jsem uvedl v seznamu literatury.

Olomouc, 30. dubna 2012

.....

podpis

Tímto chci upřímně poděkovat RNDr. Miloši Fňukalovi, PhD. za vstřícný přístup, věcné připomínky a především trpělivost a ochotu obětovat svůj čas při vedení mé diplomové práce.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Radek KREUZIGER**
Osobní číslo: **R09953**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Kriminalita jako omezující faktor rozvoje Brazílie**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je zhodnocení vlivu kriminality v Brazílii na úroveň rozvoje země. Zvláštní pozornost bude věnována šíření kriminality v brazilských velkoměstech spojené s ne-regulovanou urbanizací. Práce popíše vývoj kriminality v posledních letech, nastíní její příčiny, současný rozsah a ekonomické i společenské dopady. Samostatná kapitola bude věnována přístupu brazilské vlády, místních samospráv a nevládních organizací k řešení problému a zhodnocení jejich úspěšnosti.

Struktura práce: 1. Úvod 2. Cíle práce 3. Kritický přehled literatury 4. Kriminalita v Brazílii - příčiny a historie jevu 5. Současný rozsah a formy kriminality, její dopady: 5.1 ekonomické 5.2 společenské 6. Způsoby řešení problému, přehled strategií 7. Závěry a doporučení 8. Shrnutí (v angličtině) 10. Seznam literatury, případné přílohy

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **20 - 25 tisíc slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury:

Rozsáhlý soubor článků a monografií z produkce Centro de Estudos de Criminalidade e Segurança Pública (CRISP) Federální univerzity Minas Gerais (většina přístupná online na <http://www.crisp.ufmg.br/home.htm>) IBGE - Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística [online]. Arias, E.D. *Drugs and Democracy in Rio de Janeiro: Trafficking, Social Networks, and Public Security*. The University of North Carolina Press 2006. Beato Filho, C.C., Figueiredo Alves, B., Tavares, R.: *Crime, Police and the Urban Space*. Oxford : Centre for Brazilian Studies, University of Oxford, c2005. McCann, B. *Criminal Networks in Urban Brazil*. *Georgetown Journal of International Affairs*, Issue 8.2: Summer/Fall 2007, str. 13-19 . Rocker, S., Goldman, K. eds. *Citizens of Fear: Urban Violence in Latin America*. Rutgers University Press 2002. Tulchin, J.S., Frühling, H.H., Holding, H. *Crime and Violence in Latin America: Citizen Security, Democracy, and the State*. Woodrow Wilson Center Press 2003.

Vedoucí diplomové práce: **RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **27. ledna 2010**
Termín odevzdání diplomové práce: **13. května 2011**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 29. ledna 2010

Obsah

Slovník pojmů a zkratk:	8
1. Úvod	10
2. Cíle práce	12
3. Kritický přehled literatury	13
4. Kriminalita v Brazílii – příčiny a historie jevu	14
4.1 Obecná fakta	14
4.2 Politické příčiny	14
4.3 Ekonomický rozvoj Brazílie	16
4.4 Urbanizace jako předpoklad městské kriminality	23
4.5 Faktor vzdělání	26
4.6 Faktor zaměstnanosti	27
4.7 Přítomnost černého trhu	28
5. Současný rozsah a formy kriminality, její dopady	30
5.1 Hospodářská kriminalita	30
5.1.1 Obecné charakteristiky hospodářské kriminality v Brazílii	30
5.1.2 Korupce na vládní úrovni	35
5.1.3 Příklady spojení představitelů státu s korupcí	37
5.1.4 Korupce ve státní správě	42
5.2 Kriminalita spojená s násilím (nekonvenční)	45
5.2.1 Brazilská specifika násilné kriminality	45
5.2.2 Favely	45
5.2.3 Statistické pozadí násilné kriminality	48
5.2.4 Kriminalita dětí a mladistvých	54
5.2.5 Policie	58
5.3 Organizovaný zločin	62
5.3.1 Specifika organizovaného zločinu v Brazílii	62
5.3.2 Organizovaný zločin spojený s drogami	64
5.3.3 Organizovaný zločin spojený s obchodem s lidmi	66
6. Způsoby řešení problému, přehled strategií	68
6.1 Obecné zhodnocení	68
6.2 Strategie boje proti hospodářské kriminalitě	68

6.2.1	Federální legislativa.....	68
6.2.2	Účast vlády na mezinárodních protikorupčních dohodách.....	71
6.2.3	Brazilské instituce zapojené do boje s korupcí	73
6.2.4	Výstupy.....	75
6.3	Strategie boje proti násilné kriminalitě.....	76
6.3.1	Výchozí rozdělení	76
6.3.2	Nepřímé snahy o snížení kriminality	76
6.3.3	Přímé snahy o snížení kriminality.....	81
7.	Závěry a doporučení.....	85
8.	Shrnutí a klíčová slova.....	87
	Použité zdroje.....	89

Slovník pojmů a zkratk:

CGU (Controladoria-Geral da União): protikorupční Úřad generálního kontrolora.

CPI (corruption perception index): index vnímání korupce navržený organizací Transparency International. CPI obecně definuje korupci jako zneužití moci ve vlastní prospěch. Rozsah indexu je od 0 do 10, kdy 0 představuje čisté prostředí bez korupce a 10 prostředí s nejvyšší možnou mírou korupce. CPI je každoročně vyčíslen pro 183 zemí.¹

FIESP (Federação das Indústrias do Estado de São Paulo): Federace průmyslu státu São Paulo.

GFCF (gross fixed capital formation): podle definice serveru Businessinfo.cz obsahuje tvorba hrubého fixního kapitálu hodnotu pořízení hmotného i nehmotného investičního majetku koupeného, bezúplatně převzatého nebo vyrobeného ve vlastní režii, sníženou o hodnotu jeho prodeje a bezúplatného předání. Patří sem i pořízení formou finančního leasingu. Cílem pořízení je vždy využívat tento investiční majetek při produktivní činnosti, včetně bydlení v obydlí jeho vlastníka; nespádají sem předměty dlouhodobé spotřeby pořízené domácnostmi pro uspokojování konečné spotřeby ani čisté pořízení cenností.²

Giniho index (nebo také koeficient): jedná se o nejběžněji používané číselné vyjádření rovnoměrnosti rozdělení příjmů v rámci dané země. Koeficient se pohybuje v rozmezí od 0 do 1, přičemž 0 znamená absolutní rovnoměrnost a 1 absolutní nerovnoměrnost (jeden obyvatel vlastní veškeré příjmy domácností, ostatní nemají nic).³

IBGE (Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística): Brazilský institut geografie a statistiky, alternativně Brazilský statistický úřad.

IMF (International Monetary Fund): Mezinárodní měnový fond.

¹ TRANSPARENCY INTERNATIONAL [online], 2011.

² BUSINESSINFO.CZ [online], 2012.

³ WORLD BANK [online], 2011.

PAC (Programa da aceleração de desenvolvimento): Program akcelerace rozvoje.

PT (Partido dos Trabalhadores): politická Strana pracujících.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime): úřad Organizace spojených národů pro drogy a kriminalitu s nimi spojenou

WB (World Bank): Světová banka

YDI (Youth Development Index): Index rozvoje mladistvých, alternativa Indexu lidského rozvoje (HDI) vytvořena v rámci UNESCO v Brazílii, slouží jako ukazatel porovnávací životní podmínky dětí a mladistvých a zahrnuje podobně jako HDI tři hlavní faktory ovlivňující životní úroveň mladistvých: vzdělání, zdraví a příjmy⁴

⁴ WAISELFISZ, XAVIER, MACIEL, 2004.

1. Úvod

V posledních letech se můžeme v médiích setkat s rostoucím počtem zpráv o ekonomické síle Brazílie, Argentiny či Mexika. Proč ale začíná vycházet brazilské bohatství najevo až v dnešní době? Proč byla vždy ve stínu Evropy a USA a má vůbec Brazílie šanci a dostatečnou výkonnost stát se světovou ekonomickou velmocí? Brazilským problémem není ani tak panovačnost a neschopnost jejích představitelů, jde spíše o to, že je slabá tam kde by měla být silná a naopak. Její vláda dokáže zastavit výstavbu hydroelektráren či přístavů, na druhou stranu není schopna zabránit odvádění znečištěných odpadních vod do řek nebo chránit svoje lesy před nelegálními těžaři dřeva.⁵

Předmětem následující práce je co nejobektivnější pohled na problematiku jedné z hlavních překážek tamějšího rozvoje, kriminalitu. Ta se v zemi projevuje v mnoha formách. Brzdou ekonomiky je jak korupce, tak břemeno nekonečného boje s pouliční kriminalitou a organizovaným zločinem obzvláště v největších městech jako je Rio de Janiero, São Paulo, Salvador či Belo Horizonte. Souvislosti můžeme hledat také s pomocí Giniho indexu (0,53 v roce 2010)⁶, který dokumentuje, že stále není dostatečně rozvinuta střední vrstva obyvatel a velké rozdíly mezi bohatými a chudými dále vytváří příhodné podmínky pro zločinnost.

Brazílie je tak rozsáhlá a různorodá, že by se dala často považovat za nejméně dva oddělené státy. V jednom z nich lidé mluví jediným jazykem v jedné časové zóně, tři čtvrtiny obyvatel dochází k volbám, při kterých jsou výsledky publikovány hned následující den. Tato země má sofistikovaný systém řízení ekonomiky a finančních trhů a rostoucí počet společností světového měřítko.

Druhá Brazílie má neklesající vysokou míru vražd a násilnou policejní složku. Mnozí její politici nevidí žádný problém v kradení peněz z veřejného rozpočtu nebo přinejlepším dosazováním rodinných příslušníků a přátel do státních postů. Dokonce když vyjde jejich počínání najevo, odmítají odstoupení ze svých pozic. Je to stát, kde 17 % domácností nedisponuje tekoucí vodou a až příliš mnoho rodin žije v chatrčích seskládaných

⁵ THE ECONOMIST, 2009: č. 11.

⁶ WORLD BANK, 2012.

s nalezeného materiálu. Zároveň je to místo, kde mnoho lidí vinných z vážných trestných činů není nikdy potrestáno a kde dochází k bezohlednému ničení životního prostředí. Z událostí posledních několika let se však zdá, že by Brazílie mohla nalézt novou stabilitu a misky vah se převáží na stranu první ze zmíněných forem státu, kde je naděje na velmi pozitivní budoucnost.⁷

⁷ THE ECONOMIST, 2009: č. 11.

2. Cíle práce

Cílem této práce je zhodnocení vlivu kriminality v Brazílii na úroveň rozvoje země. Pokusíme se určit dobu, kdy se kriminalita stala prokazatelně silou brzdící vzestup brazilského hospodářství. K tomu bude využito rozboru příčin kriminality s důrazem na politický, ekonomický a sociální vývoj, který byl úzce spojen s neregulovanou urbanizací. Stěžejní kapitola pak bude věnována hlavním formám kriminality, jejich rozsahu a především hledání odpovědi na otázku, jaký vliv mají jednotlivé formy zločinu na hospodářství i společnost. Samostatná kapitola bude věnována přístupu brazilské vlády, místních samospráv a nevládních organizací k řešení problému a rámcové zhodnocení jejich úspěšnosti, přičemž nejdůležitějším výstupem této kapitoly bude možnost vyvození potenciálních pozitivních či negativních důsledků pro budoucí vývoj.

3. Kritický přehled literatury

Výběr použité literatury byl přímo podřízen potřebám jednotlivých částí práce. Navzdory důkladnému prověření databází se nepodařilo najít zdroj, který by souhrnně popisoval zkoumané téma. Přesto existuje mnoho anglicky i portugalsky psaných dokumentů a knih, které se věnují tématům relevantním k dílčím kapitolám. Osa historického vývoje byla stanovena na základě podrobné studie Wenera Baera, který je v daném oboru uznávaným odborníkem. Doplněna byla poznatky od Alby Zaluara, který se ve svých dílech zaměřuje na kriminalitu ve vztahu k historii. Základem stěžejní kapitoly jsou statistické databáze FIESP a IBGE a nejnovější zpráva o násilí od Julia Waiselfitze. Zpracování problematiky korupce od autorů Drehera a Herzfelda spojené s náhodným výběrem článků a jiných alternativních zdrojů se ukázalo jako užitečné při popisu hospodářské kriminality. V neposlední řadě bylo využito studie popisující městskou kriminalitu od Fernanda Delgada. Ve značné míře bylo čerpáno také z autorovy bakalářské práce z roku 2009, která je zaměřena na kriminalitu brazilských velkoměst. Kapitola řešení a přístupů vlády je pak kompilací článků a informací umístěných zpravidla na stránkách jednotlivých vládních i nevládních institucí.

4. Kriminalita v Brazílii – příčiny a historie jevu

4.1 Obecná fakta

Současným politickým a sociálním poměrům v Brazílii předcházela vývoj v rámci posledních pěti století, nicméně století 20. považuje tato práce vzhledem k relevantnosti ke zkoumanému tématu za nejvýznamnější. Na úvod následující kapitoly je nutno podotknout, že pohled na historické pozadí a příčiny kriminality v brazilských velkoměstech byl rámcově rozebrán již v bakalářské práci autora⁸, na kterou tato práce přímo navazuje a kterou rozšiřuje o aktuální fakta a nové poznatky. Budou popsány pilíře současné situace, mezi něž zahrnujeme masovou urbanizaci spojenou se vznikem favel, tedy chudinských čtvrtí a tradici vertikálního sociálního uspořádání, se kterou souvisí dlouhodobě nerovnoměrná distribuce příjmů.

4.2 Politické příčiny

Protože se na dnešní neutěšené situaci podepsala také politická a na ni navazující ekonomická nestabilita, která provázela Brazílii v průběhu celé její novodobé historie od konce 19. a v průběhu 20. století, nemůžeme ji ve výčtu historických příčin kriminality zanedbat. Během těchto desetiletí totiž násilí provázelo časté změny vlády. Mezi vlivnými elitami neexistoval konsensus v otázce formy vedení státu, a přestože bylo v roce 1889 svrženo císařství a podle ústavy z roku 1891 dostala země republikánskou formu, střídaly se u moci hlavy státu ve velmi krátkých intervalech. Ústava v té době byla formální záležitostí a paralelně s ní fungovala pravidla, která určovali místní oligarchové. Elitám se střídavě dařilo strhávat moc na svoji stranu, navíc se zásadním předpokladem moci stala podpora armády. Pokud měl politik s ambicemi stát se hlavou státu schopnost manipulovat s armádou, nebyl velký problém stávající vládu svrhnout. Vždyť jen mezi lety 1891 a 1930 se vystřídalo 14 prezidentů.⁹

Jako nejdůraznější, nejvytrvalejší a nepochybně nejvychytralejší politik se ukázal v roce 1930 Getúlio Vargas, který nastolil diktaturu podporovanou armádou. Využíval přední brazilské vlivné skupiny (mezi něž patřili zemědělství oligarchové, buržoazie,

⁸ KREUZIGER, 2009.

⁹ MEADE, 2004: s. 119–167.

vojenští důstojníci) tak, aby si získal podporu právě u té, která se mu v danou chvíli nejvíce hodila. Tím mezi nimi zákonitě vyvolával konflikty, protože každá z těchto skupin chtěla být privilegovaná. Během Vargasovy vlády ve 30. letech se do konfliktu dostaly také stoupenci nových ideologií. Jednalo se především o komunisty, proti nimž vystupoval Vargasův režim inspirovaný fašismem¹⁰. Po druhé světové válce začaly opět sílit snahy o demokracii, čehož bylo na několik let dosaženo i díky tomu, že Vargas se v té době již pragmaticky zaměřil na započatý hospodářský rozvoj a ne na posilování své mocenské pozice.¹¹

Mezi obdobím vlády Vargase a vojenského režimu se na několik let stal hlavou státu Juscelino Kubitschek de Oliveira. Za jeho vlády mezi lety 1956 a 1961 byl převeden statut hlavního města Rio de Janeiro na nově vybudované město Brasília. Není sice dokázaná přímá souvislost, ale tím, že Rio de Janeiro ztratilo veškeré administrativní funkce, přestalo být do jisté míry dbáno na to, aby se ve městě udržoval pořádek a bezpečnost kvůli státním zahraničním návštěvám a přítomnosti politiků. To mělo pravděpodobně vliv na další posílení násilné zločinnosti ve městě.¹²

V roce 1964 se po převratu k moci dostala armáda. Přestože i v době vojenského režimu brazilská ekonomika rostla, ne všichni prosperovali a rozevíraly se nůžky mezi nejchudšími a nejbohatšími, protože příjmy nebyly distribuovány rovnoměrně. V tomto období se často dostával do konfliktu vládnoucí režim s rebely, většinou studentskými skupinami. Později se vyskytl i odboj organizovaný formou guerill. Disidenti byli vězněni, guerilly se naopak mstily únosy či atentáty na politické předáky. Vyústění těchto problémů přišlo v roce 1985, kdy byl vojenský režim sesazen a v roce 1988 se do vedení státu definitivně navrátila demokracie.¹³

Přes určité kolísání vedla cesta re-demokratizace k ustálení politické situace, což se promítlo v stabilně rostoucím ekonomickém trendu, nicméně nesla s sebou opět stinnou stránku v podobě zvýšení kriminality. Nebylo možné se jí vyhnout, protože většina projektů v 80. letech směřována na snížení sociálních rozdílů nebyla úspěšná. V podstatě

¹⁰ Hlavně v hospodářské oblasti; nejednalo se ale o podobnost v otázce rasové nerovnosti

¹¹ DUBOVÝ, 2006: s. 5

¹² 10EMTUDO.com.br [online], 2008.

¹³ ZALUAR, 2003.

celé období 90. let vláda nekladla příliš velký důraz na kulturu, neměla snahu obyvatele integrovat a sociální politika nebyla vhodně nastavena následkem nedostatku finančních prostředků. Období 90. let se neslo ve znamení častých demonstrací iniciovaných nespokojeností s nezodpovědnou vládou a vědomím, že dopady nastaveného trendu vývoje brazilské společnosti nejsou udržitelné.¹⁴

Na základě výše uvedeného hodnocení se lze tedy domnívat, že politická nestabilita v průběhu celého 20. století měla vliv na rozvoj kriminality hlavně tím, jak jednotlivé vlády přistupovaly k sociálním otázkám, respektive tím, jak byly nejnižší sociální vrstvy zanedbávány. Přes množství veřejných protivládnicích iniciativ však až do konce 90. let 20. století nedocházelo k zásadním změnám. Chybějící úcta k zákonům na všech úrovních společnosti dala prostor k vytváření sociálně patologických struktur především v lokálním měřítku (příkladem jsou chudinské čtvrti – favely), což postupně vedlo až do situace, kdy vláda ztratila praktickou možnost některá společenská uskupení kontrolovat.

4.3 Ekonomický rozvoj Brazílie

Paralelně s politickým vývojem se měnila také ekonomika Brazílie. Rozvoj hospodářství je k tématu práce relevantní vzhledem k tomu, že určoval blahobyt jednotlivých sociálních tříd. Pro období od kolonialismu, přes císařství až po republiku byla pro hospodářství typická závislost na jednom převažujícím druhu exportní komodity. Vzhledem k fluktuaci cen jednotlivých komodit byla ekonomika velmi křehká a tak docházelo k častému střídání období růstu a recese. Charakteristickými komoditami tohoto období bylo například dřevo, živočišné produkty, ale hlavně cukr z cukrové třtiny, zlato, kaučuk a káva. Dokonce i po druhé světové válce světová cena kávy ovlivňovala míru národní prosperity.

Již od 90. let 19. století však začínala i do Brazílie pozvolna pronikat industrializace. Ta díky snahám o diverzifikaci ekonomiky probíhala v takovém měřítku, že se stala Brazílie vedle Argentiny druhým nejprůmyslovějším státem celé Jižní Ameriky. Jen v období 1947–1968 vzrostl podíl průmyslu na výkonu celého hospodářství z 19,8 na 28 %.¹⁵ Podle Baera

¹⁴ ZALUAR, 2003.

¹⁵ PEET, HARTWICK, 2009: s. 67.

byla však nevýhodná jednostranná koncentrace industrializace na jihu, respektive jihovýchodě, kde pro to byly podmínky nejvýhodnější. Tehdejší vláda předpokládala, že pokud se bude mohutně investovat v této oblasti, průmysl se automaticky rozšíří do ostatních částí země. Jak se později ukázalo, domněnka to byla mylná, protože industrializace nebyla schopna překonat několik klíčových překážek: neadekvátní dopravní systém, nedostatek financí pro rozvoj průmyslu, omezení přísunu zahraničního kapitálu, nerozvinutý energetický průmysl atd.¹⁶

Mezi lety 1961–1967 ekonomika, i díky neurovnané politické situaci, značně stagnovala, ale po převratu v roce 1964 a armádnímu převzetí moci prošla země souborem strukturálních reforem, které postupně přinesly stabilitu, ustálení inflace a návrat zpět k dynamickému růstu a snížení státního deficitu. Ve stejném období bylo výrazně zvýšeno množství státních investic do regionů na severu a severovýchodě Brazílie. Vláda kladla větší důraz na mezinárodní obchod a diversifikaci exportu. Následně uvedená opatření vyústila v hospodářský boom, kdy mezi lety 1968 a 1973 osciloval průměrný meziroční růst ekonomiky okolo 11 %.¹⁷

Nicméně během 60. let 20. století začaly být patrné problémy způsobené rychlým ekonomickým růstem. Byli jimi nekontrolovaná urbanizace (té bude vzhledem k důležitosti věnována zvláštní kapitola), zvyšující se míra inflace a především nerovnoměrné rozdělování výhod z hospodářského rozvoje. To se historicky ukazuje jako jeden z největších problémů, které v důsledku vedly k nárůstu kriminality, což potvrzují teorie sociologů. Například Robert Merton považuje za příčinu šíření kriminality pocit „relativního strádání“, tedy frustraci pociťovanou na straně individualit s nižšími příjmy při vnímání prosperity jiných.¹⁸

V Brazílii byly již od dob kolonialismu předpoklady k polarizaci společnosti. Zůstal zde totiž zachován model tradičního uspořádání společnosti, která byla rozdělena na oligarchii a ty, kteří jí sloužili. Změny v distribuci příjmů během 60. let reprezentuje tabulka č. 1. Z ní je patrné, že u nejchudších 40 % obyvatel došlo k poklesu podílu na

¹⁶ BAER, 2008: s. 45.

¹⁷ BAER, 2008: s. 46.

¹⁸ MERTON, 1968.

celkových příjmech z 11,2 % na 9 %, kdežto u nejbohatších 5 % narostl ve stejném období podíl na celkových příjmech z 27,4 % na 36,3 %.¹⁹

Tabulka č. 1: Změny v distribuci příjmů 1960–1970

	Příjmy na osobu v USD			
	1960	1970	1960	1970
Spodních 40 %	11,2	9,0	84	90
Dalších 40 %	34,3	27,8	257	278
Dalších 15 %	27,0	27,0	540	720
Horních 5 %	27,4	36,3	1645	1940
CELKEM	100,0	100,0	300	400

Zdroj: Baer, 2008.

První období ekonomického zázraku v 60. letech skončilo ropným šokem v roce 1973. Protože byla Brazílie z 80 % závislá na importu ropy, během jednoho roku narostl celkový účet za tuto komoditu z 6,2 na 12,6 miliard dolarů. Zároveň došlo rozšíření státního deficitu z 1,7 na 7,1 miliard dolarů.²⁰ Jako řešení ropné krize se brazilské vládě nabídl dvě strategie, buď zpomalení ekonomického růstu snížením importu neropných komodit, nebo pokračování v trendu rozvoje za cenu zvyšování státního dluhu. Vláda se rozhodla pro druhé řešení a díky tomu byl do konce 70. let udržen meziroční růst ekonomiky okolo 7 %. Rostl však i státní dluh, který v roce 1973 činil 12,6 miliardy USD a každým dalším rokem se navyšoval v průměru o 25,1 % na hodnotu 43,5 miliard USD v roce 1978.²¹ V roce 1979 pak přišel další ropný šok, což se opět negativně podepsalo na ziscích z mezinárodního obchodu a vláda byla nucena pro udržení růstu exportu zvyšovat frekvenci devalvací tehdejší měny, cruzeira. Následně Brazílie sklouzla do období recese v letech 1981–1983, kde HDP klesalo v průměru o 5,1 % za rok. V tomto období země směřovala nezadržitelně až do dluhové krize a vláda byla nucena požádat o pomoc IMF.

¹⁹ BAER, 2008: s. 49–98.

²⁰ tamtéž

²¹ BATISTA JR., 1987.

Přijetím doporučených ortodoxních fiskálních politik (např. snížením importu, odebráním dotací exportujícím společnostem, zvýšením daní atd.) se během let 1984–1986 podařilo zadlužování zmírnit, přesto však nebylo zabráněno rapidnímu zrychlení procesu inflace (v roce 1986 až 300 %). Rychle rostoucí inflace nutila vládu reagovat ve vztahu k obyvatelstvu a úpravě úrovně platů. Průměrný plat se průběžně navyšoval, nicméně především v sektoru služeb. Plat běžné pracovní síly naopak v relativním měřítku poklesl a opět tedy došlo k mírnému prohloubení nerovnosti v distribuci příjmů (viz tabulka č. 2) s negativním dopadem na skupinu nejchudších obyvatel.²²

Tabulka č. 2: Rozdělení příjmů dle funkce pracovní skupiny.

	1980	1981	1982	1983	1983
Národní příjem	100	100,0	100,0	100,0	100,0
Podíl manuálně pracujících	50	51,8	51,2	48,7	46,7
Podíl pracujících ve službách	50	48,2	48,8	51,3	53,3

Zdroj: Baer, 2008.

Po pádu vojenského režimu v roce 1985 se stalo snížení inflace předním zájmem nadcházejících vlád, protože měla negativní dopady nejen na veřejnost, ale také na prosperitu státních i soukromých společností. Programy, které měly za cíl inflaci snížit a koncentrace pozornosti na makroekonomickou stabilitu státu však opět vyžadovaly odklad žádoucích investic do rozvoje společnosti jako celku. Navíc i přes přijatá opatření se stále nedařilo inflaci úspěšněji omezit. Jako řešení se nabízela cesta liberalizace obchodu. Tu na začátku 90. let vláda zvolila, byly postupně odbourávány bariéry zahraničního obchodu a byla uvolněna pravidla pro tok zahraničního kapitálu. Předpokládalo se, že liberalizace obchodu bude také hybnou silou pro snižování chudoby. Přestože míra inflace liberalizací na začátku 90. let nebyla příliš ovlivněna, k podpoře ekonomického růstu tím skutečně došlo.²³

²² BAER, 2008: s. 75–98.

²³ BAER, 2008: s. 99–174.

Jak ale uvádí Peet a Hartwick, celkový výstup hospodářské liberalizace a její vliv na společnost závisí i na faktorech, které v případě Brazílie nebyly důrazně respektovány. Mezi tyto faktory můžeme zahrnout například vyhodnocení výchozích podmínek pro provádění reforem s ohledem na to, jak pozitivní výsledky zaručit i chudému obyvatelstvu. Liberalizace zde totiž nemusí pomoci zásadně jen hospodářským růstem, ale také relativní změnou cen zboží, které jsou klíčové pro nejchudší obyvatele. Jak se ukázalo, liberalizace obchodu generovala opět vítěze i poražené. Domácnosti v odlehlých oblastech s omezeným přístupem k financím nemusely nutně z procesu liberalizace těžit. Jinými slovy, liberalizace obchodu podpořila nerovnost rozdělení příjmů, což podtrhává důležitost komplementarity vládních politik s ohledem na vedlejší účinky.²⁴

Přes několik pokusů o snížení inflace na začátku 90. let se jako první skutečně efektivní krok vlády ukázal „Plán Real“, tedy vytvoření nové odolné měny, reálu, v roce 1994. Okamžitým efektem bylo snížení měsíční míry inflace z hodnoty 50,7 % v červnu 1994 na 0,96 % v září stejného roku. Díky nové měně začal postupný proces stabilizace ekonomiky a cen, privatizace a celková restrukturalizace, což vytvořilo předpoklady pro další ekonomický růst. Stabilizace ekonomiky rovněž přispěla ke zvýšení reálných příjmů pracujících obyvatel, což vedlo ke zvýšené spotřebě. Přesto se objevily další komplikace. Díky slabé exportní výkonnosti ke konci 90. let a krizi na asijských trzích došlo v roce 1998 opět k pozastavení růstu. Nicméně jednalo o krátkodobou krizi, která byla zažehnána již počátkem nového tisíciletí.²⁵

Velké hospodářské a strukturální změny, které se dotkly všech vrstev obyvatel, přišly v období vlády prezidenta Luize Ignácia Luly da Silva, který obsadil prezidentský post v roce 2003. Podle filosofie jeho vlády, na rozdíl od předchozích, je hlavním pilířem ekonomického růstu rozvoj společnosti. Soustředil se tedy především na to, jak vytvořit správný základ k dlouhodobě udržitelnému rozvoji země a směřoval státní investice do podpory chudých obyvatel a regionů. Nepřímo tak vycházel z teorie Simona Kuznetse, která tvrdí, že může být dosaženo ekonomické rovnosti i efektivity, pokud se k oběma

²⁴ PEET, HARTWICK, 2009: s. 67.

²⁵ BAER, 2008: s. 99–174.

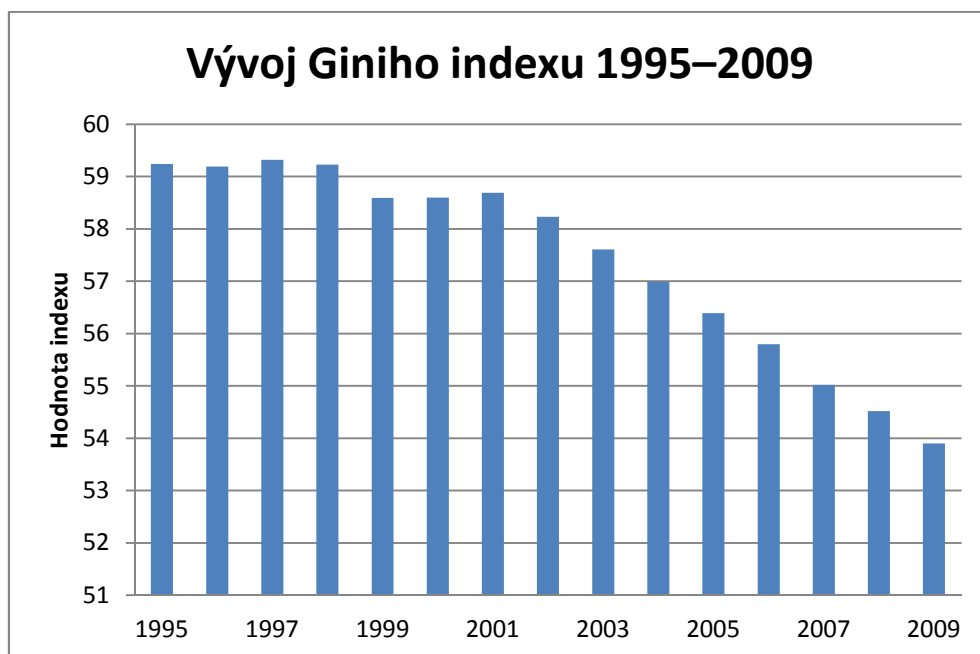
procesům přistupuje zvláště.²⁶ Své socioekonomické reformy tedy Lula da Silva obhajoval tím, že navazuje na období ekonomického růstu, kde byl kladen důraz především na efektivitu a kde rozvoj společnosti byl zájmem pouze sekundárním. Přesto byla situace v oblasti rozdělení příjmů v počátcích administrativy prezidenta Luly podobná, jako tomu bylo dříve, protože nemohl zcela opustit systém tržního hospodářství nastavený předchozí administrativou. Musel též udržovat kredibilitu Brazílie v rámci globalizovaného mezinárodního finančního trhu. I proto v roce 2004 disponovalo nejchudších 20 % obyvatel stále pouze s 2,75 % národního příjmu, dalších 50 % populace kontrolovalo 13,85 % příjmů, a 10 % nejbohatších 45,31 %.²⁷

S časovým odstupem se však ukazuje, že důraz na socioekonomický vývoj administrativy prezidenta Luly da Silva již začal odhalovat svoje pozitiva. Během vlády kladl důraz na splácení externích dluhů, podporoval vývoz, značné množství investic bylo směřováno do infrastruktury. Velkou devizou pro Brazílii se ukázala také orientace na biopaliva, díky kterým je snížena závislost na ropě, kterou mohou vyvážet a zisky pak využívat k vytváření zahraničních finančních rezerv. Důležitým momentem pro brazilskou ekonomiku byla také pokračující globální ekonomická krize. Protože byl v Brazílii tradičně vysoký úrok na půjčkách, zpravidla nedocházelo k financování firem a jejich zázemí na dluh. V době krize tedy nemusely prodávat majetek ke splacení dluhů a po odeznění mohly začít produkovat ve stejném měřítku.²⁸ Jak ukazuje obrázek č. 1, za vlády prezidenta Luly da Silva došlo i k pozitivnímu vývoji Giniho indexu, přičemž zůstal zachován relativně stabilní ekonomický růst (obrázek č. 2).

²⁶ KUZNETS, 1971.

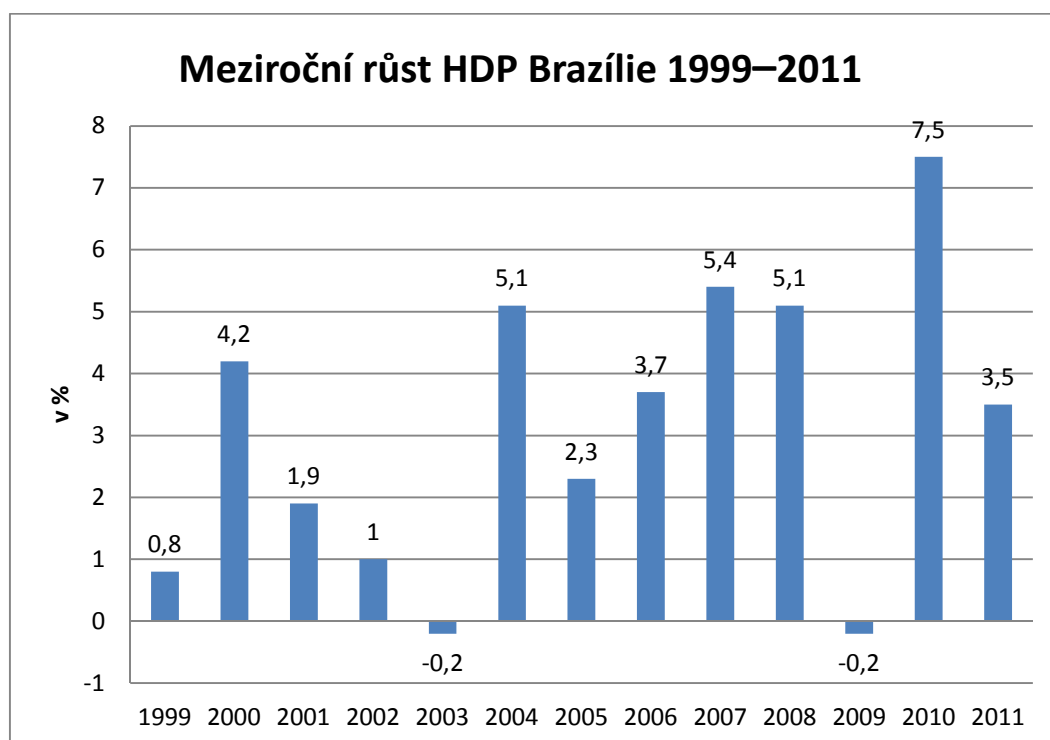
²⁷ BAER, 2008: s. 99–174.

²⁸ THE ECONOMIST, 2009: č. 11.

Obrázek č. 1: Vývoj hodnot Giniho koeficientu v letech 1995–2009.

(Zdroj: Tradingeconomics.com, 2012)

Obrázek č. 2: Meziroční růst HDP Brazílie v období 1999–2011

(Zdroj: Indexmundi, 2012)

Jak tedy můžeme nahlížet na spojitost kriminality a ekonomického rozvoje? Becker²⁹ ve svém díle popisuje provázanost těchto dvou veličin ještě z jiného pohledu, než byl nastíněn výše. Zločin totiž považuje přímo jako ekonomickou aktivitu srovnatelnou s průmyslem a definuje rozsah významu zločin od obecně známých pojmů jako vražda a krádež až po zločin v podání korumpování úředníků. Provázanost kriminality a rozvoje hospodářství, ať už v lokálním významu, je velmi silná, avšak racionálně se tyto dva faktory vylučují a fungují na principu nepřímé úměry. Je logické, že pokud je v daném místě vysoká kriminalita, demotivuje to potenciální investory a tím se tato lokalita sama nepřímo ochuzuje o možné obohacení a rozvoj. Proto je vývoj hospodářství a kriminality v Brazílii značně regionálně diverzifikovaný, nicméně obecně platí, že hlavním ekonomickým faktorem podporující kriminalitu je chudoba, která u ohrožených lidí znamená neadekvátní přístup k jídlu a tedy odepírání základní lidské potřeby. Lidem, kterým nezbývá než přežívat, je také odepírána možnost osobnostního rozvoje a sounáležitost ve vývoji společnosti. Nepodílí se aktivně na ekonomickém povznášení oblasti, ve které žijí, a současně tím také brzdí ekonomický rozvoj Brazílie. V dalších kapitolách práce se pak seznámíme s tím, jak je ekonomická situace v různých regionech Brazílie propojena s mírou kriminality.

4.4 Urbanizace jako předpoklad městské kriminality

Při popisu příčin kriminality se dostáváme k urbanizaci, tedy tématu, které souvisí s rostoucí důležitostí měst jako center industrializace. Přestože v původním záměru byla města budována v zájmu bezpečnosti obyvatel, kteří zde zakládali svá obydlí ve snaze ochránit se před feudálním systémem a stát se svobodnými, rozvoj velkých měst byl paradoxně spojen s nežádoucími trestnými činy a narušeným pocitem bezpečí. Města samotná jsou prvek, vytvářející příležitosti k přestupkům, na druhou stranu nenesou přímou odpovědnost za trestné činy, ale tvoří pouze základ pro tvorbu vztahů, ty teprve způsobují násilí.³⁰

²⁹ BECKER, 1968.

³⁰ FREITAG, 2002.

Při pohledu na podstatu urbanizace v Brazílii studie historiků prozrazují, že v období od 16. do konce 19. století byl trend nárůstu obyvatel charakterizován přistěhovalectvím osob z Evropy, respektive dovozem afrických otroků. S ohledem na rostoucí kriminalitu je tak pro tuto práci klíčové období 20. století, kdy se změnil trend přistěhovalectví ve zrychlující se interní migraci směrem do měst. Cílovou destinací se díky své prosperitě staly státy São Paulo, Minas Gerais a Rio de Janeiro, v menší míře Rio Grande do Sul. Na začátku 20. století společně sklízely až 60 % celkové zemědělské produkce. Navíc produkovaly 75 % průmyslové a masné výroby a díky tomu kontrolovaly až 80 % bankovních zdrojů.³¹

Původcem této masové demografické změny byly strukturální reformy v hospodářství, mezi něž můžeme zahrnout modernizaci, orientaci na spotřebu a obchod, automatizaci v zemědělství a další doprovodné změny přicházející s novými měnicími se vládními elitami. Zápornou roli zde sehrála vrstva zbohatlíků, ať už přistěhovalců nebo privilegovaných místních, kteří toužili po městech v americkém stylu plných mrakodrapů a výškových budov. K takto rozsáhlému budování bylo samozřejmě třeba velkého množství pokud možno levné pracovní síly. Investoři si byli vědomi, že pracovníci, které potřebují, se nacházejí na venkově a nebyl pro ně problém finančně motivovat tzv. *sertanejos*³² k tomu, aby přišli do města tuto novou a moderní výstavbu podpořit. Problém byl v tom, že si sice venkované krátkodobě mohli přijít na slušné výdělky, nicméně nebyla domyšlená problematika ubytování. Dělníci se usazovali na okrajích měst, a to podporovalo rozrůstání chudinských čtvrtí, takzvaných *favel*.³³ Venkovský život začal v porovnání s městem upadat, byla spuštěna řetězová reakce a v 60. letech tento exodus venkova přerostl v metropolizaci, což nakonec znamenalo změnu do té doby zemědělského státu na urbanizovanou kulturu.

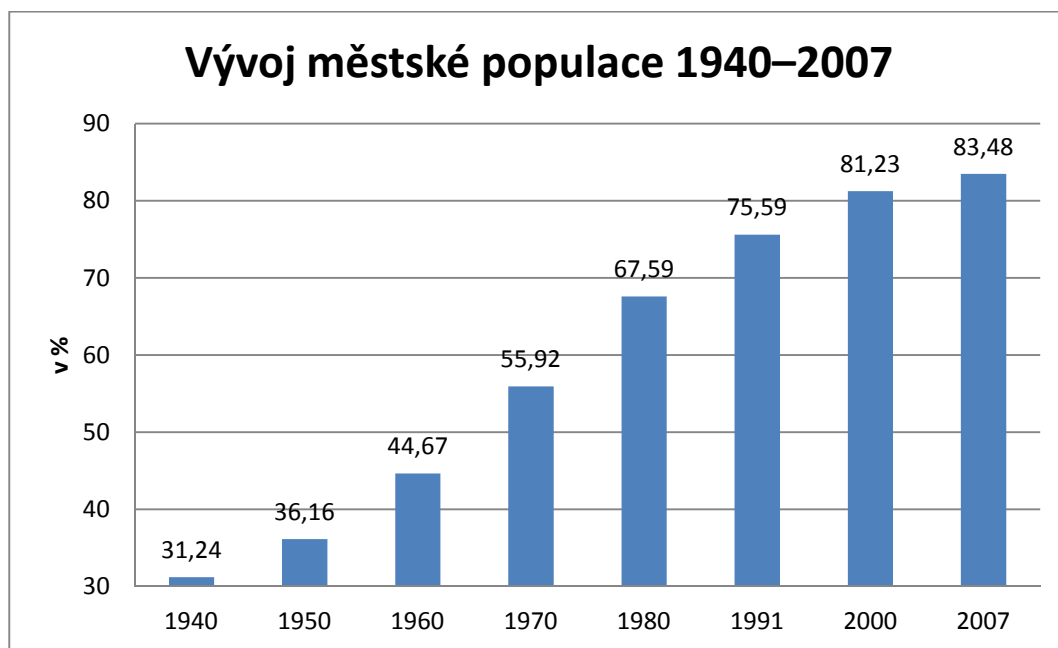
Pro konkrétní představu: na začátku 40. let 20. století žilo v brazilských městech pouhých 15 % celé populace, následným každoročním v průměru téměř 5% nárůstem podílu obyvatel ve městech se do roku 1970 tento podíl více jak ztrojnásobil, v urbanizovaných oblastech žilo již 50 % populace, v roce 1991 žily ve městech dokonce tři

³¹ KLÍMA, 1998: s. 45-46.

³² Sertanechos, doslova „vnitrozemci“, je místní název pro skupinu lidí migrujících z venkova do města

³³ Problematika favel je rozebrána v kapitole 5.2.2 – pozn. autora

čtvrtiny veškeré brazilské populace.³⁴ V konkrétních číslech to znamená, že v průběhu 50., 60. a 70. let z venkova do města přesídlilo 20 milionů obyvatel, což ve světových dějinách představuje jeden z největších masových pohybů obyvatelstva.³⁵

Obrázek č. 3: Procentuální zastoupení městské populace na celkovém počtu obyvatel v Brazílii v období 1940–2007. (Zdroj: IBGE, 2012)

Výše uvedené informace svádí ke zjednodušení obrazu situace. Je však potřeba dodat, že v 80. letech si lidé, přednostně vláda, uvědomovali neudržitelnost tohoto trendu. Byl dokonce zaznamenán pokles podílu obyvatelstva metropolí o jeden procentní bod (z 29 % na 28 %). V dnešní době se pak počet obyvatel ve městech navyšuje méně výrazným tempem, protože města už jsou relativně nasycená, žije v nich 86 % populace.³⁶ Navíc již průběh urbanizace není soustředěn do metropolí, ale do menších měst. Hlavní příčinou takzvané demetropolizace, která nastala v průběhu 90. let je rozšíření městské kultury na většinu území.³⁷

³⁴ WAGNER, WARD, 1980.

³⁵ COUNTRYSTUDIES DATABASE [online], 2009.

³⁶ CIA.gov: World Factbook [online], 2012.

³⁷ KREUZIGER, 2009.

Úroveň městského rozvoje a rychlost, jakou bylo všeobecně vysokého stupně urbanizace v Brazílii docíleno, nevyhnutelně souvisí s kriminalitou. Sociální struktura byla hluboce ovlivněná náhlým přechodem od venkovské zemědělské do městské průmyslové fáze, která způsobila politické, ekonomické a sociální vykořenění. Rozdíl mezi životem ve městech a v nerozvinutých regionech je obrovský. Vedle velkoměst jako Rio de Janeiro a São Paulo, které jsou srovnatelné s jinými světovými centry civilizace, se nachází regiony s primitivními podmínkami života. Tuto změnu nemohla jednoduše většina lidí akceptovat. Města se navíc nebyla schopna přizpůsobovat prudkému nárůstu obyvatelstva svou infrastrukturou a veřejnými službami.³⁸

Při masovém urbanizování se nedostávalo na každého stejnou měrou v příležitostech najít si zaměstnání či možnosti zajistit si adekvátní bydlení, což vedlo mnoho lidí k obyčejné snaze o přežití. Obyvatelé byli nuceni zakládat si provizorní bydlení jako mezifázi při hledání uplatnění ve městě a uchýlovali se do favel, kde velmi často zůstali svázáni místními podmínkami (specifikací favel se zabývá kapitola 5.2.2, pozn. autora). Podstatná je také skutečnost, že lidé ve městě jsou ve velmi těsném kontaktu, což významně sblížuje kriminální skupinu obyvatel s obyčejnými lidmi, kteří původně nemají předpoklady k tomu, aby se uchýlovali ke zločinům. Díky blízkému soužití obou skupin se ale jedni dostávají do situace, kdy se nechají snadno ovlivnit. V případě, že nemají dostatek zdrojů, vidí relativně jednoduché řešení u skupiny obyvatel využívající zločinecké praktiky k vlastnímu obohacení. Dostanou se totiž do fáze, kdy jim stojí za to podstoupit riziko spojené s nelegálním způsobem získávání majetku na úkor běžného a špatně placeného zaměstnání, pokud vůbec takové je, a ani možný trest není dostatečným odstrašujícím prostředkem.³⁹

4.5 Faktor vzdělání

Příčiny kriminality můžeme hledat taktéž ve vzdělání. Neexistuje sice jednoznačné vysvětlení vztahu mezi vzděláním a kriminalitou, nicméně obecně je uznáván názor, že vyšší vzdělanost snižuje míru kriminality. Zde ovšem také můžeme hledat formu začarovaného kruhu, protože místa s již vysokou kriminalitou jsou opět znevýhodněna.

³⁸ GUTIERREZ, 2000: s. 3.

³⁹ BARENBOIM, CAMPANTE, 2008.

Například dobrý a žádaný učitel může přirozeně preferovat místo pro vykonávání svého povolání tam, kde se bude cítit bezpečněji, nikoliv tam, kde je vystaven riziku spojenému s kriminálním prostředím. Dále je nutno poznamenat, že děti žijící a vzdělávané v nenásilném prostředí budou mít mnohem lepší příležitost osobnostního rozvoje než děti žijící v místech s vysokou kriminalitou. Vzdělání se tedy dá považovat za prevenci, a proto je důležité s ním jako s prevencí pracovat a zajistit podmínky pro to, aby měli příležitost vzdělávat se zástupci všech vrstev společnosti. Pokud totiž mladí lidé dosáhnou alespoň nějaké úrovně vzdělání, zlepšuje to jejich vnímání okolí a jsou schopni v určité míře přesněji domýšlet důsledky.⁴⁰

4.6 Faktor zaměstnanosti

Souvislosti a příčiny kriminality nacházíme také v zaměstnanosti. Její úroveň může do jisté míry ovlivnit vláda, a to v měřítku místním i celonárodním: koriguje pracovní trh např. rozhodnutím o umístění strategických investic, apod. Přestože investoři, jak již bylo naznačeno, preferují místa, kde je nižší kriminalita, intervence vlády a podpora investic v místech s větší sociální nerovností a s tím související nezaměstnaností může tento trend zvrátit a tím předcházet úpadku některých lokalit na úkor prosperujících center, případně nastartovat rozvoj zaostalých regionů. Zde můžeme použít ještě jeden praktický příklad, který ve své práci použil Gutierrez: dva potenciální zaměstnanci se srovnatelnou osobnostní kapacitou se ucházejí o místo u zaměstnavatele. Ten mezi nimi nemůže vybrat na základě jejich schopností, protože ty se neliší. Proto vezme v úvahu jejich původ, přičemž je pravděpodobné, že bude preferovat pracovníka vzešlého z prostředí, ve kterém není tak rozvinutá kriminalita. Potenciální pracovník z prostředí kriminálního je v tomto ohledu do jisté míry diskriminován, čímž se ještě více prohlubuje rozdíl mezi oblastmi s rozdílnou mírou kriminality.⁴¹

⁴⁰ KREUZIGER, 2009.

⁴¹ GUTIERREZ, 2000: s. 3.

4.7 Přítomnost černého trhu

Součástí spektra příčin kriminality je existence černého trhu. Ten byl vždy součástí zdrojů obživy chudých s nedostatečnou kvalifikací a vzděláním. Díky černému trhu byly vyvinuty sítě kontaktů mezi lidmi, které vyplynuly ze složitých pravidel, která určovala rozdělení teritorií obchodníků na hlavních ulicích městských center. Na černém trhu se obchodovalo se zbožím z ukradených kamionů, z vykradených rezidencí, od okradených obyčejných obyvatel města nebo se zbožím, které bylo propašováno z jiných zemí. Tyto praktiky samozřejmě dále přetrvávají. Odjakživa znamenal obchod na černém trhu únikovou cestu z nezaměstnanosti a existoval jako alternativa pro podřadné a méněcenné práce, nicméně v posledních desetiletích je provázán s organizovaným zločinem. Koncový prodej nelegálního zboží na ulici se také začal spojovat s legálními podniky jako základnami.⁴²

Nejpodstatnější součástí brazilského černého trhu je obchod s omamnými látkami a zbraněmi. Nejdříve se obchodovalo s marihuanou, která si získala oblibu už v dobách otrokářství. Na černém trhu byla rozšířeným artiklem již v první polovině 20. století a rychlý růst měst obchodování s touto drogou podporoval. Vytvářely se obchodní sítě pěstitelů, odběratelů a dealerů. Tyto vazby se přenášely i do dalších období, kdy na drogový trh dorazily nové, moderní typy drog. Některými výzkumy bylo dokázáno, že vedoucí úlohu v rozšířených drogách nezaujímal ve druhé polovině 20. století vyloženě ilegální omamné látky. Mezi velmi oblíbené patřily a stále patří látky, které se dají inhalovat nebo rozpouštědla (například lepidla, plyny, aceton a jiné), které je možné běžně zakoupit v obchodě. Stejným způsobem bylo možné si opatřit uklidňující pilulky či prášky na spaní, popřípadě amfetaminy. Jelikož si vláda uvědomovala zvýšenou spotřebu těchto látek, byla v roce 1963 ministerstvem zdravotnictví iniciována novelizace zákona, která zpříšňovala podmínky jejich prodeje a zavedla kontroly legálního trhu.⁴³ Toto omezení bohužel již samo evokuje variantu prodeje na černém trhu, kde se tyto látky zákonitě okamžitě rozšířily.⁴⁴

⁴² ZALUAR, 2003.

⁴³ ZALUAR, 2003.

⁴⁴ KREUZIGER, 2009.

Do doby, než se objevil kokain s jeho stimulačními účinky, nebyl trh s drogami v Brazílii palčivým sociálním problémem. Přestože již byl kokain známý a prodával se dokonce i v lékárnách a drogeriích pro zdravotnické použití a domácí účely, právě jeho účinky ho naneštěstí vynesly na pozici primárně obchodované drogy. Brazílské drogové sítě se dostaly do kontaktu s kolumbijskými drogovými kartely a s italsko-americkou mafií a následovaly jimi nastavenou cestu obchodování a pašování směrem do USA a Evropy. Kokain se stal oblíbenou drogou také v Riu de Janeiro a v São Paulu. V těchto městech se rozrůstal trh zaměřený na zdejší zvyšující se spotřebu. Od počátku 80. let se absolutně změnil zvyk konzumentů drog v těchto velkoměstech. Do té doby byla v kurzu výhradně marihuana. Obchod s ní ani neměl výraznější vliv na ekonomiku, dokonce ani vláda neuplatňovala represivní opatření a nevykazovala snahu o omezení spotřeby marihuany.⁴⁵

Poté však přišel právě kokain, který měl oproti marihuaně velmi vysokou hodnotu a stal se pro mnoho Brazilců rychlou cestou k bohatství, na druhé straně ale také příčinou jejich větší participace na ilegálních činnostech a násilí. Stal se spojením s novou kulturou založenou na penězích, moci, násilí a konzumním životě. Výstižné je pojmenování, které bylo zaznamenáno v Riu de Janeiro. Konzumenti se zde o rozvoji této drogy vyjadřovali jako o „sněžení“. Zajímavostí je, že heroin nikdy nenašel na brazilském drogovém trhu významné místo. Nejobchodovanější drogou je i v dnešní době kokain, popřípadě jeho levnější sloučenina zvaná „crack“, oblíbená mezi chudšími vrstvami obyvatel.⁴⁶

Samotný prodej a šíření drog se změnilo. Již nejde o přímý prodej, který fungoval na principu, kdy konzumenti získávali drogu přímo od pěstitelů. Z prodeje drog se stal složitý proces, řízený ozbrojenými organizacemi. Ve velkoměstech a to hlavně v jejich marginálních oblastech se z kultu zbraní a prezentace moci stala specifická kultura.⁴⁷

⁴⁵ KREUZIGER, 2009.

⁴⁶ DOWNIE, 2002.

⁴⁷ SILVA, 1960: s. 21.

5. Současný rozsah a formy kriminality, její dopady

5.1 Hospodářská kriminalita

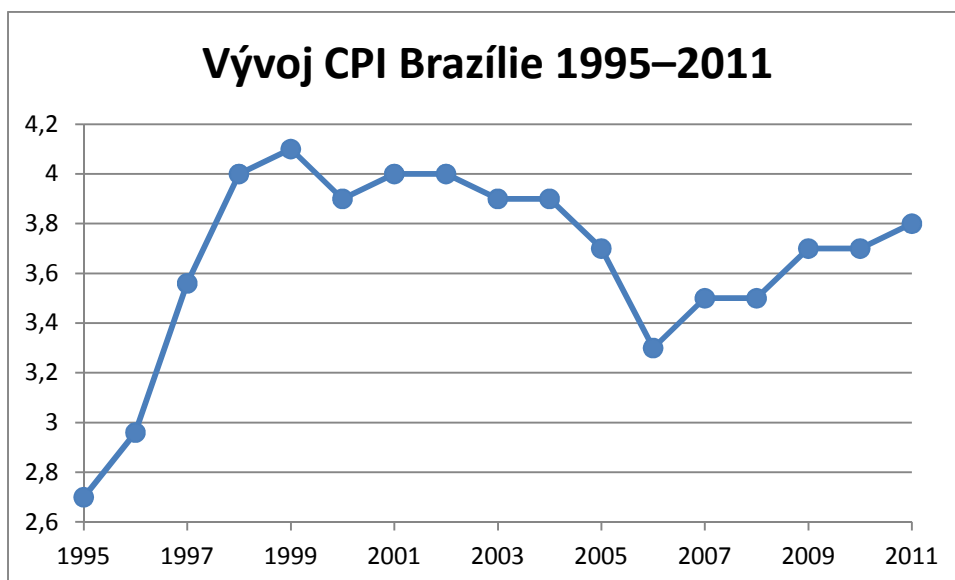
5.1.1 Obecné charakteristiky hospodářské kriminality v Brazílii

Korupce na všech úrovních státní správy a na úrovni většiny společenských vrstev je pro Brazílii fenoménem. Jedná se o problém svojí podstatou tak zakořeněný, že můžeme s mírnou nadsázkou považovat za podezřelého z korupce takřka kohokoliv, kdo má pravomoc o něčem rozhodovat. Brazílskou společnost nejvíce ohrožuje korupce na úrovni vlády a veřejné správy, tedy úřednického aparátu a policie. Jejich rozhodnutí se totiž následně, zpravidla negativně, přímo dotýkají veřejnosti. S uvedeným tvrzením korespondují různé typy ukazatelů, ze kterých je možné si o situaci vytvořit komplexnější názor.

Jako základní ukazatel demonstrující míru korupce v Brazílii lze považovat index vnímání korupce (CPI). Ten ji řadí na 73. místo v žebříčku států (2011) s hodnotou 3,8 do společnosti zemí jako je Tunisko, Čína nebo Makedonie (viz tabulka č. 3).⁴⁸ Vývoj CPI od roku 1995 charakterizuje obrázek č. 4. Alternativním ukazatelem je procentuální hodnota vyjadřující do jaké míry je stát schopen kontrolovat korupci. Hodnotu určuje výzkumná skupina Světové banky v rámci WGI (World Governance Indicators). Pro Brazílii se tato hodnota pohybuje okolo 55 %.⁴⁹ Paralelu s vývojem CPI v letech 2006–2010 zachycuje obrázek č. 5.

⁴⁸ TRANSPARENCY INTERNATIONAL [online], 2011.

⁴⁹ INFO.WORLDBANK.ORG [online], 2012.

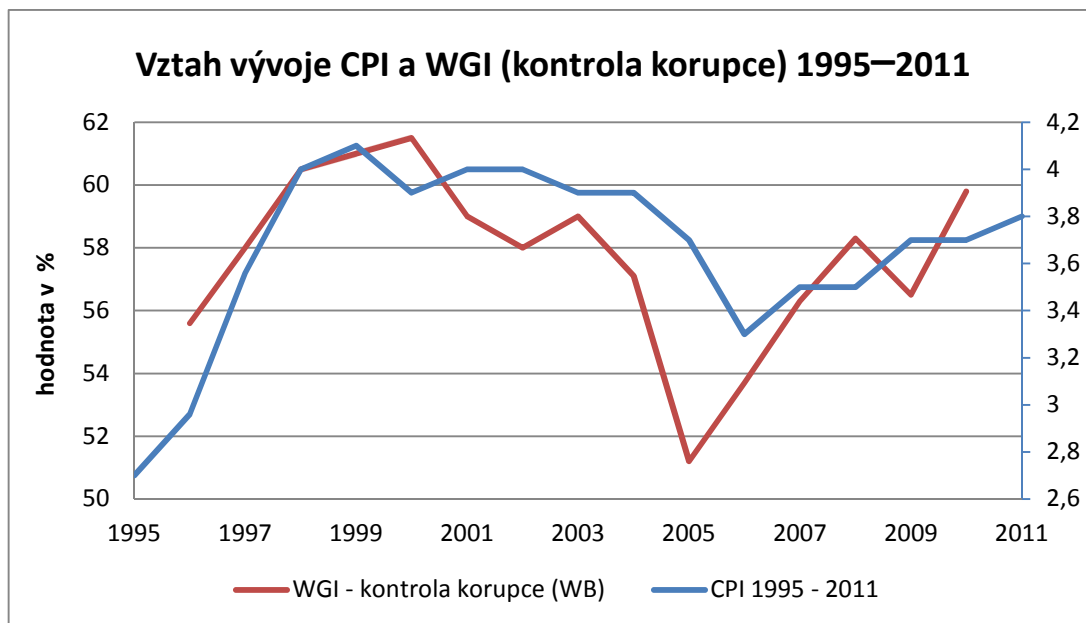
Obrázek č. 4: Vývoj CPI Brazílie od roku 1995 do 2011.

(Zdroj: Transparency International, 2011)

Tabulka č. 3: Srovnání států na základě CPI–indexu vnímání korupce (2011).

Pořadí	Stát	Hodnota CPI
1.	Nový Zéland	9,5
2.	Dánsko	9,4
2.	Finsko	9,4
57.	Česká republika	4,4
69.	Ghana	3,9
69.	Itálie	3,9
69.	Makedonie	3,9
69.	Samoa	3,9
73.	Brazílie	3,8
73.	Tunisko	3,8
75.	Čína	3,6
75.	Rumunsko	3,6
182.	Severní Korea	1
182.	Somálsko	1

Zdroj: Transparency International, 2011.

Obrázek č. 5: Vztah vývoje CPI a kontroly korupce podle WGI (WB) 1995–2011.

(Zdroj: WorldBank, 2012; Transparency International, 2011)

Je velice složité vyčíslit přesné dopady korupce na hospodářství a určit konkrétní částky pohybující se v procesu, nicméně je jasné, že korupce na úrovni nejvyšších politických postů je příčinou značných finančních úniků nejen z vládních programů pro rozvoj. Jak si dokážeme pomoci konkrétních případů, úplatky velmi často rozhodují o tom, kterým směrem se budou ubírat investice pro boj s chudobou či nižšími formami kriminality. Různé zdroje, z nichž mezi stěžejní patří statistika federace průmyslu státu São Paulo (FIESP), analyzují rozsah korupce a napomáhají tvorbě konkrétní představy o tomto fenoménu.

Jako první údaj uvádíme procentuální zastoupení korupce v rámci HDP Brazílie, které se podle některých odhadů může pohybovat až kolem 5 %.⁵⁰ To by ovšem platilo v případě, že by byla korupce snížena na nulovou hodnotu, což nedosahují ani státy s nejnižší mírou korupce. Střízlivější odhady jsou dokumentovány právě v reportu FIESP, kde se uvádí roční podíl korupce na HDP státu v rozmezí od 1,38 % HDP po 2,3 % HDP, což vyčísleno v brazilských reálech představuje částku 41,5–69,1 miliard (2008)⁵¹. Z těchto

⁵⁰ EPOCA, 2012: č. 715.

⁵¹ FIESP, 2010.

údajů studie FIESP vyvozuje vliv na HDP na osobu v letech 1990–2008. Průměrná hodnota tohoto ukazatele byla 7 954 USD. V případě, že by Brazílie patřila mezi státy s nejnižší mírou korupce (za minimální se považuje hodnota CPI srovnatelná s tou, kterou dosahují státy v horní polovině žebříčku, tedy 7,45), ve stejném období by průměrná hodnota HDP na osobu dosahovala 9 184 USD, což představuje rozdíl v průměru 15,5 %.⁵² Alternativně Dreher a Herzfeld vyčíslili souvislost CPI a HDP. Dle jejich závěru nárůst korupce zhruba o jeden indexový bod sníží růst HDP o 0,13 % a HDP na osobu o 425 USD.⁵³

Tabulka č. 4: Podíl částky ztracené korupcí na jednotlivých vládních výdajích a spotřebě vybraných skupin⁵⁴

	% podíl korupce na výdajích
Celkové investice (GFCF)	7,4
Veřejné investice (GFCF)	60,21
Spotřeba domácností	2,29
Spotřeba veřejného sektoru	7,06
Výdaje vlády na vzdělání	27,08
Výdaje vlády na zdravotnictví	38,91
Výdaje vlády na bezpečnost	105

Zdroj: FIESP, 2010.

FIESP na základě svých statistik provedlo ještě několik simulací toho, jak by se projevilo, kdyby se podařilo korupci eliminovat na minimum. Jak již bylo vyčísleno výše,

⁵² FIESP, 2010.

⁵³ DREHER, HERZFELD, 2005.

⁵⁴ FIESP, 2010.

korupce stojí Brazílii ročně zhruba 41,5 miliard reálů. To je ekvivalentem 60,2 % financí určených federální vládou na veřejné investice a zároveň 7,2 % částky vynaložené na všechny investice (pro rok 2008). V případě vzdělávání by to znamenalo, že by bylo umožněno studovat spolu se současnými 34,5 miliony studentů základních škol dalším necelým 16 milionům žáků. Jinými slovy mohlo by dojít k 47% zvýšení počtu žáků základních škol na potenciální počet rovnající se zhruba 51 milionům. Další spekulativní důsledek snížené korupce by se mohl aplikovat do zdravotnictví. Podle FIESP by bylo možné navýšit současný počet lůžek ve veřejných nemocnicích ze současných 367 397 až o 89 %, tedy na 694 409 lůžek.⁵⁵

FIESP provedla i několik simulací ve vztahu k dílčím částem federálního programu pro podporu rozvoje PAC (*Programa de Aceleração do Crescimento*)⁵⁶. Mezi ně patří například rozvoj bydlení. Podle současných plánů by měly být vybudovány bytové jednotky zajišťující adekvátní bydlení až 3,96 milionům rodin, bez korupce by mohlo do uvedené části programu spadat až o 74 % domácností více, což v reálných číslech znamená dalších asi 2,94 milionů. Kalkulovalo se i s vlivem na zlepšení hygienických podmínek domácností. Program se měl dotknout zhruba 22,5 milionů z nich. Peníze ušlé korupcí by zajistily lepší podmínky vyřešením odvodu splašků pro 23,35 milionů domácností. Stačilo by to tedy na pokrytí necelých 104 % plánované potřeby. To by samozřejmě přispělo k lepšímu zdraví populace a snížení kojenecké úmrtnosti. V případě infrastruktury by mělo být v rámci PAC vybudováno 45 300 km dálnic a silnic, na což je vyčleněno 33,4 miliard reálů. Uvážíme-li tedy 41,5 miliard reálů jako ztráty státu způsobené korupcí, bylo by možné vybudovat dalších 56 300 km dálnic a silnic.⁵⁷

Přes všechny alarmující informace o rozsahu korupce v Brazílii je však potřeba podotknout, že spolu s prudkým ekonomickým rozvojem prochází Brazílie již více než jedno desetiletí obrovskými institucionálními změnami souvisejícími s potíráním korupce.

⁵⁵ FIESP, 2010.

⁵⁶ BRASIL.GOV.BR [online], 2012.

⁵⁷ FIESP, 2010.

Není možné očekávat změnu fungování státu ze dne na den, ale v porovnání s ostatními latinskoamerickými státy má Brazílie rázně nakročeno k tomu, aby se s fenoménem korupce a úplatkářství alespoň částečně vypořádala.

5.1.2 Korupce na vládní úrovni

Pro hospodářský potenciál a samotný růst Brazílie stejně jako pro vývoj společnosti je patrně nejzřejmější korupce úzce spojená s předními představiteli země, politickými elitami jak federálními, tak místních samospráv. Lze ji pozorovat v mnoha formách, od úplatků přes nepotismus po zpronevěru. Ovlivňuje negativně ekonomický růst, HDP na osobu, investiční prostředí a aktivitu, následně mezinárodní obchod i stabilitu cen.⁵⁸ Přestože byla společnost v souvislosti s koncem vojenského režimu a nástupu demokracie v roce 1985 plně očekávání a naděje na zvýšení odpovědnosti vládních představitelů a transparentnosti jejich politiky, každá následující prezidentská administrativa byla pošpiněna zdaleka ne ojedinělými případy obvinění z korupce.⁵⁹ To s sebou neslo důsledky nejen ve smyslu politického vývoje, ale také v tom, jak společnost nahlížela na nově se etabloující demokracii. S tím korespondují data veřejného průzkumu (Opinião Pública 2006), jenž uvádí, že v roce 1992 pouhých 32 % veřejnosti důvěřovalo politikům a 26 % politickým stranám jako celkům. Během následujícího desetiletí díky četným obviněním z korupce klesla důvěra veřejnosti na 8, respektive 9 % v roce 2005.⁶⁰ V roce 2009 43 % respondentů dalšího průzkumu institutu DataFolha uvedlo jako odpověď na otázku vlastní definice korupce úzké propojení s politikou, což vede k závěru, že většina Brazilců spojuje korupci přímo s vládou. Z totožného průzkumu můžeme dále vyčíst, že 92 % respondentů věří v korupci mezi členy federálního kongresu i v rámci politických stran. O prezidentovi a jeho kanceláři si totožné myslí 88 % dotázaných. Třetina veřejnosti dále pokládá vykonávání politiky v Brazílii bez korupce za nemožné.⁶¹ Nízká důvěra veřejnosti vůči státnímu aparátu se projevuje i v soudnictví. 61 % veřejnosti pochybuje o čistotě soudních procesů.⁶² Uvedená data potvrzují i alternativní průzkumy veřejného mínění,

⁵⁸ DREHER, HERZFELD, 2005.

⁵⁹ POWER, TAYLOR, 2011.

⁶⁰ DATAFOLHA [online], 2006.

⁶¹ DATAFOLHA [online], 2009.

⁶² FIESP, 2010.

kteří uvádějí, že nejvyšší procento Brazilců spontánně považuje korupci jako nejzávažnější problém, kterému jejich země čelí a to dokonce na úkor prosperity státu a osobní bezpečnosti.⁶³

Za fatální lze tedy považovat skutečnost neadekvátní odpovědnosti státních představitelů, tedy těch, jejichž činy by měly odrážet veřejné zájmy. Existující instituce dohlížející na etiku a korektnost fungování státního aparátu (například *Comissão Parlamentar de Inquérito*, parlamentní vyšetřovací komise, založena 1988)⁶⁴ se dlouhodobě ukazují jako neschopné dospět k řešení případů korupce buď tvrdým potrestáním, nebo očištěním obviněných, tedy k společensky přijatelným variantám. Santos ve své studii navíc zdůrazňuje, že institucionální zázemí pro boj s korupcí existovalo v podstatě až do roku 2001 (vznik CGU – pozn. autora) pouze jako póza vlády a nástroj jejich obrany proti nařčení z ignorace problému.⁶⁵ Proto se stále opakuje historie, kdy dojde ke korupčnímu skandálu, nicméně poté se celý případ vytratí s uplynulým časem a politický aparát zůstane v podstatě nezměněn. Není tedy výjimkou, což bude reflektováno v přehledu největších korupčních skandálů v následující podkapitole, že mnoho předních politiků a institucí zainteresovaných v korupčních kauzách, obchodu s drogami nebo zbraněmi, zůstává i přes nejokatější a nejoprávněnější obvinění bez trestu nedotknutelně na svých postech⁶⁶.

Přestože úřady posledních 3 prezidentů působí dojmem, že je boj s korupcí jedním z pilířů jejich politiky a v posledních letech skutečně lze pozorovat dílčí úspěchy jejich snažení, statistiky nehovoří v jejich prospěch. Stále platí, že v brazilském případě je politika lukrativní obchod a politici nemusí mít příliš mnoho důvodů se obávat vážných následků svých činů. Jak uvádí časopis *The Economist*, v roce 2009 došlo k usvědčení a odsouzení 2 politiků za korupci. Zarážející je, že se jednalo o první dva odsouzené Nejvyšším soudem za korupci v politice od roku 1985, tedy od znovunastolení demokracie. Není proto divu, že v polovině roku 2010 čelilo 147 z celkového počtu 513

⁶³ POWER, TAYLOR, 2011.

⁶⁴ BARROS, 2011.

⁶⁵ DOS SANTOS, 2009.

⁶⁶ DOS SANTOS, 2009.

poslanců podezření z provozování kriminální činnosti nebo byli v procesu vyšetřování. To stejné platilo o 21 z 81 senátorů.⁶⁷

5.1.3 Příklady spojení představitelů státu s korupcí

5.1.3.1 Případ prezidentské korupce - Fernando Affonso Collor de Mello

Fernando Collor de Mello byl první demokraticky zvolený prezident v nové éře Brazílie po pádu vojenského režimu a prvním přímo voleným prezidentem od roku 1960. Byl ale zároveň prvním prezidentem zvoleným přímou volbou v Latinské Americe, který musel na svoji funkci rezignovat ještě před koncem svého volebního období. Ve volbách v roce 1989 díky masivní podpoře médií těsně zvítězil nad pozdějším prezidentem Luizem Ignacio Lula da Silvou. Jeho proklamovaným cílem ve volbách bylo pozvednutí Brazílie z ekonomické krize a snížení vysoké míry inflace. Ačkoliv na první pohled působil jako reformátor, od kterého si veřejnost slibovala lepší budoucnost, už na konci roku 1990 důvěru veřejnosti ztrácel hlavně ne zcela úspěšnou aplikací jeho plánu zastavení inflace („*plán Collor*“ nebo také „*plán Nová Brazílie*“).⁶⁸ Stejně tak ve vládě již během prvního roku úřadování klesla jeho koaliční podpora v Poslanecké sněmovně z 245 poslanců na 144.⁶⁹

Collor se však neproslavil svým ekonomickým plánem. Proslavila ho především korupční aféra s ním spojená, která na konci vedla k rezignaci na post prezidenta. První podezření se objevilo v roce 1991, kdy poskytnul 70 % vládních dotací na plantáže cukrové třtiny společnosti v jeho rodném státě Alagoas.⁷⁰ V roce 1992 byl pak obviněn vlastním bratrem Pedro Collorem z korupce, konkrétně z toho, že byl úzce spojen s prodejem politického vlivu na rozhodnutí o přidělení vládních dotací a zakázek. Jednalo se o ilegální aktivitu koordinovanou jeho pokladníkem Paulo César Fariasem, který údajně s příslibem politických ústupků od velkých korporací inkasoval až stovky milionů dolarů.⁷¹ Krátce po obvinění ve snaze postavit se zpět na nohy vystoupil Collor v národní televizi, kde vyzíval veřejnost k podpoře. Podpory lidí se snažil dosáhnout nařčením jeho opozice, že je jen

⁶⁷ THE ECONOMIST, 2009: č. 11.

⁶⁸ ARCHONTOLOGY.ORG [online]. 2009.

⁶⁹ PEREIRA, POWER, RAILE, 2008.

⁷⁰ BRAZILNOW.INFO [online]. 2005.

⁷¹ EAKIN, 1998.

obětí snah o převrat. Efekt byl ale opačný. Přestože je brazilská veřejnost zvyklá na to, že politici využívají v určité míře svoji moc k obohacování, případ Collora dosáhl takových rozměrů, že byly překročeny veškeré hranice tolerance. Popouzející byl navíc jeho okázalý život v luxusu. Proběhlo proto i několik masivních demonstrací požadujících jeho odstoupení. 26. srpna 1992 byly zveřejněny výsledky vyšetřování Federálního kongresu a policie, které potvrdili dřívější obvinění. Fernando Collor byl formálně obviněn ze spáchání zločinu z odpovědnosti, tedy nejvyššího přestupku, který dovoluje sesazení prezidenta z jeho postu a zahájení trestního stíhání. Toto obvinění bylo schváleno Poslaneckou sněmovnou i Senátem a 2. října 1992 byl Collor suspendován z výkonu své funkce na 180 dní, tedy na dobu, ve které měla být veškerá obvinění vyjasněna. V úřadu ho nahradil tehdejší viceprezident Itamar Franco. 29. prosince 1992 byl Fernando Collor nucen vzdát se úřadu, neboť průběh vyšetřování potvrzoval vznesená obvinění.⁷²

Průběh soudního řízení s ním měl však opět vyústění, které je v podobných situacích v Brazílii typické. Nejdříve Senát potvrdil ústavní trest a Collor byl zbaven veškerých politických práv (nemohl zastávat veřejné funkce) na následujících 8 let. Proces s ním pak nadále probíhal a v roce 1994 měl být podle předpokladů odsouzen nejvyšším soudem k trestu vězení. Soud ho však vinným neshledal s odvoláním na nerelevantní metodiku vyšetřování a nedostatek důkazů, které by Collora spojovaly s Fariasovým schématem kupování politických rozhodnutí. Případ byl tímto rozhodnutím ukončen a v roce 2006 byl Fernando Collor opět zvolen do Senátu jako zastupitel rodného státu Alagoas.⁷³

5.1.3.2 *Kauza SUDAM - Superintendência de Desenvolvimento da Amazônia - výbor pro rozvoj Amazonie*

SUDAM byla federální instituce založena v roce 1966 za funkčního období prezidenta Castella Branca. Předmětem bylo vytvoření řídicího orgánu pro rozvoj chudého regionu Amazonie, jehož úkolem bylo podporovat místní společnosti formou přímých finančních dotací či daňovými úlevami, integrovat Amazonii v rámci celého státu a zajistit tak její konkurenceschopnost. Tato iniciativa si dávala za cíl přilákání nových domácích i zahraničních soukromých investorů. Myšlenka to byla vynikající, bohužel jak se v průběhu

⁷² FLEISHER, 1997.

⁷³ UOL.COM.BR [online], 2012.

existence ukázalo, jednalo se o jeden z nejkontroverznějších programů federální vlády, ke kterému se váže možná největší korupční skandál v historii Brazílie.

Hlavní postavou tohoto skandálu se stal Jader Barbalho, senátor za stát Pará v letech 1995–2001. Jeho funkční období skočilo odstoupením z postu právě kvůli nařčení z přesměrovávání peněz určených pro rozvoj Amazonie ve prospěch svůj a společností s ním spojených. Jak ukázalo vyšetřování, v celém skandálu figurovali i politici státu Pará a samotní úředníci SUDAMu. Barbalho měl své zázemí ve městě Belém, kde byl zároveň nejvlivnější politickou postavou, a proto měl příležitost využít zdejší moc k ovlivnění rozhodnutí výboru o tom, která z místních firem bude subvencována. Princip zneužívání vládních peněz byl jednoduchý. Byly vytvořeny společnosti, které čerpaly finanční dotace na svůj provoz, nicméně ve skutečnosti žádnou činnost neprováděly nebo dokonce vůbec reálně neexistovaly.⁷⁴

Kauzu rozpoutal případ žabí farmy.⁷⁵ Barbalho byl obviněn z toho, že na rozvoj této farmy inkasoval 9 milionů USD, přičemž na pokrytí nákladů projektu by stačilo pouhých 300 000 USD. Případ žabí farmy byl ale jen vrcholek ledovce. Byl to jen jeden z více než 400 projektů farem, které mnohdy skutečně začínaly produkovat. Ale doslova každý tento projekt byl spojen s korupcí. V celkovém součtu byly za senátorství Jadera Barbalha v rámci programu SUDAM ztraceny necelé 2 miliardy USD. Má se za to, že většina těchto peněz skončila v daňových rájích v zahraničí.⁷⁶

Celý případ je však zarážející díky svému nečekanému vyústění. Za běžných okolností by s množstvím důkazů, se kterými disponovali vyšetřovatelé, neměl být problém Barbalha usvědčit a potrestat. Jenže již v průběhu vyšetřování vyvstalo podezření, že je ze strany některých politiků zájem na tom, aby byl hlavní vyšetřovatel odstraněn, tedy aby nedošlo prokázání viny. Nakonec vyšetřování donutilo Barbalha rezignovat, což byl svým způsobem historický moment, protože předseda Senátu byl nucen rezignovat na svou funkci poprvé po 175 letech.⁷⁷ To, že dobrovolně odstoupil, mělo však i svoji logiku. Pokud

⁷⁴ Manda Bala, 2007.

⁷⁵ BBC.CO.UK [online], 2001.

⁷⁶ Manda Bala, 2007.

⁷⁷ LATINAMERICAPRESS.ORG [online], 2001.

by byl sesazen vládou, zavřel by si tím cestu k případnému znovuzvolení do Senátu po urovnání situace, což se paradoxně později skutečně stalo. Barbalho tedy ztratil imunitu, byl obviněn z vydírání, praní špinavých peněz, podvodu a zadržen. Ovšem krátce na to byl na základě příkazu soudu propuštěn a v roce 2011 se stal opět senátorem za stát Pará.⁷⁸ Proto vyvstává otázka, jak je možné, že i přes tak prokazatelnou vinu mohl být opět zvolen do Senátu? Způsobeno je to několika faktory. Případ je exemplární tím, že poukazuje na velký nedostatek Brazílského práva, soudní moc. Ta je v podobných případech neefektivní, neboť politici v úřadu nemohou být souzeni civilním soudem, a protože ví, že nemohou být potrestáni, nebojí se krást. Jader Barbalho měl ještě jeden trumf v rukávu. Je vlastníkem televize i rádia ve státě Pará. Může tak snadno ovlivňovat svůj obraz v očích veřejnosti ve vlastní prospěch, což se mu zjevně úspěšně daří a pomohlo mu to i k úspěšnému pokračování jeho politické kariéry navzdory zapletení se do korupčního skandálu. Důkazem budiž jeho znovuzvolení do Senátu. Jedna z favel na předměstí Belému nese dokonce jméno podle něj, Jaderland.⁷⁹

V srpnu roku 2001 byl SUDAM díky uvedenému případu zneužívání jeho zdrojů k vlastnímu obohacení a praní špinavých peněz ukončen tehdejším prezidentem Henriquem Cardosem a nahrazen Agenturou pro rozvoj Amazonie (*Agência de Desenvolvimento da Amazônia, ADA*).⁸⁰

5.1.3.3 Skandál Mensalão

Kauza je spojená s úřadováním předposledního Brazílského prezidenta Luize Ignácio Lula da Silvy, která v roce 2005 ohrozila jeho vládu. Ke konci jeho prvního volebního období bylo nařčeno vedení prezidentovy vládnoucí strany pracujících (*Partido dos Trabalhadores, PT*), že platila v letech 2003 a 2004 některým členům federálního Kongresu v průměru 30 tisíc reálů (tehdy asi 200 tisíc Kč) měsíčně⁸¹ za příslibení legislativní podpory v souladu s programem PT a v blížících se prezidentských volbách.⁸² Důvodem nařčení měly být podezřelé výběry vysokých částek v obdobích před

⁷⁸ BBC.CO.UK [online], 2002.

⁷⁹ Manda Bala, 2007.

⁸⁰ V-BRAZIL.COM [online], 2011.

⁸¹ Mensalão v překladu znamená měsíční platby. Název se uchytil i přesto, že platby nebyly prováděny v pravidelných měsíčních intervalech, ale v obdobích před důležitými rozhodnutími ve Federálním kongresu.

⁸² BBC.CO.UK [online], 2007.

schvalováním důležitých zákonů. Financování mělo být prováděno z částí rozpočtů státem vlastněných společností (např. Petrobras, Furnas či Eletronuclear). Jednalo se o finance určené na reklamu a propírané přes jednu z reklamních agentur. Mezi hlavní podezřelé patřil i Jose Dirceu, bývalý vedoucí zaměstnanců kanceláře prezidenta Silvy nebo bývalý předseda PT Jose Genoio.⁸³

Přestože nebylo prokázáno přímé spojení akce se samotným prezidentem, na půdě Senátu zaznělo z úst předsedy opoziční strany sociální demokracie (*Partido da Social Democracia*, PSD) Arthura Vergilia, že je Lula da Silva buď zkorumpovaný, nebo idiot. Tedy že lhal a byl do korupce nějakým způsobem zapojen, nebo je idiot, když nevěděl, co se děje kolem něj.⁸⁴ K tomuto nařčení se vážou i spekulace, které se snaží vysvětlit ve své práci Pereira, Power a Raile. Konkrétně se snaží odpovědět na otázku „*Proč by veřejností oblíbený a konstitučně silný prezident potřeboval nelegální prostředky k vytvoření legislativní podpory?*“. Domnívají se, že nepřímému spojení prezidenta s kauzou skutečně muselo dojít. Je pravděpodobné, že cesty oficiálního vyjednávání na vládní úrovni byly příliš složité a proto se řešení kupováním křesel nabízelo jako jednodušší varianta. Složitá vyjednávací pozice PT byla dána historií strany (vždy byla ve vládě marginální) a celkovou nejednotností názorů. Nedůvěru z pohledu opozičních stran generovaly v neposlední řadě relativní ideologický extremismus strany a tlaky mezinárodní komunity na úpravu rozpočtové politiky. Pro udržení výsadního postavení tedy nezbylo straně než se uchýlit k nekonvenčním řešením.⁸⁵

Svou roli v celé korupční kauze sehrálo podle vyšetřujících a rozhodnutí nejvyššího soudu 40 lidí, takzvaný „gang 40“.⁸⁶ Celkové skandál vedl k rezignaci nebo odvolání většiny z okruhu politických spojenců prezidenta Luly, mezi nimi 4 vrchní představitelé strany pracujících, 10 řadových poslanců strany pracujících a jiných spřízněných stran, 12 dalších zaměstnanců legislativní složky vlády a zaměstnanci bank (Banco Rural a Banco do

⁸³ COHA.ORG [online], 2005.

⁸⁴ WORLDPRESS.ORG [online], 2005.

⁸⁵ PEREIRA, POWER, RAILE, 2008.

⁸⁶ BBC.CO.UK [online], 2007.

Brasil), kteří se podíleli na vyplácení inkriminovaných částek.⁸⁷ V březnu 2012 nejsou stále známy výsledky soudního řízení.⁸⁸

5.1.3.4 Další případy korupce na vládní úrovni

Operace Anakonda: jednalo se o operaci řízenou Ministerstvem vnitra a Federální policií v roce 2003. Cílem bylo přerušení organizované sítě právníků, detektivů a soudců, kteří byli obviněni z prodeje soudních případů a rozhodnutí. Bylo uvězněno několik členů této sítě včetně několika významných soudců, mezi nimi i federální soudce João Carlos Da Rocha Mattose. Celkově figurovalo v tomto skandálu 115 soudců různých úrovní soudu.⁸⁹

Operace Sanguessuga⁹⁰: operace byla zahájena v roce 2006 a navazuje na odhalení podvodných nákupů vozidel ambulance z roku 2004. Vyšetřování ukázalo, že někteří členové Kongresu byli podplaceni, aby nafukovali rozpočet, který měl financovat nákup vozidel Ministerstvem zdravotnictví. Zároveň došlo k ovlivnění výběrového řízení. Na podvodu se podílelo 69 členů Federálního kongresu.⁹¹

5.1.4 Korupce ve státní správě

Nejkontroverznějším orgánem státní správy je policie, proto tuto kapitolu budeme věnovat především vztahu k ní. Její spojení s organizovaným zločinem, hlavně obchodem s drogami, je notoricky známé.

Právě odstranění, nebo minimálně rapidní snížení korupce v policejní složce je pro Brazílii extrémně důležité, stejně tak jako je důležité bojovat proti obchodu s drogami. Přestože ekonomické dopady korupce v tomto případě nejsou zanedbatelné, je zde patrná spíše důležitost vlivu na společnost, konkrétně na komunitu chudých a střední vrstvu ve velkoměstech. V některých městech, jako je například Rio de Janeiro, je veřejným tajemstvím, že policie přímo podporuje drogové gangy. Jsou známy případy, kdy policisté prodávali zbraně, ochranu nebo dokonce tipy členům gangů v předvečer policejních operací.⁹² Zde můžeme nalézt i úzkou souvislost se zažitými formami

⁸⁷ PEREIRA, POWER, RAILE, 2008.

⁸⁸ BLEG.ME [online], 2012.

⁸⁹ STATE.GOV [online]. 2012.

⁹⁰ POWER, TAYLOR, 2011.

⁹¹ THE ECONOMIST, 2001: č. 8217.

⁹² GLOBALPOST.COM [online], 2011.

spolupráce mezi policií a gangy operujícími v jejich teritoriu. Policie vybírá úplatky (*arrego*- výpalné) za to, že nechají gangy na svém území volně provozovat nelegální činnost. Jejich aktivity pak mohou probíhat bez intervencí policie. Právě případy jako jsou tyto, přispívají k obecnému negativnímu vnímání bezpečnosti ve městech, kdy pro obyvatele může být zkřížení cesty s policistou stejně nebezpečné jako se zločincem. Tyto podmínky pak u nich mohou vytvářet permanentní pocit ohrožení, což výrazně ovlivňuje kvalitu jejich života.⁹³

Především pro Rio de Janeiro je momentálně výkonná policejní složka vzhledem k přípravám na Mistrovství světa ve fotbale v roce 2014 a Olympijské hry 2016 velmi důležitá, bohužel zároveň problémem. Podle autorovy bakalářské práce z roku 2009, je korupce v řadách policie mnohdy způsobena nešťastnými okolnostmi. Někdy je složité morálně odsuzovat příslušníky policie za to, že se nechají uplácet. Mohou se totiž dostat do situace, kdy čelí hraničnímu rozhodnutí- buď se vydají cestou války proti zločinu a budou riskovat život svůj a své rodiny, nebo se jednoduše nechají uplatit. Podstatu jejich rozhodnutí lze hledat v platových podmínkách. Průměrný plat policisty ve státních (nikoliv federálních) službách v největších městech činí 867 amerických dolarů (v přepočtu okolo 15 000 Kč).⁹⁴ To znamená, že plat členů policejního sboru na úrovni základních hodnot se pohybuje na hranici 10 000 Kč.⁹⁵ Stává se, že za peníze které si vydělají, nejsou schopni uživit byt v normální čtvrti, takže jsou nuceni uchýlit se do favely. To je přivádí do situace, kdy je pro ně zásah proti zločinu ve svém sousedství značně riskantní. Proto se není čemu divit, když volí cestu kompromisu a spolupráce s lokálním gangem.⁹⁶

Federální vláda i vlády dílčích států věnují relativně vysokou část svého rozpočtu na programy veřejné bezpečnosti a množství investic v tomto směru stále narůstá. Podle statistické ročenky brazilského Fóra veřejné bezpečnosti (Fórum Brasileiro de Segurança Pública) byly mezi lety 2003 a 2009 navýšeny náklady na veřejnou bezpečnost o 202 %. V absolutních číslech bylo v roce 2009 vynaloženo federální vládou na veřejnou bezpečnost 45,6 miliard reálů, což odpovídá cca 2,2 % z celkového HDP (2 biliony dolarů

⁹³ KREUZIGER, 2009.

⁹⁴ INSIGHTCRIME.COM [online], 2012.

⁹⁵ DELGADO, 2009.

⁹⁶ KREUZIGER, 2009.

v roce 2009 podle parity kupní síly).⁹⁷ Na policejní složku je z této hodnoty zpravidla vyčleněno 30 %. V roce 2009 to bylo 15,3 miliardy reálů. Ne každý stát však z této částky obdrží proporcionálně spravedlivou hodnotu. Jen správa státu São Paulo totiž obdržela 8,6 miliard reálů, kdežto Rio de Janeiro 306 milionů a Salvador (Bahia) pouhých 100 milionů.⁹⁸

Praxe v Brazílii ukazuje, že výše uvedených investic stagnuje vzhledem k výkonům policie. Jako příklad si můžeme uvést události ze státu Bahía z února 2011. Do stávký za zvýšení platů (požadavek byl až o 50 %) se připojilo 10 000 příslušníků státní policie. Někteří blokovali dopravu, část dokonce obsadila budovu legislativního shromáždění ve městě Salvador. Federální vláda vyslala do města na rozehnutí stávký přes 3500 svých policistů, nicméně ani to nezabránilo, aby se stávka stala spouštěcím mechanismem pro vlnu násilí. Oficiálně bylo zaznamenáno v průběhu stávký více než 100 vražd, byly rabovány obchody, rapidně se zvýšil počet loupeží a přepadení. V návaznosti na stávku ve státě Bahía pohrozily stávkou za zvýšení platu i jednotky speciální policie (*Unidade de Polícia Pacificadora*, UPP) v Riu de Janeiro. Tyto příklady poukazují na to, jak je policejní složka ve městech nezbytná a zároveň na to, že federální vláda ani vlády jednotlivých států stále neinvestují dostatečné množství peněz do programů udržení bezpečnosti. Z výše uvedeného dále plyne důležitý poznatek, že úroveň platu policistů je klíčovým předpokladem pro profesionální jednání a prevenci korupce.⁹⁹

⁹⁷ INDEXMUNDI.COM [online], 2012.

⁹⁸ Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

⁹⁹ INSIGHTCRIME.COM [online], 2012.

5.2 Kriminalita spojená s násilím (nekonvenční)

5.2.1 Brazilská specifika násilné kriminality

Je více než jasné, že násilná kriminalita je v Brazílii jevem, který ovlivňuje aspekty jak ekonomické, tak sociální. Nelze říci, který z těchto aspektů je jí zasažen více nebo méně. Dopady na vývoj společnosti a ekonomiky jsou tak propojené, že by se dalo hovořit o začarovaném kruhu, neboť výdaje na boj s kriminalitou zastupují značnou část státního rozpočtu, která by mohla být využita na podporu nejchudších. Vzhledem k tomu, že se jim ale dostatečné podpory nemůže dostat, je ekonomická situace předpokladem pro klíčení dalších zločinů. To následně ovlivňuje celkový rozvoj státu. Brazílie je v tomto ohledu velice specifickou zemí. Její ekonomický růst a potenciál je závratný, nicméně mohlo by být dosahováno mnohem lepších výsledků, pokud by se podařilo odstranit stigma a těžké břemeno kriminality, které brazilský rozvoj podkopává. Brazilské fórum pro veřejnou bezpečnost na základě svého výzkumu z roku 2010 uvádí, že mezi lety 2003–2009 vzrostly náklady vlády i místních samospráv na udržení bezpečnosti o 100 %. V roce 2003 utratily Federální vláda, státní samosprávy, Federální distrikt a municipality v součtu 22,5 miliard reálů. V roce 2009 to bylo už více než 47,6 miliard reálů. To odpovídá zhruba 1,4 % z celkového HDP Brazílie v daném roce. Nejvyšší náklady podle předpokladů vykazují státy s nejvyšší mírou kriminality, například samotný stát São Paulo 10 miliard reálů a 3,7 miliardy reálů Rio de Janeiro.¹⁰⁰ Podle odhadů jsou však celkové náklady kriminality mnohonásobně vyšší. Pokud totiž zahrneme ušlé zisky, náklady na lékařskou péči obětem, na provoz věznic nebo na rozvojové programy prevence kriminality, dostáváme se na částku ekvivalentní zhruba 10 % HDP.¹⁰¹

5.2.2 Favely

Již několik desetiletí představují favely v brazilských městech značné bezpečnostní riziko. Vzhledem k jejich chaotické geografické i strukturální organizaci se stávají vhodným živným prostředím pro kriminalitu v nespočetném množství forem, od drobných krádeží, nelegálního využívání veřejných zdrojů přes vraždy a loupeže až po obchod s drogami a

¹⁰⁰ Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

¹⁰¹ CARON [online], 2008.

lidmi. Během vývoje se tyto marginální části měst v mnoha případech dostaly pod absolutní nadvládu gangu, který v ní operoval. Gang pak vytvořil alternativní mocenské mechanismy, které v některých případech překračují politický a bezpečnostní vliv státu. Jak uvádí autor ve své bakalářské práci z roku 2009, *tento paralelní politický systém pak sice narušuje brazilské zákony, na druhé straně ale reguluje život ve favele (neformální stavební povolení, kontrola osob vstupujících na území, apod.), což nemusí být v porovnání s anarchickými podmínkami ve favelách nekontrolovaných dostatečně silnými gangy- vnímáno negativně*¹⁰². Možnosti zásahu státu do chodu některých favel se tak ale snížily na minimum a díky tomu se do nich koncentrovala naprostá většina organizovaných i neorganizovaných zločinců.

Nicméně výraz „*nemusí být vnímáno negativně*“ je skutečně potřeba chápat relativně. Příznivost podmínek pro život ve favelách totiž demonstruje statistika IBGE, která uvádí, že během posledního desetiletí vzrostl počet municipalit (až na 80 %), které registrují zájemce převážně z favel o zařazení do vládních programů poskytující bydlení. Z toho samozřejmě plyne, že lidé se odtud snaží dostat ven.¹⁰³

Favely se během vývoje staly palčivým problémem a významnou brzdou ekonomického růstu Brazílie. To si samozřejmě Brazilská vláda uvědomovala lépe než kdokoliv jiný, nicméně až do nástupu prezidenta da Silvy do prezidentského úřadu v roce 2003 (zvýšil investice na transformaci favel o 30 % a v roce 2007 postupně zahájil program akcelerace rozvoje PAC, zaměřený nejen na podporu životních podmínek lidí žijících ve favelách),¹⁰⁴ nebylo vzhledem ke zlepšení situace docíleno prakticky žádných výsledků, naopak. Podle IBGE rostl počet obyvatel favel mezi lety 1991 a 2000 tempem 4,5 % za rok a podle Sčítání lidu 2010 žije ve favelách 11,4 milionu obyvatel, což odpovídá 6 % celkové populace.¹⁰⁵ Tento údaj ale pravděpodobně není definitivní, protože odhady o velikosti se různí. Podle totožného výzkumu má Rocinha, největší favela v Riu de Janeiro, 69 tis.

¹⁰² KREUZIGER, 2009.

¹⁰³ IBGE.GOV.BR [online]. 2008.

¹⁰⁴ SCHALLER [online], 2008.

¹⁰⁵ IBGE.GOV.BR [online]. 2011.

obyvatel. Některé zdroje ale tvrdí, že skutečný počet lidí žijící v této favele se může blížit i 150 tisícům. Jen v Riu de Janeiro je pak více než 600 dalších favel.¹⁰⁶

Přítomnost favel na svém území deklaruje více než jedna třetina z 5564 brazilských municipalit a 53,2 % municipalit uvádí přítomnost nelegálně vybudovaných obydlí. Ačkoliv se může zdát, že výskyt favel v jedné třetině z celkového počtu municipalit není vysoký, je třeba si uvědomit, že výskyt chudinských čtvrtí se zvyšuje s počtem obyvatel. Pouze 27,7 % municipalit s počtem obyvatel do 50 000 uvádí přítomnost favel na svém území. Naproti tomu municipality s počtem obyvatel mezi 100 až 500 tisíci již evidují přítomnost favel v 84,7 %. Z 37 municipalit o počtu obyvatel vyšším než 500 tis. je pouze jedna, Cuiabá, která neuvádí na svém území výskyt favel.¹⁰⁷

Protože bychom mohli favely charakterizovat i jako města ve městě, můžeme pozorovat výrazně proměnlivé statistiky týkající se kriminality doslova v rámci sousedních městských čtvrtí. Jasně vypovídají o tom, jaké poměry ve favelách a jejich okolí panují. Stačí si uvést několik základních příkladů, mezi nimiž nejvíce vypovídající je poměr počtu násilných smrtí. Ten ve favelách dosahuje až 100 zabitých na 100 tis. obyvatel, kdežto v běžných čtvrtích měst se stejný ukazatel pohybuje okolo 5 zabití na 100 tis. obyvatel.¹⁰⁸ Vysoký je také počet loupeží v okolí favel. V těsném sousedství jedné z největších favel v São Paulu Paraisópolis je evidováno standardně 9 loupežných přepadení denně.¹⁰⁹

Favely se podepisují značně na ekonomických ztrátách státních, respektive soukromých energetických firem. V celé Brazílii jsou ztráty z nelegálně odebírané elektrické energie v řádech miliard reálů (7,8 miliard podle reportu brazilské organizace pro místní vlády a udržitelnost ICLEI) a většinová část z těchto ztrát jde na účet právě favelám a jiným chudinským čtvrtím. Jen v Riu de Janeiro jsou ztráty energetických firem okolo 200 milionů dolarů, tedy zhruba 400 milionů reálů.¹¹⁰

¹⁰⁶ ROYAL GEOGRAPHICAL SOCIETY [online]. 2009.

¹⁰⁷ IBGE.GOV.BR [online]. 2008.

¹⁰⁸ UNODC.ORG [online], 2005.

¹⁰⁹ UNHCR.ORG [online]. 2007.

¹¹⁰ ICLEI.ORG [online], 2010.

Tabulka č. 5: Dostupnost vybraných služeb a demografické charakteristiky brazilských favel.

Služba	Procento obyvatel favel mající přístup ke službám
Hygienické zázemí	67,30%
Voda	88,30%
Elektřina	99,70%
Svoz odpadu	95,40%
Počet obyvatel ve favelách	11 400 000
% z celkové populace Brazílie	6%
Zastoupení obyvatel barevné pleti	70%
Negramotnost	8,40%

Zdroj: IBGE, 2010.

5.2.3 Statistické pozadí násilné kriminality

5.2.3.1 *Loupeže*

Pokud se zaměříme na obecné statistiky a pomineme souvislosti týkající se vztahu organizovaného či neorganizovaného zločinu, setkáváme se s v Brazílii s několika nejfrekventovanějšími formami kriminality. Za nejméně závažné bychom mohli považovat krádeže, vážnější jsou pak loupeže, únosy spojené s vydíráním, vraždy, pašování drog a obchod s lidmi. Poslední dvě uvedené formy probíhají zpravidla organizovaně a bude jim věnována pozornost ve zvláštní kapitole, v této části práce se tak budeme zabývat rozsahem kriminality, která může ve větší míře probíhat neplánovitě, popřípadě je organizovaná menšími skupinami pachatelů.

To, jak moc je kriminalita vázaná na městské prostředí a jak roste v přímé úměře s ekonomickou silou jednotlivých států, vyjadřují statistiky brazilského Fóra pro veřejnou bezpečnost. Za rok 2009 bylo evidováno 1 006 042 loupeží (bez přímého následku smrti). Z tohoto počtu se více než jedna třetina (328 865 loupeží) odehrálo v São Paulu, následovalo Rio de Janeiro (138 083 loupeží) a Bahía (64 125 loupeží). V přepočtu na

osobu je pak ale počet loupeží nejvyšší ve Federálním distriktu, kde na 100 tis. obyvatel připadá 1105,9 loupeží, následováno státem Rio de Janeiro (862,5 loupeží na 100 tis. obyvatel) a São Paulem (794,7 loupeží na 100 tis. obyvatel).¹¹¹ Z těchto informací vyplývá, že jen v São Paulu se dennodenně odehraje více než 900 případů, kdy dojde k odcizení peněz, vozů, zboží a dalšího vlastnictví.

5.2.3.2 Střelné zbraně

Pokud výzkum brazilského Fóra pro veřejnou bezpečnost vztáhneme přímo na násilí spojené se smrtí, je důležité zmínit, že naprostá většina vražd ať už úmyslných nebo spojených s loupežemi je způsobena střelnými zbraněmi. Zde se ukazuje jedna ze slabin jednotlivých států federace, které nejsou schopny dostatečně kontrolovat distribuci střelných zbraní. Velká část zbraní se navíc do země dostává nelegálním způsobem. Počet soukromě držných střelných zbraní v Brazílii se blíží 20 milionům, což odpovídá počtu 8–10 zbraní na 100 obyvatel. To zemi řadí na 8. místo žebříčku tvořeného ze 175. zemí podle počtu privátně držných střelných zbraní. Z celkového počtu je pouze 5 200 000–5 370 500 zbraní registrováno, přičemž licencovaných uživatelů je pouhých 1 300 000.¹¹²

5.2.3.3 Úmrtí spojená s násilím

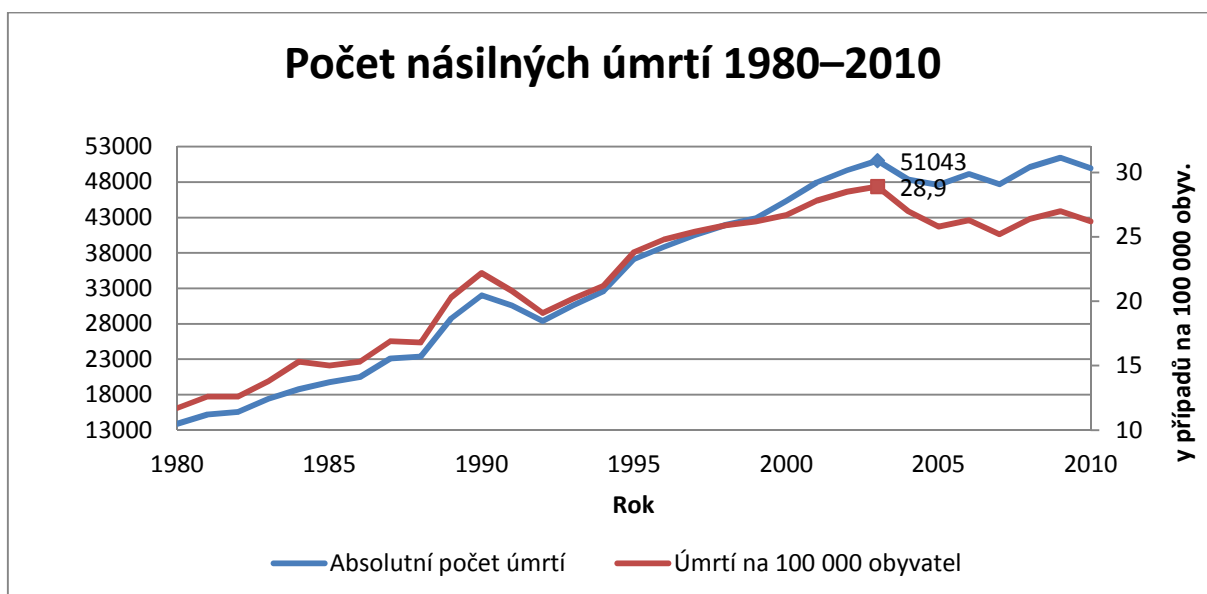
Vzhledem k počtu ilegálně držných střelných zbraní můžeme porozumět asi nejdůležitější statistice spojené s násilím, tedy vraždám a úmrtím způsobeným kriminální činností. Pomocí celkového počtu úmrtí násilným způsobem a míry ve vztahu k počtu obyvatel z toho vylívající lze porovnat Brazílii i s jinými státy. Uvedená míra je zároveň prostředkem, na základě kterého se dají vyvodit rozdíly mezi jednotlivými správními celky a dokonce i městskými čtvrtěmi. Stejně jako od druhé poloviny 80. let Brazílie zaznamenávala postupný ekonomický růst, vyvíjel se zároveň i uvedený ukazatel. Mezi lety 1980–2010 rostl počet vražd o 2,7 % za rok, což znamenalo, že jen do roku 2002 se míra počtu úmrtí násilným způsobem více než zdvojnásobila.¹¹³ Z tehdejších 11,4 případů zabití na 100 tis. obyvatel na 28,5 v roce 2002. V roce 2003 pak tento ukazatel kulminoval na hodnotě 28,9 násilných úmrtí na 100 tis. obyvatel a od té doby je zaznamenáváno

¹¹¹ Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

¹¹² GUNPOLICY.ORG [online], 2012.

¹¹³ WAISELFISZ, 2011.

postupné snižování na 26,2 v roce 2010.¹¹⁴ Kontrastní je srovnání hodnoty míry úmrtí násilným způsobem se čtvrtěmi brazilských měst, kde se pohybují turisté a vyšší společenské vrstvy. Tam se tento ukazatel rovná hodnotě okolo 5 zabití na 100 tis. obyvatel.¹¹⁵ Pokud uvážíme svět jako celek a Evropu, je hodnota ukazatele 6,9, respektive 3,5 na 100 tis. obyvatel.¹¹⁶ V absolutních číslech se pak od roku 1980 do roku 2010 stalo obětí násilného trestného činu v Brazílii 1 091 125 osob. K zamyšlení je pak údaj zveřejněný v časopise The Economist, který uvádí, že pouhá 3 % pachatelů podezřelých z vražd jsou přivedena k soudu.¹¹⁷

Obrázek č. 6: Vývoj počtu násilných úmrtí v Brazílii v období 1980–2010.

(Zdroj: WAISELFISZ, 2011)

Zajímavé je srovnání s ozbrojenými konflikty v různých částech světa, což reprezentuje tabulka číslo 6. Například v Iráku padlo za oběť tamní válce mezi lety 2004 - 2007 76 266 lidí (oficiální statistiky). Ve stejném období se v Brazílii stalo obětí násilného trestného činu 192 804 osob, což je více než dvojnásobek. Ve stejném období bylo

¹¹⁴ WAISELFISZ, 2011.

¹¹⁵ UNODC.ORG [online], 2005.

¹¹⁶ UNODC.ORG [online], 2011.

¹¹⁷ THE ECONOMIST, 2007.

evidováno zároveň 61 dalších konfliktů na celém světě. V celkovém součtu ale oficiální statistiky evidují 208 349 zabití, což je ve vztahu k Brazílii v podstatě ekvivalentní.¹¹⁸

Tabulka č. 6: Počet obětí ozbrojených konfliktů ve vztahu k obětem kriminality.

Ozbrojené konflikty	2004	2005	2006	2007	Celkem úmrtí	% z celku	Na 100 000 ob.
Irák	9803	15788	26910	23765	76266	36,6	64,9
Súdán	7284	1098	2603	1734	12719	6,1	8,8
Afghánistán	917	1000	4000	6500	12417	6,0	9,9
Kolumbie	2988	3092	2141	3612	11833	5,7	6,4
DR Kongo	3500	3750	746	1351	9347	4,5	4,1
Srí Lanka	109	330	4126	4500	9065	4,4	10,8
Indie	2642	2519	1559	1713	8433	4,0	0,2
Somálsko	760	285	879	6500	8424	4,0	24,4
Nepál	3407	2950	792	137	7286	3,5	6,8
Pákistán	863	648	1471	3599	6581	3,2	1,0
Indie/Pákistán (Kašmír)	1511	1552	1116	777	4956	2,4	
Izrael/Palestina	899	226	673	449	2247	1,1	8,3
Celkem z 12 konfliktů	34683	33238	47016	54637	169574	81,4	11,1
Dalších 50 konfliktů	11388	9252	8862	9273	38775	18,6	
Celkem (62 konfliktů)	46071	42490	55878	63910	208349	100	
Brazílie: zabití	48374	47578	49145	47707	192804		25,7
Brazílie: střelnou zbraní	37113	36060	37360	36840	147373		20,0

Zdroj: Waiselfisz, 2011.

Vývoj počtu úmrtí násilným způsobem je v rámci jednotlivých správních celků Brazílie velmi rozmanitý, mnohdy diametrální. Poukazuje tím na úspěšnost projektů na zvyšování úrovně veřejné bezpečnosti u některých z těchto celků, a také na to, že některé správní jednotky jsou preferovány a některé naopak zanedbávány. Výmluvná jsou data

¹¹⁸ WAISELFIŠZ, 2011.

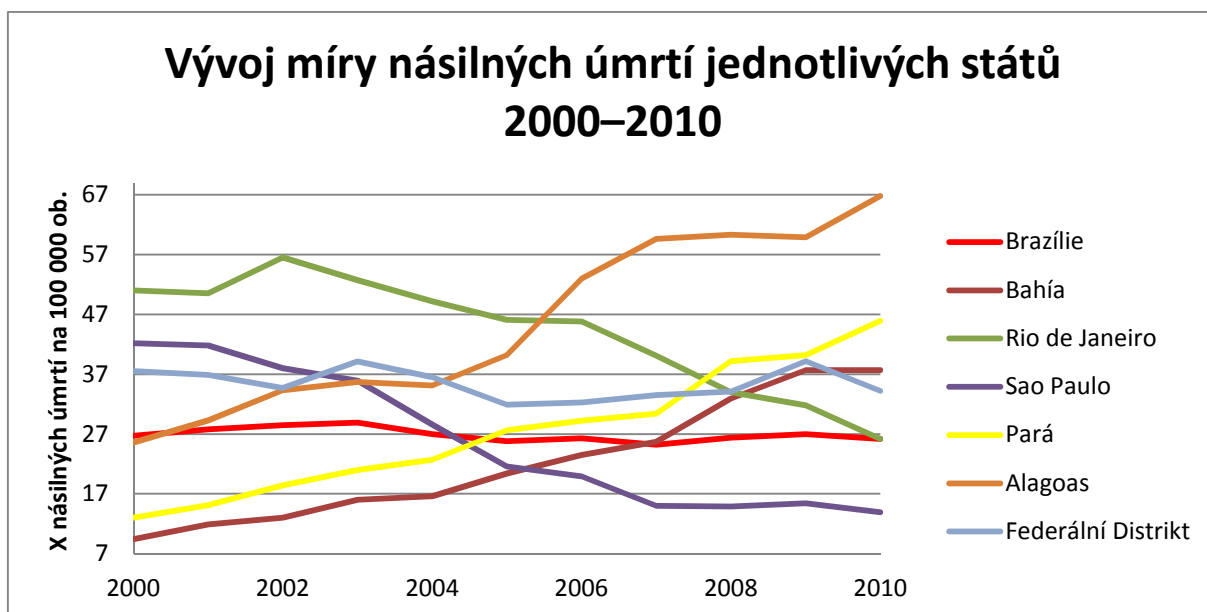
porovnávající distribuci násilí v rámci municipalit. Ve 2232 z 5565 municipalit (tedy ve 41,1 %) nebyl v roce 2010 registrován jediný případ zabití. Jedná se zhruba o 10% zhoršení v rámci totožné statistiky během tohoto desetiletí, protože v roce 2000 to bylo 52 % z tehdy existujících municipalit bez případu zabití (2873 z 5507).

Pokud tedy uvážíme současnou míru počtu zabití na 100 tis. obyvatel (26,2), je zřejmé, že některé z municipalit musí dosahovat extrémních hodnot tohoto ukazatele. To platí především pro 15 z nich, kde je kriminalita nejvíce rozvinutá. V nich převyšuje diskutovaný ukazatel hodnotu 100 zabití na 100 tis. obyvatel (nejvyšší hodnota ukazatele v municipalitě Simões Filho ve státě Bahía, konkrétně 146,4 na 100 000 obyvatel).¹¹⁹

Můžeme ovšem pozorovat také vývoj počtu vražd v rámci jednotlivých správních celků. Zde budeme opět vycházet z Waiselfisze, který ve svém reportu Mapa da Violência 2012 uvádí, že mezi lety 2000 a 2010 zaznamenaly všechny regiony kromě Jihovýchodního (São Paulo, Rio de Janeiro) zvýšení počtu vražd. Zde je jasně patrné, jak ovlivňuje distribuce investic federální vlády poměry v různých částech země. Až katastroficky vypadají statistiky pro státy jako Bahía, Pará nebo Maranhão, kde se zaznamenaný počet úmrtí násilným způsobem ve stejném období zvýšil o více než 300 %. (zvýšení 332,4 %, 332 % a 329,7 %). Naproti tomu v São Paulu se počet vražd snížil o 63,2 % a v Rio de Janeiro o 42,9 %. V absolutních číslech pak v případě státu Bahía znamená zvýšení počtu násilných zabití o 332,4 % skok z 1223 vražd v roce 2000 na 5288 v roce 2010. Naopak v São Paulu snížení o 63,2 % představuje pokles počtu vražd téměř o 10 000, z 15 631 na 5745. Pokud přepočteme uvedené údaje na 100 tis. obyvatel, pro stát Bahía platí zvýšení ukazatele z 9,4 na 37,7, kdežto v São Paulu se jedná o pokles ze 42,2 na 13,9.¹²⁰ Vývoj v různých správních celcích demonstruje obrázek č. 7.

¹¹⁹ WAISELFISZ, 2011.

¹²⁰ WAISELFISZ, 2011.

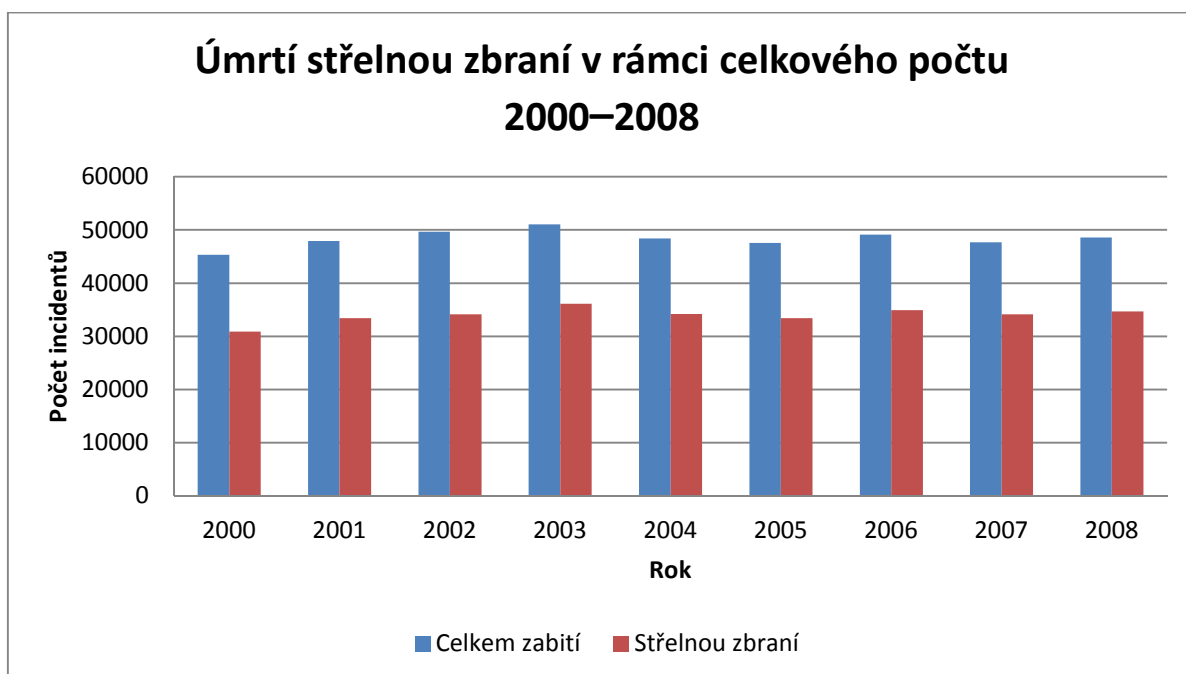

Obrázek č. 7: Vývoj míry násilných úmrtí vybraných států v porovnání se celkovým vývojem Brazílie v období 2000–2010. (Zdroj: WAISELFISZ, 2011)

Vysvětlení, proč jsou jednotlivé regiony poznamenány takovýmto rozdílným způsobem, je spekulativní. Uvedené údaje svádí ke generalizovanému závěru, že São Paulo a Rio de Janeiro docílilo značného zlepšení kriminálních statistik na úkor ostatních proto, že tyto státy patří v rámci Brazílie k preferovaným. Tento faktor samozřejmě nelze popřít, nicméně je potřeba zmínit, že zhoršení situace v jiných částech Brazílie má i další souvislosti. Nejohroženější statistiky jsou evidovány v Severovýchodním regionu, tedy jednom z ekonomicky nejslabších. Uvedený region se během vlády prezidenta Lula da Silvy zařadil mezi prioritní ve smyslu směřování prostředků v rámci sociálních programů s cílem zlepšení životních podmínek nejchudších obyvatel. Ekonomický rozvoj regionu a s ním spojené zvýšené množství peněz v oběhu lokálního trhu přilákalo gangy obchodující s drogami. Vycítili totiž možnost nově se vytvářejícího odbytiště. Tento případ tak názorně ilustruje, jaký vztah má prudký brazilský ekonomický rozvoj a násilí spojené s drogami, které je ve svém důsledku nejčastější příčinou vražd.¹²¹

¹²¹ NYTIMES.COM [online], 2011.

Otázkou tedy může být, proč nejsou v jiných regionech přijata podobná opatření vedoucí ke zlepšení situace v Riu de Janeiro nebo São Paulu. Zde je potřeba hledat historický podtext. V Severovýchodním regionu se nevyznačuje násilí střety policie a drogových gangů tak jak tomu je v Jihovýchodním. Ve státech jako jsou Bahía nebo Alagoas se účty vždy vyřizovaly bez dohledu autorit, kterým lidé nedůvěřují. Lidé nebo gangy tak řeší spory mezi sebou. Navíc mizivé procento vražd bývá objasněno¹²², a proto se pachatelé trestných činů nebojí trestu, což může představovat další motivaci k nekonvenčnímu chování.¹²³

Obrázek č. 8: Počet násilných úmrtí způsobených střelou zbraní ve srovnání s celkovým počtem násilných úmrtí 2000–2008. (Zdroj: Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010)

5.2.4 Kriminalita dětí a mladistvých

Kriminalita obecně zasahuje nejvážněji skupinu lidí ve věku 15–24 let, což lze snadno vyčíst z obrázku č. 9, který znázorňuje početnost vražd v rámci věkových skupin. Pokud

¹²² THE ECONOMIST, 2008.

¹²³ NYTIMES.COM [online], 2011.

bychom vycházeli z předpokladu, že počet vražd spáchaných v rámci věkové skupiny 15–24 let reprezentuje celkovou úroveň kriminality mladistvých, ukazuje nám statistika, že míra kriminality v této věkové skupině dlouhodobě převyšuje obecné ukazatele dvojnásobně (míra násilných úmrtí na 100 tis. obyvatel je 52,35 ve srovnání s průměrem rovnajícím se 26,2).¹²⁴ Podle Andrade (2004) navíc platí, že je 29 % vražd spáchaných na území Brazílie zaznamenáno ve věkové skupině 10–19 let.¹²⁵ Za posledních 30 let se změnily také příčiny úmrtí u dětí a mladistvých. V roce 1980 ještě představovala smrt na vnější příčiny u této skupiny zhruba 52 % ze všech úmrtí, dnes je to již 72,3 %. I tento údaj má svoje extrémy, které se pohybují v rozmezí od 53,2 % až do 82,1 % (ve státě Alagoas). Postupné zvyšování kriminality v této inkriminované skupině obyvatel lze tedy pozorovat i pomocí procentuálního zastoupení úmrtí na vnější příčiny na celkovém počtu úmrtí.¹²⁶

Proč jsou ale statistiky v oblasti kriminality mezi mladými lidmi tak zvýšené ve srovnání s národním průměrem vztáhnutém na celou populaci? Jak bylo doloženo v autorově bakalářské práci z roku 2009¹²⁷, podstata problému opět vychází ze sociální struktury obyvatel. Ve velkoměstech, převážně ve favelách, žijí děti často s absencí kvalitního rodinného zázemí. Podle statistik organizace UNICEF žije v Brazílii 59 420 000 dětí do 18 let,¹²⁸ podle hrubých odhadů pak 7–17 milionů z nich žije na ulici bez dozoru.¹²⁹ Již ve věku, kdy se formuje jejich charakter a nejsou schopny rozlišovat a domýšlet následky svého chování, bývají svědky deprimujících a násilných scén. V mnoha případech, díky tomu, jak snadno jsou ovlivnitelné, může jejich chování kopírovat dospělé lidi okolo nich a ti je právě v této fázi přivádějí ke zločinům.¹³⁰

¹²⁴ WAISELFISZ, 2011.

¹²⁵ ANDRADE, 2004.

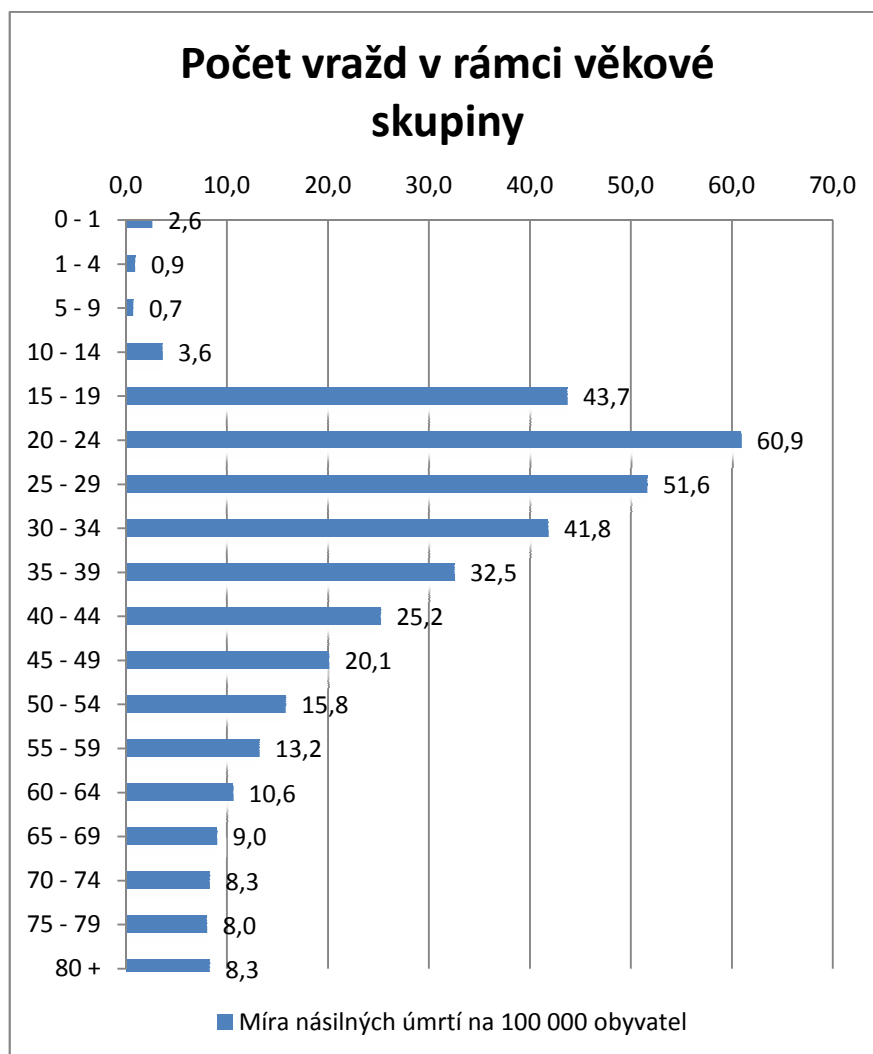
¹²⁶ WAISELFISZ, 2011.

¹²⁷ KREUZIGER, 2009.

¹²⁸ UNICEF [online], 2012.

¹²⁹ INCIARDI, SURRAT, 1997.

¹³⁰ KREUZIGER, 2009.

Obrázek č. 9: Poměr počtu vražd v rámci zvolených věkových skupin.

(Zdroj: WAISELFISZ, 2011)

Stejně jako ve většině statistik je i problematika mladistvých v rámci Brazílie rozložena geograficky. Každý s regionů má jiné předpoklady pro klíčení kriminality u této skupiny obyvatel. Pro porovnání regionů tak byl vytvořen index rozvoje mladistvých YDI (Youth Development Index), jehož tvorba byla zaštitěna organizací UNESCO a který definuje podmínky pro život a rozvoj dětí a mladistvých jednotlivých brazilských států. Index se skládá ze tří základních faktorů: vzdělání, zdraví a příjmy. Na základě nich je pak určena průměrná hodnota, pohybující se v rozmezí 0–1, kdy 1 znamená podmínky nejlepší a 0 nejhorší. Podle tohoto indexu jsou nejlepší podmínky ve státě Santa Catarina, kde

hodnota indexu dosahuje 0,673, následuje Federální distrikt s hodnotou indexu 0,652 a Rio Grande do Sul (0,646). Naopak nejhorší podmínky jsou ve státě Pernambuco, kde je index velice nízký, na hodnotě 0,361, a Alagoas (0,337).¹³¹

Bohužel se setkáváme i s případy, které nemůžeme považovat za ojedinělé, kdy se dítě narodí v rodině, kde nejsou žádné kriminální předpoklady. Přesto je dítě nakonec nuceno uchýlit se ke kriminální činnosti, neboť je k tomu vedou sociální okolnosti. Nejdříve se zpravidla věnují krádežím. V případě, že nejsou přistiženy ani odhaleny, popřípadě pokud jejich chování není patřičně potrestáno, povzbudí je to v pokračování. Pro tyto děti je pak největší školou samotný život na ulici, nikoliv vzdělání. V následných fázích jejich kriminální činnosti se dostávají k alkoholu a drogám a připojují se k větším skupinám řízeným staršími a zkušenějšími mladistvými, používají kradené zbraně a automobily k dalším útokům vůči společnosti. Ve fázích, kdy se děti stávají členy gangů, je již prakticky nemožná jakákoliv převýchova, neboť děti zde nachází formu seberealizace. Gang je „instituce“, která se o ně zajímá.¹³²

Spojení dětí a mladistvých s drogami a organizovanými gangy je další problém, se kterým se v rámci studia této problematiky setkáváme. Mnohdy jsou totiž drogy prostředkem, který děti na cestu zločinu přivádí. Existuje totiž množství gangů, které využívají děti a mladistvé z ulice jako posílčky v procesu pašování drog či jako námezdní zloděje či zabijáky. Pokud nespolupracují podle představ gangu, využijí drogy ke zlomení jejich odporu. Nezřídka také děti a mladiství, ve značné míře sexuálně zneužívané dívky, využívají drogy jako nástroj zapomenutí na depresivní okamžiky.

Podle výzkumu autorů Inciardi a Surratt využívající příklad města Belo Horizonte, až 84 % mladistvých žijících na ulici má zkušenost s užíváním drog, 10 % z nich pak dokonce zkušenost s nitrožilním podáním. Uvedení autoři navíc poukazují na srovnání mladistvých s domovem a mladistvých žijících na ulici. Z první skupiny má v průměru pouze 29,1 % zkušenosti s drogami, kdežto u druhé skupiny má podobnou zkušenost 76,9 %

¹³¹ WAISELFISZ, XAVIER, MACIEL, 2004.

¹³² KREUZIGER, 2009.

mladistvých. Rozdíl je také ve věku, kdy dochází k první zkušenosti s drogami, zde je průměr 11,2, respektive 9,8 let.¹³³

Děti ulice, jak jsou označováni mladiství žijící bez domova, byly a jsou v brazilských velkoměstech hrozbou. Vzhledem k jejich nelegální činnosti, minimální vzdělanosti, nekontrolovatelnosti a nemožnosti trestání jsou označováni brazilskou společností nepřímo jako nežádoucí. To dalo vzniknout pověstným neoficiálním jednotkám, které je odstraňovaly. Jedná se o takzvané „Death Squads“, v portugalštině „Esquadrão da Morte“, neboli jednotky smrti, které byly formované z vysloužilých policistů nebo vojáků.¹³⁴ Tyto jednotky samozřejmě odstraňují mládež za peníze. Orientační cena za jednoho mrtvého mladistvého se pohybuje okolo 50 USD, nicméně zdroj nspecifikuje, k jakému období se tato cena vztahuje.¹³⁵

Problematika kriminality mladistvých je pro Brazílii jedno z klíčových témat v souvislosti s hospodářským rozvojem. Nenes s sebou ani tak důsledky ekonomické. Přestože brazilské programy podporující vzdělání i pro nejchudší obyvatele představují značné investice a sekundární důsledky zločinnosti poškozující hospodářství jsou nasnadě, klíčový dopad kriminality dětí a mladistvých je na společnost a její vývoj. Děti jsou budoucností státu, a pokud jejich správnému rozvoji nebude společnost věnovat dostatečný důraz, nemůže Brazílie pomýšlet na to, že by mohla břemeno kriminality odstranit a dostat se na úroveň rozvinutých států nejen ekonomicky, ale i sociálně. Stále tak v Brazílii platí velmi křehký společenský řád a jedině prevencí kriminality a podporou vzdělání v neinkriminovanější skupině dětí a mladistvých lze tento řád udržet a upevňovat.

5.2.5 Policie

Policie je orgánem státní správy, který je v neustálém přímém kontaktu s kriminálním prostředím. Jedná se ale o spojení nejen ve smyslu dodržování pořádku. Problematika korupce již byla vysvětlena, nicméně konání policie v Brazílii je spojováno s kriminalitou i v jiném smyslu. Na základě empirického výzkumu v rámci projektu „Latin American public

¹³³ INCIARDI, SURRAT, 1997.

¹³⁴ INCIARDI, SURRAT, 1997.

¹³⁵ STREETCHILDREN.ORG.UK [online], 2010.

opinion“ je policie vnímána v podstatě jako součást zločinných aktivit uvnitř státu. Podle veřejnosti je 47,1 % policejní složky různým způsobem angažováno ve zločinnosti.¹³⁶ Přestože jsou v ústavě z roku 1988 zakotvena pravidla pro zacházení se zadrženými, práva civilistů a zakázány jsou jakékoliv formy mučení, vzhledem k relativní beztrestnosti policie k brutálnímu jednání a zneužívání pravomoci stále dochází. To dokumentuje Report OSN o mučení z roku 2001 (UN Rapporteur on Torture), který řadí mučení v Brazílii mezi rozšířené a systematické praktiky policie.¹³⁷ Vedle korupce tak můžeme řadit policejní brutalitu a nezodpovědnost vůči autoritám jako další velký problém této brazilské bezpečnostní složky jako celku.¹³⁸

Běžné policejní složky se v Brazílii rozdělují na „Civilní policii“ (Polícia Civil) a „Vojenskou policii“ (Polícia Militar). První z nich registruje v současné době přes 160 tis. příslušníků, druhá pak dokonce 340 tis.¹³⁹ Rozdíl mezi nimi vymezuje obsah jejich práce. Zatímco civilní policie má své primární poslání ve vyšetřování a administrativní činnosti, vojenská policie pracuje v terénu a zajišťuje veřejnou bezpečnost osobní přítomností. Obě složky hrají centrální roli v prevenci a kontrole kritických oblastí a její představitelé se snaží stále rozšiřovat pravomoci zakotvené v ústavě v oblasti možností intervencí vůči civilnímu obyvatelstvu. V dnešní době je vyžadováno ortodoxní plnění zákona při výkonu služby, což vede mimo jiné ke zmiňované zvýšené agresivitě. A právě kvůli ní se policejní zásahy často dostávají za povolenou zákonnou a pomyslnou morální hranici. Zde pak vyvstává otázka, zda je v takových případech policejní jednání v souladu s demokracií. Jak totiž vysvětluje Beato Filho, *„není demokracie tam, kde není demokratické policie“*.¹⁴⁰ Demokratická společnost potřebuje aktivně řízenou, odpovědnou, kontrolovanou a efektivní policii, což ne vždy platí. Přestože je policie lidmi vnímána různě, obecně je uznáván názor, že ji všichni alespoň částečně potřebují.¹⁴¹

¹³⁶ CRUZ, 2010.

¹³⁷ MACAULAY, 2009.

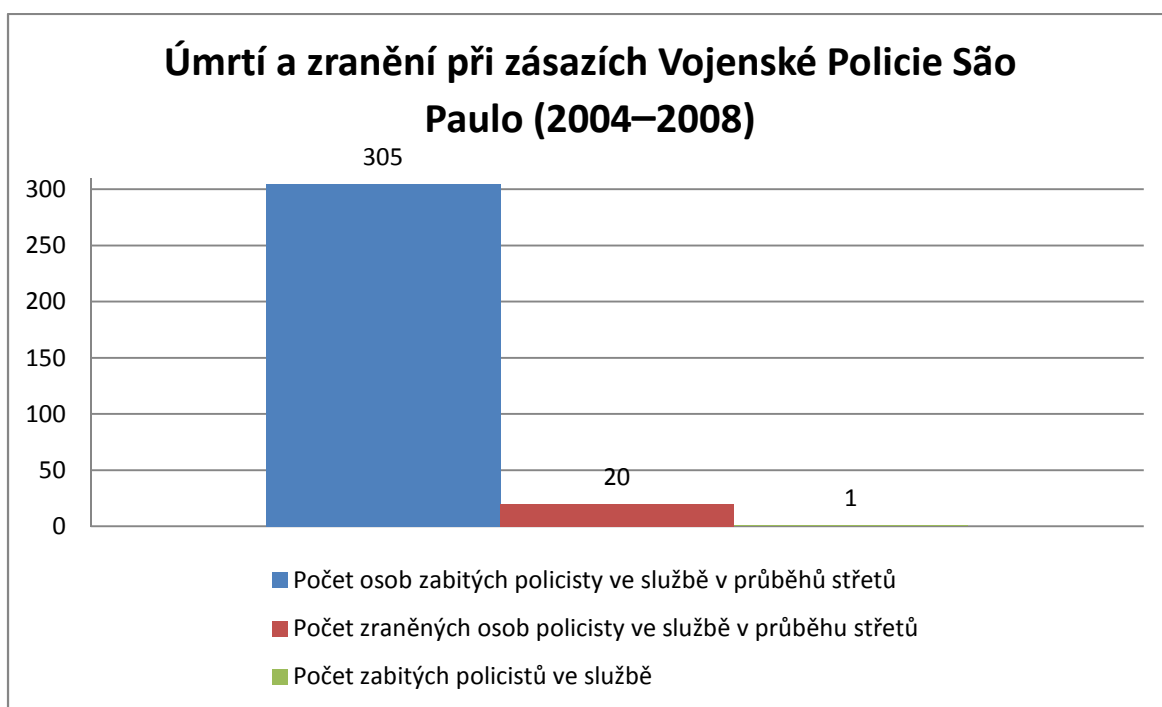
¹³⁸ DELGADO, 2009.

¹³⁹ Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

¹⁴⁰ BEATO FILHO, ALVES, TAVARES, 2005.

¹⁴¹ KREUZIGER, 2009.

Pokud se opět zaměříme na několik základních statistik reprezentujících poměry brazilské policejní složky, dostáváme se k zajímavým údajům. V roce 2008 zemřelo po konfrontaci s policií v celé Brazílii 2208 lidí. Naprostá většina z obětí se připisuje ke statistikám pouze tří států: Rio de Janeiro (1048), São Paulo (543) a Bahía (395).¹⁴² Dalším údajem demonstrujícím bezohlednost policie v Brazílii při zásazích je počet zabitých lidí v poměru k zadrženým. Na 23 zadržených lidí policie v Riu de Janeiro jednoho pachatele zabije, v São Paulu zabije policie jednoho člověka na 348 zadržených, přičemž realitu rozvinutého světa reprezentuje srovnání s USA, kde je jeden člověk zabit na 37 751 zadržených. S těmito údaji koreluje statistika zabitých policistů při výkonu služby, kterou opět vztáhneme na Rio de Janeiro, São Paulo a USA, kde v prvním případě na jednoho policistu připadá 43,73 zabitých lidí, ve druhém případě 18,05 a ve třetím případě 9,05 lidí na jednoho zabitého policistu.¹⁴³

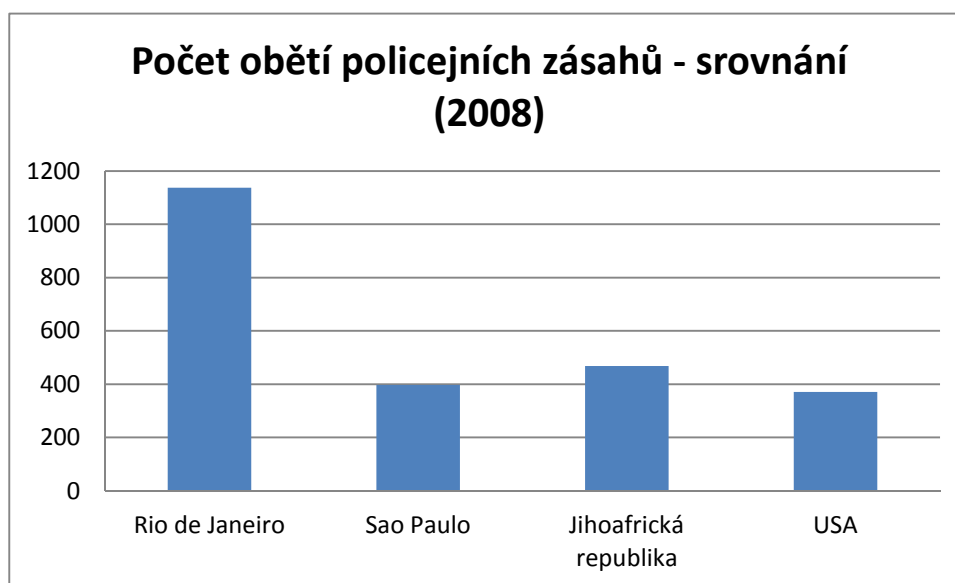

Obrázek č. 10: Počet úmrtí a zranění během střetů Vojenské policie a civilistů v letech 2004–2008. (Zdroj: Delgado, 2009)

¹⁴² Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

¹⁴³ DELGADO, 2009.

Naprostá většina policejní dokumentace popisující střety policie s civilisty ospravedlňuje zabití členy policejních jednotek sebeobranou. Je velice složité dokazovat, zda policisté skutečně jednají podle zákona a tyto dokumenty nejsou upravovány podle interních potřeb. Je však na místě o tomto pochybovat, protože některá vyjádření policejních velitelů k tomu přímo vybízejí. Například velitel 16. batalionu vojenské policie v Riu de Janeiro Marcus Jardim vysloveně přiznává, že vojenská policie je nejlepším „společenským insekticidem“.¹⁴⁴

Obrázek č. 11: Počet obětí zabitých policií ve vybraných státech – srovnání pro rok 2008.

(Zdroj: Delgado, 2009)

Pokud tedy zhodnotíme dopady kriminality v rámci policie, je nutné zmínit ekonomickou náročnost udržování policejní složky. V posledním desetiletí se výše financí investovaná do bezpečnostní složky státu postupně zvyšuje, jen do policie bylo v roce 2009 investováno 15,3 miliard reálů, což je o 10 % více než v předcházejícím roce. Zvyšuje se také množství peněz směřující na rozvoj policejní inteligence, která je klíčovým předpokladem pro udržení morálky mezi řadovými policisty, zde se náklady rovnají 432,5 milionům reálů.¹⁴⁵ Dopady na společnost pak přímo navazují na ekonomickou situaci

¹⁴⁴ DELGADO, 2009.

¹⁴⁵ Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

policie, neboť jen se zvýšením platů a počtu členů může dojít ke zlepšení morálky a respektu vůči zákonu, který by měla samotná policie prosazovat. Stále je totiž důvěra společnosti v tuto klíčovou bezpečnostní složku státu velice nízká, a pokud se nebudou lidé na policii moci spolehnout, nebudou ji ani respektovat.

5.3 Organizovaný zločin

5.3.1 Specifika organizovaného zločinu v Brazílii

Organizovaný zločin nejen v Brazílii je úzce spojený s hospodářskou kriminalitou ve vládě a veřejné správě, ale pro účely této práce se ukázalo jako účelnější jeho vyčlenění ve zvláštní kapitole. Nebudeme totiž zkoumat jednotlivé vazby na veřejnou správu. Důraz bude kladen hlavně na to, jaké má organizovaný zločin dopady na společnost v jeho násilné formě.

Není třeba vysvětlovat, jaký je hlavní rozdíl mezi organizovaným a neorganizovaným, nekonvenčním zločinem, neboť tomu napovídá samotné pojmenování. Pokud se ale zaměříme hlouběji na jejich podstatu, nalezneme odlišnost, která se týká především jejich efektivity. Abadinsky ve své knize *Organised crime* definuje organizovaný zločin jako „*jakoukoliv skupinu, která vykazuje znaky formální struktury a jejímž primárním cílem je generování peněz ilegální činností.*“¹⁴⁶ Jednotlivé zločinecké organizace v Brazílii tuto charakteristiku naplňují, složitou strukturou mohou připomínat fungující firmu disponující značným kapitálem nejen finančním, ale také lidským (například nejznámější organizované gangy Comando Vermelho, Amigos dos Amigos a Primeiro Comando da Capital)¹⁴⁷. Chapadla těchto skupin pak zasahují do politické sféry, policie, soukromých společností, mezi běžné obyvatele a bohužel i mezi děti a mladistvé. Finanční kapitál pak využívají na ozbrojování a tvorbu vlastní infrastruktury. Prostředí měst jim k tomu poskytuje ideální podmínky, protože mohou koncentrovat svá centra aktivit do chudých čtvrtí, favel.

Z historického hlediska posledních několika desetiletí byl vývoj organizovaných skupin v brazilských velkoměstech zachycen v autorově práci *Kriminalita v brazilských*

¹⁴⁶ ABADINSKY, 2010.

¹⁴⁷ UNHCR.ORG [online], 2007.

velkoměstech. Dříve kontrolovaly zločinecké sítě malé oblasti, rajóny, postupně je však touha po moci a penězích dohnala ke snaze svou moc expandovat. Brazilský zkorumpovaný bezpečnostní aparát se svým váhavým způsobem vyšetřování a korupcí nebyl schopen přizpůsobovat se tomuto trendu. Došlo to až do fáze, kdy byla města doslova zevnitř obklíčena fungující mafií. Z toho plynulo, že se především Rio de Janeiro a São Paulo v 80. a 90. letech 20. století ocitly v nejhorší situaci v rámci bezpečnostní krize ve městech Latinské Ameriky, která byla řízena spojením vyvíjejících se flexibilních zločinců se zkorumpovanými lokálními bezpečnostními jednotkami.¹⁴⁸

Je běžné, že pro udržení respektu a výsadního postavení gangy demonstrují svoji sílu pravidelnými násilnostmi nebo formami městského teroru, jako jsou například vykrádání bankomatů, zapalování aut či únosy. Navíc jsou ale pro Brazílii typická období, kdy se schvalují zákony a opatření, která se přímo dotýkají fungování organizovaných zločinců. V těchto obdobích pak skupiny vyjadřují svůj odpor projevy, které by se daly charakterizovat jako „*kopání nohama kolem sebe*“ a krátkodobě teror eskaluje. Jako například vlna násilí proti civilním cílům a policii v Rio de Janeiro v listopadu 2010 jako reakce na rozhodnutí vlády o nasazení speciálních policejních jednotek UPP trénovaných pro udržení pořádku ve favelách, při které došlo k sestřelení policejní helikoptéry a oběti minimálně 30 lidských životů. Tato vlna násilí spustila debatu, do jaké míry je Rio připraveno z hlediska bezpečnosti na nadcházející světový fotbalový šampionát 2014 a Olympijské hry 2016.¹⁴⁹ V neposlední řadě se setkáváme s násilným odbojem organizovaných gangů vůči neuplatitelným autoritám, soudcům, kteří rozhodují o jejich trestech a přispívají k eliminaci jejich aktivit. Odboj je praktikován na bázi výhružných dopisů v lepším případě a vraždami soudců v případě druhém. Proto žije mnoho soudců pod permanentním policejním dohledem, což pochopitelně představuje značné provozní náklady.¹⁵⁰

¹⁴⁸ KREUZIGER, 2009.

¹⁴⁹ TELEGRAPH.CO.UK [online]. 2010.

¹⁵⁰ FRAYSSINET, 2011.

5.3.2 Organizovaný zločin spojený s drogami

Jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, v případě Brazílie je středem zájmu organizovaných zločineckých skupin lukrativní obchod s drogami, a to především kokainem. Distribuce je založena na importu z Paraguaye, Bolívie, Peru a Kolumbie. Nejen, že je Rio de Janeiro jednou z největších přestupních stanic na cestě kokainu mezi Latinskou Amerikou a Evropou. Brazílie má i velmi rozvinutý a rozvíjející se svůj vlastní trh. Podle posledního reportu UNODC se předpokládá 900 tis. až 1 milion uživatelů drogy hlavně mezi mladšími lidmi ve věku 18–35 let (3 % lidí patřící do této věkové skupiny užívají kokain). To generuje zisky pašeráků a distributorů ve výši cca 1 miliardy USD.¹⁵¹ Jen Evropský trh navíc spotřebuje kokain proudící z Latinské Ameriky za 33 miliard USD ročně (2010).¹⁵²

Finance plynoucí z tohoto obchodu pomohly vytvořit v rámci některých brazilských velkoměst propracované zločinecké sítě, které jsou velice těžko polapitelné. Zde je potřeba si uvědomit, že obchod s drogami je obchod jako každý jiný, generuje peníze a vytváří pracovní místa. Pro ekonomiku je ale zhoubný v tom, že není spojen s žádným dalším produktivním odvětvím, pomineme-li souvislost s trhem střelných zbraní.¹⁵³ Jednoduchou dedukcí z toho pak vyplývá, že je chudoba předpokladem pro efektivní fungování organizovaných skupin. Drogové gangy operují takřka výhradně v chudých čtvrtích, protože v nich se jim nabízí možnost využívat lidi, kteří jsou ochotni poprat se s chudobou jakýmkoliv způsobem, tedy i nelegálním. Průměrný měsíční plat kurýra (*fogueteiro*) z řad běžných obyvatel je totiž 1300 reálů.¹⁵⁴ Proto ani mnoho běžných civilistů nemusí mít zájem na tom, aby byl gang v jejich favele odstraněn. Mohou ho v horších případech podporovat, protože peníze plynoucí do těchto čtvrtí gangy chytře využívají, jak bylo uvedeno výše, na rozvoj lokální infrastruktury, z čehož těží i běžní obyvatelé. Gang tak vytváří podmínky, které není oficiální vláda schopna zajistit.

Násilí spojené s tímto typem zločinu v São Paulu a Riu de Janeiro se vyznačuje pravidelnými střety gangů a policie v rámci favel. Gangy v těchto městech mají dlouhou

¹⁵¹ UNODC.ORG [online], 2011.

¹⁵² THE ECONOMIST, 2010.

¹⁵³ CARON, 2008.

¹⁵⁴ DELGADO, 2009.

historii, jsou dobře etablovány a kvalitně vyzbrojeny. Policie proti nim zasahuje nezdědka s razantností hraničící s brutalitou a ve střetech pak dochází i k obětem na životech v řadách civilistů. Ještě horší jsou případy střetů konkurenčních gangů mezi sebou. Tady je respekt vůči civilistům zanedbatelný, což se podepisuje na statistikách, ze kterých je zároveň patrné, ve kterých brazilských státech je obchod s drogami nejintenzivnější. Počet vražd spojených s obchodem s drogami je nejvyšší v São Paulu, kde bylo v roce 2009 v této souvislosti evidováno 4536 případů zabití, což je ve srovnání s předchozím rokem mírné snížení (v roce 2008 evidováno 4671 případů zabití). V totožné statistice následuje stát Paraná (2080 vražd v roce 2009) a Rio de Janeiro. Tam bylo v souvislosti s obchodem s drogami v roce 2009 zabito 1991 lidí. Zde je nutno upozornit na výrazné snížení tohoto počtu oproti předchozímu roku (2365 vražd v roce 2008). Připsat to můžeme boji vlády proti organizovanému zločinu ve zdejších favelách ve vztahu k zajištění bezpečnosti města pro nadcházející fotbalové Mistrovství světa a Olympijské hry. Zmíníme zde ještě statistiku pro stát Rio Grande do Sul, neboť ten je pro organizované skupiny strategicky významný svou polohou na pomezí Paraguaye a Argentiny. Tam bylo evidováno 1246 zabití.¹⁵⁵

Dopady na společnost pak nejsou jen v přímém ohrožení, které plyne z násilí provázející obchod s drogami. Jde i o to, že pašerácké gangy dělají drogy ve společnosti mnohem dostupnější. Uživatelé drog pak na obchod s drogami doplácí sekundárně, když si samotným užíváním návykových látek poškozují zdraví nebo pod vlivem drog páchají trestné činy. Dopady na zdraví populace pak charakterizují další statistiky. Například úmrtnost na onemocnění AIDS, které je produktem jak užívání drog (sdílení nástrojů aplikace drogy) nebo prostituce související s organizovaným obchodem s lidmi. V Brazílii je evidováno 8,8 úmrtí na AIDS na 100 tis. mužů a 4 úmrtí na 100 tis. žen (2005).¹⁵⁶ Podle Arielle Caron pozorujeme tedy čtyři základní nepřímé negativní důsledky přítomnosti trhu s drogami v Brazílii: podkopávání stability společnosti, zdraví, vzdělání a blahobyt dětí.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010.

¹⁵⁶ UNODC.ORG [online]. 2005.

¹⁵⁷ CARON, 2008.

5.3.3 Organizovaný zločin spojený s obchodem s lidmi

Organizovaný zločin není spojen jen s drogami. Další lukrativní aktivitou gangů je obchod s lidmi. Protokol OSN o obchodu s lidmi definuje obchod s lidmi zjednodušeně jako „*jakoukoliv aktivitu prováděnou s lidmi (najímaní, transport, výměnu), která za pomoci podvodu, výhrůžky, nebo násilného vynucování vede k vykořisťování a zneužívání člověka v oblasti prostituce či jiných sexuálních služeb, nucené práce, otroctví a praktik jemu podobných nebo obchodování s lidskými orgány*“.¹⁵⁸ V Brazílii se pak setkáváme se dvěma hlavními formami. Obchodem s lidmi za účelem prostituce směřující do měst, popřípadě zahraničí a obchodem s lidmi za účelem zneužívání jako pracovní síly, tedy novodobé otrokářství, směřující do zemědělských oblastí venkova.¹⁵⁹

Podle odhadů pracuje v dnešní Brazílii v podmínkách srovnatelných s otrokářstvím 25 000–40 000 pracovníků. Většina z nich pochází z ekonomicky nejslabších států Maranhão, Piauí a Tocantins. Naopak Pará či Mato Grosso jsou státy, které tuto pracovní sílu poptávají. Nejvíce lidí pak pracuje na farmách (43 %) a v lesích při deforestaci (28 %) a těžbě dřeva (24 %). Praktiky organizovaných skupin, které najímají pracovníky, bývají zpravidla následující. V první fázi proběhne za pomoci rekrutů nábor vybraných adeptů z chudého prostředí, kdy je jim po jejich souhlasu zaplácena záloha za jejich práci. Po příjezdu do místa výkonu práce jsou však nuceni tuto zálohu vrátit, nejsou jim poskytnuty žádné prostředky k transportu, jsou nuceni platit ubytování, přičemž jejich mzda v podstatě žádné z těchto nákladů nemůže pokrýt. Možnosti útěku bývají omezeny ozbrojenými strážemi a poslušnost vyžadována násilím, pokud je potřeba ho použít.¹⁶⁰

Dopady novodobého otrokářství v tomto případě lze nejvíce pozorovat na lidech, kteří jsou v něm přímo angažováni a v jejich okolí. Neadekvátní podmínky bydlení podporují výskyt a šíření tropických nemocí, lidé dlouhodobě žijící jako otroci se s větší pravděpodobností upínají k alkoholu a ke drogám a vykořeněním pracovníků navíc dochází k poškozování rodinného zázemí v místech jejich původního života. Přestože v mezinárodním měřítku jsou komodity produkované společnostmi využívajícími forem

¹⁵⁸ UNITED NATIONS, 2000.

¹⁵⁹ SHARMA, 2006.

¹⁶⁰ SHARMA, 2006.

otrokářství jako zdrojů levné pracovní síly více konkurenceschopné a zvýšený odbyt pak přispívá k celkovým vyšším výnosům produkce zemědělského sektoru, z dlouhodobého hlediska nelze hodnotit otrokářství ve vztahu k ekonomickému rozvoji Brazílie pozitivně. Nejenže se jedná o aktivitu nemorální a nelidskou, podporuje dále zvyšování rozdílu mezi elitami a chudými lidmi, a jak již bylo zmíněno, sociální nerovnost je jednou z hlavních příčin kriminality. Proto je k zajištění dlouhodobě udržitelného a stabilního hospodářského rozvoje žádoucí se s problémem vypořádat.

Do spektra aktivit organizovaných zločineckých skupin patří i výše uvedený obchod s lidmi za účelem prostituce a poskytování sexuálních služeb. Mezi nejohroženější skupinu obyvatel zde patří hlavně ženy, v menší míře děti a mladiství. V součtu jich je podle organizace Anti-slavery International ve světě více než 70 000. Obchod směřuje zejména do zahraničí, nejčastěji Španělska (32 z 98 obchodních cest vede právě sem), Portugalska či Německa. Hlavními brazilskými zdrojovými městy jsou Rio de Janeiro, Fortaleza, Recife nebo Belém. Nábor adeptů probíhá podobně jako v prvním zkoumaném případě. Organizované skupiny nejdříve nalákají oběti na možnost dobrých výdělků v zahraničí. Opět jsou tipovány ženy ze sociálně slabších vrstev. Po příjezdu do destinace jim jsou odebrány doklady a následně jsou nuceny k prostituci. Jejich poslušnost je vynucována násilím, popřípadě alkoholem nebo drogami. Vedle porušování lidských práv je hlavním negativním dopadem prostituce šíření pohlavních i nepohlavních nemocí.¹⁶¹

¹⁶¹ SHARMA, 2006.

6. Způsoby řešení problému, přehled strategií

6.1 Obecné zhodnocení

Již od znovunastolení demokracie je v politice všech brazilských vlád kladen důraz na snížení hospodářské a násilné kriminality. Rovněž prezident Lula si uvědomoval negativní vliv kriminality v jakékoliv formě na současný ekonomický trend, stejně tak jako fakt, že pokud by měl zůstat udržitelný, musí se vláda vypořádat s příčinami, které mohou dlouhodobý růst ohrozit. V případě se v Brazílii setkáváme hlavně s implementací nových zákonů a opatření na úrovni federální vlády, která se snaží postupovat v souladu s mezinárodními dohodami s ohledem na místní podmínky. V případě kriminality spojené s násilím však federální vláda řešení místních problémů přenechává na organizaci samospráv jednotlivých států popřípadě nevládních organizací, které ve velké míře podporuje. Na jejich návrhy například upravuje zákony nebo reaguje finanční podporou projektů, nezávislé organizace navíc plní roli pozorovatele. V následující kapitole tak budou popsána přijatá opatření a strategie vlády i nevládních organizací v posledních dvou desetiletích a bude stručně zhodnocena jejich úspěšnost.

6.2 Strategie boje proti hospodářské kriminalitě

6.2.1 Federální legislativa

Boj s hospodářskou kriminalitou se zintenzivnil na počátku 90. let, a protože vláda předpokládá, že snížení korupce ve všech vrstvách společnosti se může odrážet pouze jako důsledek snížení korupce na vládní úrovni, přizpůsobuje tomu i svoji strategii. Tou je nyní strategie boje s korupcí shora, postavená na snaze o zvýšení transparentnosti státních finančních toků. Prostředkem pro snížení korupce mají být především vhodně zvolené zákony. I přesto, že legislativa po pádu vojenské vlády nebyla dostatečně propracovaná, byly základní prvky protikorupční politiky zahrnuty v ústavě. Od 90. let pak docházelo k přijímání zákonů, které reagovaly na závažnější korupční případy.

První velký soubor zákonů a novelizací byl přijat v roce 1992 a 1993 jako reakce na skandál prezidenta Collora. Jednalo se o šest nových zákonů a dodatků¹⁶², z nichž nejdůležitější je „Zákon o povinnosti dokumentovat zisky a příjmy představitelů výkonné,

¹⁶² OECD [online], 2011.

zákonodárné a soudní moci“ (zákon č. 8.730/1993) a novelizace „*Zákona o brazilském účetním soudu“* (Tribunal de Contas da União; zákon č. 8.443/1992). V dalších letech následoval „*Zákon o narušování ekonomického pořádku“* (zákon č. 8.884/1994), „*Zákon o prevenci a potírání aktivit zločinných organizací“* (zákon č. 9.034/1995), „*Zákon o telefonních odposleších“* (zákon č. 9.074/1995), „*Zákon o ochraně obětí a svědků“* (zákon č. 9.807/1999). Po roce 2000 pak byla přijata série zákonů podporujících předchozí snahy o zvýšení transparentnosti v podobě „*Zákona o rozpočtové odpovědnosti“* (Doplňující zákon č. 101/2000), „*Zákona o zločinech na veřejných financích“* (zákon č. 10.028/2000) a „*Zákona o zveřejňování operací finančních institucí“* (zákon č. 10.105/2001).¹⁶³

Detailnější rozbor si zaslouží především „*Zákon o účetním soudu“*, který definuje **Tribunal de Contas da União (TCU)**, specializovanou auditorskou skupinu, mezi jejíž úkoly patří boj proti podvodům a korupci. Přestože tato instituce byla zakotvena již v první republikánské ústavě z roku 1891, v roce 1992 proběhla zásadní novelizace, která zvyšovala její kompetence ve vztahu k potírání korupce.¹⁶⁴ Strategie TCU zahrnuje adaptaci a zlepšování protikorupční metodologie a koordinaci vnitřních vztahů ostatních veřejných úřadů předurčených pro boj s korupcí. Jejich technika auditu je založena na ověřování oficiálních dokumentů a zkoumání, zda jsou veřejné výdaje (nebo i zisky) v souladu se zákony a nařízeními. TCU se orientuje na dva hlavní aspekty boje s korupcí, na prevenci a odhalování. Zároveň pracuje s myšlenkou, že samotná prevence pomocí auditů není dostačující, a proto se zaměřuje na výchovu zaměstnanců veřejného i soukromého sektoru. Přidanou hodnotou této instituce je možnost trestat zainteresované strany, je v její kompetenci určit výši odškodnění a tresty, pokud je korupce dokázána a zajišťuje návrat peněz do státní pokladny. V případě odhalení dohod u veřejných soutěží má TCU pravomoc odebrat soukromým společnostem právo na uzavírání smluv o veřejných zakázkách (TCU ale musí být schopna předložit důkazy).¹⁶⁵

V průběhu existence TCU však jeho kredibilita kolísala vzhledem k počtu korupčních skandálů, které se nadále objevovaly. Proto musela federální vláda pracovat na jiných

¹⁶³ HAGE, 2009.

¹⁶⁴ SPECK, 1999.

¹⁶⁵ MODENA, 2005.

opatření, vedoucích ke snížení korupce. Velkým krokem vpřed bylo v roce 2001 vytvoření Úřadu generálního kontrolora, **Controladoria-Geral da União (CGU)**¹⁶⁶. Jedná se o instituci, která původně spadala přímo pod prezidentskou kancelář. V roce 2003 byl úřad povýšen a stal se výkonným orgánem nového Ministerstva pro státní kontrolu a transparentnost. V roce 2006 byl v rámci CGU vytvořen dílčí Úřad pro prevenci korupce a správu strategických informací, Secretaria de Prevenção da Corrupção e Informações Estratégicas (SPCI). Úkolem CGU je stejně jako v případě TCU boj s hospodářskou kriminalitou a zvýšená ochrana veřejných financí. Rozdíl je však v míře pravomocí, neboť ty jsou v případě CGU rozšířeny a samotné TCU bylo zahrnuto do správy CGU. Rozšíření pravomocí spočívá v přímé koordinaci vládních institucí zabývajících se bojem proti korupci. Skládá se z výkonného sekretariátu v Brasílii a 26 regionálních jednotek.¹⁶⁷

CGU využívá několik zásadních protikorupčních opatření a neustále se snaží zvyšovat transparentnost. Byl zaveden nový tzv. e-procurement systém, tedy internetový systém poskytující informace o státních financích a monitoring státních výdajů. Dále zveřejňuje seznam nezpůsobilých společností (Cadastro Nacional de Empresas Inidôneas e Suspensas- CEIS), vzdělává v oblasti etiky a správných občanských postojů, implementuje zahraniční dohody a podporuje spolupráci veřejnosti a soukromého sektoru. Obzvláště internetový portál pro transparentnost (portaldatransparencia.gov.br) je značně inovativním prostředkem. Lze z něj získat relevantní informace poskytované přímo z vládních zdrojů, poskytuje náhledy na transfery financí z federální úrovně na státy, municipality, Federální distrikt i přímo veřejnosti. Zobrazuje mj. i výpisy transakcí platebních karet federální vlády. V oblasti vzdělávání se pak orientuje na děti, učitele, rodiny a komunity, kterým ve spolupráci se školami a nevládními organizacemi (například s Institutem Mauricia de Souzy v rámci projektu „*Jeden za všechny, všichni za jednoho v etice a občanství – Um por Todos e Todos por um pela Ética e Cidadania*“) prezentuje zásady etiky a občanské odpovědnosti.¹⁶⁸ CGU vystupuje aktivně i proti nepotismu, reaguje tak na dotazník z roku 2009, kde více než 95 % zástupců federální administrativy

¹⁶⁶ V rámci zákona o „Organizaci úřadu prezidenta a ministerstev“ (zákon č. 9.649/1998), MEDIDA PROVISÓRIA No 2.143-31, DE 2 DE ABRIL DE 2001.

¹⁶⁷ HAGE, 2009.

¹⁶⁸ HAGE, 2009.

přiznává přímý nebo nepřímý příbuzenský vztah či známost ve státních službách nebo službách státem podporovaných. CGU se snaží definovat podstatu těchto vztahů a identifikovat případy nepotismu a zajistit náležité trestání.¹⁶⁹

Posledním výrazným krokem federální vlády je v Brazílii velmi diskutovaný a veřejností důrazně požadovaný „zákon o čistém záznamu“, neboli „**Ficha Limpa**“ (podle zákona č. 135/2010). Jedná se o zákon, který omezuje kandidaturu politiků na všech úrovních, pokud byli v minulosti usvědčeni ze zločinu nebo jim byl prokázán podíl na uplácení, podvodu, kupování hlasů či falšování veřejných dokumentů. Zákon je výsledkem občanské iniciativy – zpočátku byla lidmi, kterým už došla trpělivost s politiky pokračujícími svou kariéru navzdory korupční historii, zorganizována veřejná kampaň. Pod příslušnou petici bylo získáno 1,3 milionů podpisů. Spolu s peticí byl v roce 2009 předán Federálnímu kongresu kompletně zpracovaný návrh zákona.¹⁷⁰ Ten byl pak v roce 2010 skutečně schválen a v únoru 2012 definitivně potvrzen Nejvyšším soudem.¹⁷¹

6.2.2 Účast vlády na mezinárodních protikorupčních dohodách

Brazilská vláda vystupuje proti korupci aktivně i na mezinárodním poli, což stvrzuje přistoupením k několika mezinárodním dohodám. První významnou aktivitou bylo podepsání „**Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích**“ v roce 1997 (*OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*).¹⁷² Dohoda byla ratifikována v roce 2000. V ní se stát zavazuje k zahrnutí pravidel obsažených v Dohodě do legislativy v podobě vydání nových zákonů. Hlavními z nich jsou zákony upravující a zpřísnující pravidla trestání případů praní špinavých peněz, zatajování údajů o osobních aktivech, prevenci zneužívání státního finančního systému a v neposlední řadě Dohoda podmiňuje tvorbu „*Úřadu pro kontrolu finančních aktivit*“ (*Conselho de Controle de Atividades Financeiras – COAF*).¹⁷³ V roce 2010 byl v rámci dohody předložen nový návrh zákona (Návrh č. 6826/2010), který je v současné době ve fázi schvalování. Týká se

¹⁶⁹ CONTROLADORIA-GERAL DA UNIÃO [online], 2009.

¹⁷⁰ FICALIMPA.ORG.BR [online], 2012.

¹⁷¹ LANGLOIS, 2012.

¹⁷² OECD.ORG [online], 2012; v ČR publikováno jako smlouva č. 25/2000 Sb. m. s., částka 13 (29. 3. 2000), s. 297–317

¹⁷³ CONSELHO SE CONTROLE DE ATIVIDADES FINANCEIRAS [online], 2012.

především soukromého sektoru a jeho návaznosti na státní administrativu, tedy brazilských firem expandujících svoje aktivity do zahraničí i firem, které do Brazílie ze zahraničí vstupují. Jsou v něm specifikovány přísné sankce pro firmy, u kterých bude korupce dokázána, což by mělo působit jako preventivní opatření.¹⁷⁴ Výše sankcí se pohybuje v rozmezí 0,1–20 % z hrubého ročního zisku firmy nebo mezi 6 tis. a 60 mil. reálů.¹⁷⁵

Další dohodou, na kterou svým podpisem Brazílie přistoupila, je „**Konvence OSN proti korupci**“ (United Nations Convention against Corruption – UNCAC) z roku 2003.¹⁷⁶ Dohoda byla v Brazílii ratifikována v roce 2005.¹⁷⁷ Jedná se o mezinárodní dohodu zahrnující čtyři hlavní kapitoly: prevenci, trestání, mezinárodní spolupráci a nahrazování ztrát způsobených korupcí. V první kapitole je navržen model preventivních protikorupčních opatření, která by měly účastníci se země aplikovat v domácí politice (například ustavení kontrolního protikorupčního orgánu pro kontrolu průběhu voleb a kontrolu financování volebních kampaní, ustavení kontrolního orgánu pro zajištění transparentnosti a oprávněnosti při zaměstnávání pracovníků veřejných služeb, zajištění podpory nevládních organizací v boji s korupcí a zvyšování veřejného povědomí v problematice korupce). Ve druhé kapitole jsou přesně definovány formy korupce a úplatkářství tak, aby se sladily v této oblasti národní legislativy, což by zvýšilo postižitelnost korupce v mezinárodním měřítku. Ve třetí kapitole se státy zavazují ke spolupráci především v případech vyšetřování korupce a vzájemnému poskytování informací a v poslední kapitole Dohoda určuje pravidla pro nahrazování škod způsobených korupcí a úplatky.¹⁷⁸

Poslední uváděnou aktivitou brazilské vlády je participace na pravidelných fórech „**Mezinárodní protikorupční konference**“ (International Anti-Corruption Conference- IACC).¹⁷⁹ IACC je světové fórum, které spojuje občanskou společnost, hlavy států a zástupce soukromého sektoru ve snaze bojovat proti korupci. Fórum se koná každé dva

¹⁷⁴ OECD.ORG [online]. 2011.

¹⁷⁵ ELLIS, 2012.

¹⁷⁶ UNODC.ORG: United Nations Convention against Corruption [online], 2012.

¹⁷⁷ Zajímavé je, že ČR dohodu podepsala, ale ani za 7 let po podpisu ji nebyla schopna ratifikovat

¹⁷⁸ UNODC.ORG: United Nations Convention against Corruption [online], 2012.

¹⁷⁹ IACC.ORG [online]. 2012.

roky s pravidelnou účastí více než 1500 představitelů ze 135 zemí. Hlavním smyslem je strhnutí pozornosti na problematiku korupce, debaty a výměna zkušeností a metod kontroly korupce v různých částech světa. To, že je Brazílie aktivním účastníkem se snahou vystupovat aktivně proti korupci představuje i pořádání v pořadí 14. konference v listopadu 2012 v hlavním městě Brasílii.¹⁸⁰

6.2.3 Brazilské instituce zapojené do boje s korupcí

V Brazílii se setkáváme se snahami o potírání korupce ve více formách, nejen ze strany vlády. Důležitou funkci plní nevládní organizace a instituce operující nezávisle. Jejich strategií je, na rozdíl od vlády, boj s korupcí aplikovaný zdola, tedy z pozice běžných občanů. Zároveň slouží jako nezávislí pozorovatelé. Důležitou nevládní organizací tohoto typu je „**Institut ETHOS**“ (*Instituto ETHOS*).¹⁸¹ Jeho hlavním cílem je pomoc soukromým společnostem v budování odpovědného vedení a motivace k partnerství v tvorbě čestné udržitelné společnosti. Ethos je jednou z institucí odpovědných za vývoj „Paktu proti korupci a pro posílení integrity“ (*Pacto Empresarial pela Integridade e Contra a Corrupção*), kterou v Brazílii podepsalo více než 500 společností, včetně všech nejvýznamnějších. Dohled nad dodržováním principů Paktu pak zajišťuje permanentní pracovní skupina, která zároveň průběžně pracuje na integraci nových protikorupčních opatření. Společnosti, které potvrdí svým podpisem účast v Paktu, obdrží speciální certifikaci a při své prezentaci mohou používat standardizovaný symbol pro „Čistou společnost“ (*Empresa Limpa*)¹⁸², což značně přispívá jejich kredibilitě.¹⁸³

Za sjednocující instituci v boji s korupcí na nevládním poli lze považovat „**Brazilskou koordinaci proti korupci a beztrestnosti**“ (*Articulação Brasileira contra a Corrupção e a Impunidade – ABRACCI*).¹⁸⁴ Jedná se o síť 79 organizací, jejichž posláním je přispět k budování kultury bez korupce a beztrestnosti podporou a koordinací iniciativ, které sdílí vizi transparentní demokratické společnosti. ABRACCI byla vytvořena v roce 2009 za podpory organizace Transparency International a prvním úspěšným počinem byla

¹⁸⁰ IACC.ORG [online]. 2012.

¹⁸¹ INSTITUTO ETHOS [online], 2012.

¹⁸² EMPRESA LIMPA [online], 2012.

¹⁸³ INSTITUTO ETHOS [online], 2012.

¹⁸⁴ ABRACCI.ORG [online], 2012.

koordinace veřejnosti při sepisování petice a protlačení v práci již zmiňovaného návrhu „*Zákona o čistém záznamu*“ (*Ficha Limpa*) do Federálního kongresu.¹⁸⁵

„**Hnutí proti volební korupci**“ (*Movimento de Combate à Corrupção Eleitoral*- MCCE) je další nevládní iniciativou, jejíž hlavní úkol je však s vládou velmi blízce propojen. Skládá se z 51 subjektů z různých odvětví, které vytváří síť sociálních hnutí, náboženských organizací a organizací občanské společnosti, které jsou rozmístěny po celé zemi s centrálou v Brazílii. Hnutí pod současným názvem bylo oficiálně založeno v roce 2002, nicméně neoficiálně existuje již od roku 1996, kdy svoji činnost zahájilo kampaní „Společnost a politika“. Podobně jako ABRACCI je MCCE odpovědné za mobilizaci společnosti při podpoře schvalování důležitých zákonů (např. „*Zákon o kupování hlasů*“ č. 9.840/1999 nebo „*Zákona o čistém záznamu*“ – *Ficha Limpa*). Právě dodržování „*zákona o kupování hlasů*“ č. 9.840/1999 je v podstatě osou činnosti této nevládní organizace. V oblasti vzdělávání společnosti pak prosazuje myšlenku „*volební hlas nemá cenu, ale důsledky*“. V neposlední řadě MCCE důkladně monitoruje činnost Nejvyššího volebního soudu (*Tribunal Superior Eleitoral*- TSE)¹⁸⁶ a udržuje kontakt s odpovědnými osobami, aby více dbaly na čistotu volebních procesů v Brazílii.¹⁸⁷

Události z roku 2011 ukazují, jak významné jsou nevládní organizace v boji s korupcí. Díky nevládní organizaci „**Rio de Paz**“ (Mírové Rio)¹⁸⁸ vyšly v září 2011 do ulic Ria de Janeiro tisíce demonstrantů, požadujících odstranění korupce ze státní správy. Během akce bylo na pláži Copacabana do řad postaveno 594 košťat v brazilských národních barvách, které měly reprezentovat členy Federálního Kongresu a symbolizovat potřebu „vymést“ korupci z vlády. Strategií nejen uvedené nevládní organizace je posilování veřejného povědomí o rozsahu korupce ve státě. Rio de Paz požaduje dále vyšší transparentnost ve správě veřejných financí, protože zneužívání veřejných fondů považuje za nepřímý důvod vedoucí k úmrtí tisíců Brazilců, obětí pouličního násilí. Snaží se burcovat

¹⁸⁵ ABRACCI.ORG [online], 2012.

¹⁸⁶ TSE [online], 2012.

¹⁸⁷ MCCE [online], 2012.

¹⁸⁸ RIO DE PAZ [online], 2012.

širokou veřejnost, která je pak schopna organizovanými aktivitami vytvořit velký tlak na politické představitele a dosahovat dílčích úspěchů.¹⁸⁹

6.2.4 Výstupy

Z počinů vlády v období úřadování prezidentky Dilmy Rousseff lze pozorovat, že přijímané zákony a tlak na potírání korupce ze strany veřejnosti i mezinárodních organizací postupně dosahují určitých výsledků. Nelze samozřejmě tvrdit, že ke změně dojde během několika následujících let, nicméně přijatá opatření zpřísnující tresty a šíření principů čestného chování jsou dobrou strategií, jak situaci v zemi zlepšit. Uvedme si tedy příklady úspěšné aplikace strategií na konkrétních případech. Díky zpřísnění zákonů a prohlášení boje s korupcí za jednu z priorit vlády Dilmy Rousseff bylo od června 2011 do února 2012 odvoláno nebo nuceno rezignovat již sedm vysoce postavených politiků. Všichni z nich byli obviněni z korupce nebo jiných forem hospodářské kriminality. V červnu 2011 to byl náčelník federálního štábu Antonio Palocci, v červenci následoval ministr dopravy Alfredo Nascimento, v srpnu ministr zemědělství Wagner Rossi, v září ministr pro cestovní ruch Pedro Novais, v říjnu 2011 následoval ministr sportu Orlando Silva, obviněný z přijímání úplatků při zadávání stavebních zakázek pro fotbalové mistrovství světa 2014. V prosinci byl nucen opustit vládu ministr práce Carlos Lupi a posledním doposud odvolaným politikem byl v únoru 2012 Mário Negromote, ministr měst.¹⁹⁰

Konkrétní příklad boje s korupcí na úrovni státní správy reprezentuje „**Operace Gilotina**“ (*Operação Guilhotina*). Jedná se o akci Federální policie, která od roku 2009 prováděla vyšetřování civilní policejní složky v Riu de Janeiro. Hlavním cílem operace bylo vymýcení policejní korupce, která posiluje vliv zločineckých gangů. Bylo mobilizováno 580 agentů, díky kterým akce v roce 2011 vyústila v zadržení 38 osob, u kterých byla prokázána spolupráce se zločineckými gangy. Třicet z nich byli policisté, mezi nimi i dřívější čelný představitel Civilní policie Carlos Antônio de Oliveira, v době zadržení vykonávající vysokou funkci na Sekretariátu pro veřejný pořádek v Riu de Janeiro. Zadržení byli obviněni z trestných činů přijímání úplatků od překupníků

¹⁸⁹ BRAZIL INSIGHT [online], 2011.

¹⁹⁰ TAVENER, 2012.

drog a zbraní, z poskytování informací a ochrany zločincům, a mimo jiné i z obchodování se zabavenými zbraněmi a drogami z policejních zásahů proti gangům. Federální policie považuje Operaci Gilotina za první velký krok v boji s policejní korupcí. Operacemi podobného typu chce federální vláda ve spolupráci s policií změnit současnou policejní strukturu a vybudovat mezi policisty na odpovědných pozicích pocit, že jsou neustále pod kontrolou.¹⁹¹

6.3 Strategie boje proti násilné kriminalitě

6.3.1 Výchozí rozdělení

Násilná kriminalita představuje ekonomické břemeno nejen v místním hledisku ovlivnění sektorů pracovního trhu. K vypořádání s ní proto vláda, nevládní organizace a jiné civilní subjekty přistupují se značným důrazem, přičemž obecně k tomu využívají dvě základní strategie. První z nich se snaží kriminalitu potlačovat směrem od kořene, tedy od hlavních příčin, které současný rozsah kriminality způsobují, což je nerovnoměrnost rozdělení příjmů a polarizace společnosti. Jedná se o nepřímou formu boje s kriminalitou, do které můžeme řadit i vzdělávání. Pokud bychom hovořili o přímé podobě, zde se setkáváme s projekty a iniciativami, které vedou k potlačení násilí reálnou konfrontací.¹⁹²

6.3.2 Nepřímé snahy o snížení kriminality

Mezi nepřímé strategie můžeme řadit programy federální vlády zaměřené na snižování chudoby a posilování středních vrstev, které vychází s předpokladu, že kriminalita je důsledkem velkých rozdílů v příjmech mezi obyvateli. Zahrnout sem můžeme i preventivní opatření, založená na vzdělávání a posilování veřejného povědomí, která jsou ve velké míře organizována nevládními subjekty.

Nejvýznamnější krok vlády ke snižování chudoby v posledním desetiletí byl prioritní program úřadu předchozího prezidenta Luize Ignacio Luly da Silva. Jak již bylo řečeno, má na kriminalitu nepřímý vliv. Byl oficiálně představen v lednu 2003 a postaven na myšlence přímé i podmíněné finanční podpory nejchudších obyvatel. Jednalo se o program „**Fome Zero**“ (Nulový hlad),¹⁹³ jehož účel lze pochopit z inauguračního proslovu prezidenta Luly

¹⁹¹ TINAR, 2012.

¹⁹² BEATO FILHO, ALVES, TAVARES, 2005.

¹⁹³ FOME ZERO [online], 2012.

da Silva při představení programu: „Hodláme vytvořit vhodné podmínky pro všechny lidi v naší zemi k tomu, aby mohli mít tři slušná jídla denně bez závislosti na darech od někoho jiného. V Brazílské společnosti již nemůže být tolik nerovnosti. Je potřeba odstranit hlad, extrémní chudobu a sociální vyloučení. Smyslem naší války není někoho zabít, smyslem je zachránit životy.“¹⁹⁴ Program byl součástí snahy o naplnění prvního z osmi miléniových cílů „vymýtit chudobu a hlad“ schválených na konferenci OSN v New Yorku v roce 2000. K naplnění svých cílů využíval program několika strategií a dílčích dotačních schémat, které problém chudoby rámcově řešily. Prvním a nejdůležitějším z nich byl program „Bolsa Familia“ (Rodinný grant). Díky němu dostávali nejchudší obyvatelé finanční příspěvky na jídlo. Dalším programem byl „Bolsa Escola“ (Školní grant), díky kterému rodiny dostaly prostředky na to, aby mohly poslat své děti do školy. Tím byla samozřejmě podpořena vzdělanost. Celkové náklady na program se podle odhadů pohybují okolo 60 miliard reálů. V nich však není zahrnuta úspora hlavně ve zdravotnickém sektoru nebo ekonomická návratnost díky zvýšení životní úrovně lidí.¹⁹⁵

V souvislosti s ohledem na snížení chudoby se dá zcela jistě hovořit o programu Fome Zero jako o úspěšném, protože podle statistiky došlo mezi lety 2003 a 2009 ke snížení chudoby téměř o 50 %. V roce 2001 žilo v Brazílii v extrémní chudobě s příjmy nepřesahujícími 1 USD téměř 44 mil. lidí.¹⁹⁶ Do roku 2009 počet lidí žijících v uvedených podmínkách poklesl o 20 milionů. Celkově program Fome Zero v pozitivním smyslu ovlivnil život 50 mil. lidí.¹⁹⁷ Program se podílí i na snižování sociální nerovnosti. Mezi lety 2001 a 2006 se zvýšily příjmy v rámci skupiny nejchudších 10 % obyvatel o 57,47 % oproti skupině 10 % nejbohatších, kde příjmy narostly v průměru o 6,47 %.¹⁹⁸

Mezi všemi pozitivy, které Fome Zero přinesl, lze nalézt negativum v souvislosti kriminalitou především ve městech. S problémem se setkáváme v případě regionů, které byly hospodářsky slabé, a kde přinesly vládní peníze značné pozvednutí životní úrovně. Za běžných okolností bychom považovali zvýšenou životní úroveň jako přínos, nicméně zde

¹⁹⁴ SILVA, GROSSI, FRANCA, 2011.

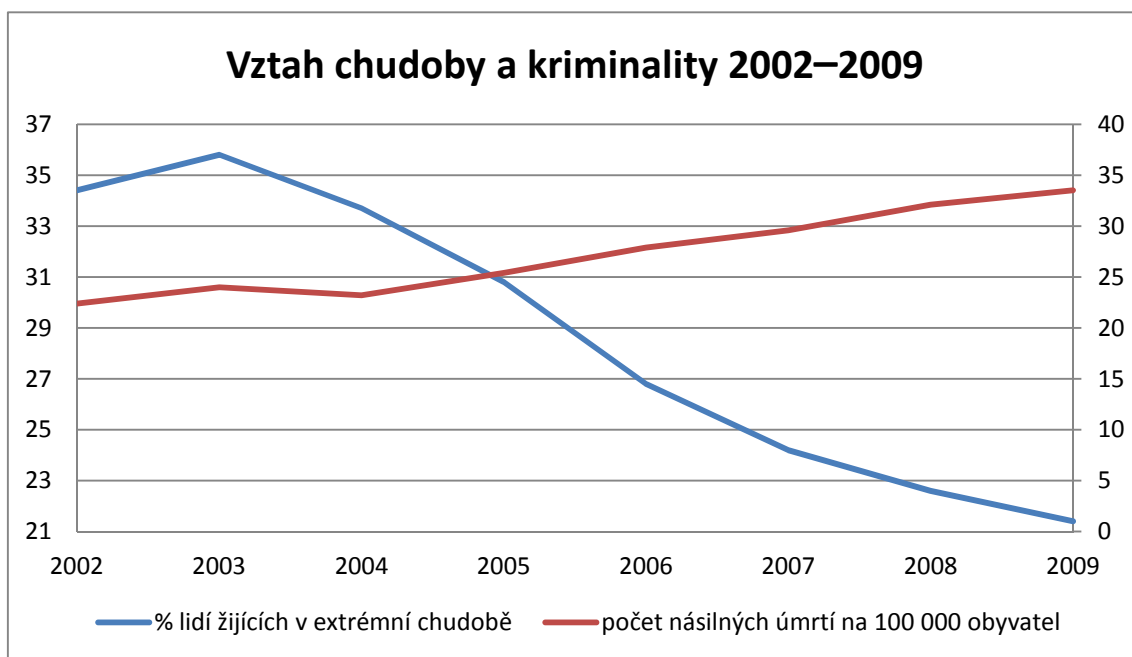
¹⁹⁵ SILVA, GROSSI, FRANCA, 2011.

¹⁹⁶ SILVA, GROSSI, FRANCA, 2011.

¹⁹⁷ OXFAM [online], 2011.

¹⁹⁸ SPITZ, 2007.

se setkáváme s kauzalitou, která byla naznačena v kapitole 5.2.3. S větším množstvím peněz v oběhu se zvýšila poptávka po levných a dostupných drogách. Byl vytvořen nový trh pro drogové gangy, a jak je obecně známo, s drogami a přítomností drogových gangů roste také kriminalita. Tuto nepřímou úměru je možné pozorovat například ve státech na severovýchodě, Bahía a Alagoas (viz obrázek č. 12), kde s klesající chudobou v posledním desetiletí výrazně stoupala kriminalita.

Obrázek č. 12: Vývoj počtu lidí žijících v extrémní chudobě (celá Brazílie) ve vztahu k počtu násilných úmrtí na 100 000 obyvatel (Severovýchodní region).

(Zdroj: Waiselfisz 2011, World Bank 2012)

Významným a velice nákladným programem federální vlády zaměřeným na celou Brazílii je takzvaný „**Program akcelerace rozvoje**“ (PAC).¹⁹⁹ Jeho první fáze byla zahájena v roce 2007, druhá fáze pak v roce 2011. Program stojí na šesti základních pilířích:

- **lepší města:** cílem je zlepšení kvality života ve městech.
- **občanská společnost:** zvýšení dostupnosti státních služeb v chudých oblastech.
- **můj dům, můj život:** výstavba nových bytových jednotek, podpora sektoru stavebnictví a generování nových pracovních míst.
- **voda a světlo pro všechny:** poskytnutí přístupu k vodě a elektrické energii pro všechny.
- **doprava:** rozšíření a zkvalitnění logistické sítě, zvýšení bezpečnosti dopravy.
- **energie:** zajištění spolehlivých zdrojů energie kombinací obnovitelných i neobnovitelných zdrojů.

V první fázi projektu, tedy do roku 2010, byl plánovaný rozpočet 638 miliard reálů, což se podařilo naplnit z 63,3 %. Předpokládaný rozpočet projektu na období 2011–2014 je 958,9 miliard reálů. Rozpis jednotlivých investic je uveden v Tabulce č. 7.²⁰⁰

Tabulka 7: Celkové investice do druhé fáze programu PAC v miliardách reálů.

INVESTICE DO PROGRAMU PAC 2 v miliardách reálů			
PILÍŘE PAC 2	2011 - 2014	Po r. 2014	CELKEM
Lepší města	57,1	-	57,1
Občanská společnost	23,0	-	23,0
Můj dům, můj život	278,2	-	278,2
Voda a světlo pro všechny	30,6	-	30,6
Doprava	104,5	4,5	109,0
Energie	465,5	627,1	1 092,6
CELKEM	958,9	631,6	1 590,5

Zdroj: Loudiyi, 2010.

¹⁹⁹ BRASIL.GOV.BR [online], 2012.

²⁰⁰ LOUDIYI, 2010.

Ve vztahu ke kriminalitě je projekt významný v tom, že je zaměřen na budování infrastruktury ve velkoměstech a tedy i ve favelách, jejichž rekonstrukce a institucionalizace je předpokladem pro snižování kriminality. Pokládá pevný základ pro udržitelný budoucí rozvoj Brazílie, vytváří mnoho nových pracovních míst a díky tomu se přímo podílí na zvyšování příjmů mezi nejchudšími obyvateli, čímž podporuje tvorbu střední sociální třídy. Tato vládní strategie má však i svoji negativní stránku. Kritikové tvrdí, že dochází k porušování lidských práv v případech, kdy jsou lidé v podstatě násilně odsunováni z rekonstruovaných favel. Nejenže je počet náhradních bytů stále nedostačující, problém je i v tom, že je náhradní bydlení zajišťováno v periferních oblastech města, což opět znevýhodňuje určitou skupinu obyvatel. Předpokládá se, že v brazilských městech je takto ovlivněno až 1,5 milionu rodin.²⁰¹

Mezi nepřímý boj s kriminalitou, ale s rychlejším efektem, lze zařadit i přijetí některých zákonů nebo nařízení na federální i státní úrovni. Například „**zákon č. 11.343/2006**“,²⁰² který jasněji definuje rozdíl mezi obchodníky s drogami a jejich uživateli. Obchodníci a lidé přistižení s větším množstvím drog jsou přísněji trestáni, kdežto závislí i občasní uživatelé potrestáni být nemohou, což v předchozích verzích zákona neplatilo. Naopak jim má být poskytnuta zdravotnická péče, pokud je to nutné. To pak může mít sekundární důsledek v celkovém snížení uživatelů návykových látek, zmenšení drogového trhu a tedy snížení kriminality.

Dalším opatřením jsou takzvané „**suché zákony**“ (Lei Seca), což jsou nařízení upravující noční otevírací dobu barů a restaurací v některých městech (například São Paulo) nebo zákaz prodeje alkoholu v nočních hodinách v nejnebezpečnějších lokalitách. Podle Birdemana et al. přineslo schválení těchto zákonů konkrétně v São Paulu snížení počtu vražd o 10 %.²⁰³

V Brazílii můžeme nalézt také množství nevládních organizací, které se nepřímo podílejí na zlepšování bezpečnostní situace. Většina z nich se zaměřuje pouze na vyhrazený region či komunitu. Do jejich programů patří nejčastěji projekty podporující

²⁰¹ DUBON, Giovanni, 2011.

²⁰² LEI N° 11.343, DE 23 DE AGOSTO DE 2006. Presidência da República, Brasil.

²⁰³ BIRDEMAN, 2008.

vzdělávání a posilování povědomí. Velká část z nich se zaměřuje na děti a mladé lidi. Uvést můžeme například nevládní organizace AEC- TEA²⁰⁴ ve státě Bahía, Projeto Amigos da Comunidade (PADC)²⁰⁵ ve městě Fortaleza nebo Instituto Brasileiro de Qualidade de Vida (IBQV)²⁰⁶ v Brasílii.

6.3.3 Prímé snahy o snížení kriminality

Jedny z prvních praktických kroků státních autorit s cílem snížení rozsahu kriminality v Brazílii proběhly v roce 1995, respektive 1999. Nejdříve v São Paulu a poté v Riu de Janeiro byl vytvořen „**Úřad policejního ombudsmana**“, který měl za úkol přijímat veřejné stížnosti na práci policie a tipy na nelegální aktivity.²⁰⁷ Dalším důležitým opatřením, jehož cílem mělo být snížení počtu vražd, bylo přijetí „**zákona č. 10.826/2006**“. Ten zvyšuje kontrolu toku zbraní do země, zakazuje vlastnictví neregistrovaných zbraní, nošení zbraní na veřejnosti a stanovuje minimální věk pro možnost zakoupení zbraně na 25 let. Zároveň byly zavedeny přísné tresty za porušování tohoto zákona. Na něj navázal program dobrovolného odzbrojování, kdy se nelegální držitelé mohli beztrestně zbavit svých střelných zbraní. Jak se ukázalo, soubor těchto opatření dosáhl značného úspěchu, protože již během roku 2004 byl snížen celkový počet vražd v Brazílii o 8 %, což v přepočtu na absolutní čísla znamenalo, že zákon zabránil více než 5500 potenciálním vraždám v roce 2004 a navíc snížil potřebu hospitalizace lidí poraněných střelnou zbraní o necelých 5 %.²⁰⁸

Brazílské Ministerstvo spravedlnosti pak v roce 2007 zahájilo „**Program veřejné bezpečnosti a občanství**“ PRONASCI (Programa Nacional de Segurança Pública com Cidadania). Hlavním cílem je snižování počtu vražd. Program kombinuje opatření pro veřejnou bezpečnost a sociální rozvoj a má dva hlavní komponenty: sérii strukturálních změn pro modernizaci soudního systému a množství lokálních programů k posílení sociálního a ekonomického rozvoje v místním měřítku. Strukturální změny zahrnují

²⁰⁴ AEC- TEA.ORG [online], 2012.

²⁰⁵ PADC: Projeto Amigos da Comunidade [online], 2012.

²⁰⁶ IBQV: Instituto Brasileiro de Qualidade de Vida [online], 2012.

²⁰⁷ DELGADO, 2009.

²⁰⁸ DE SOUZA et al., 2007.

trénink²⁰⁹ a modernizaci policejních jednotek, zlepšení podmínek dozorců ve věznicích a jejich profesionalizace, snížení korupce, reformu trestních řízení a celkový rozvoj věznic. Program se soustředí i na sociální a ekonomickou reintegraci propuštěných vězňů. Místní programy jsou zacílené na metropolitní oblasti s nejvyšším počtem vražd, obzvláště na skupinu lidí mezi 15 a 29 lety. PRONASCI se snaží motivovat obce, aby investovaly více do veřejné bezpečnosti i ze svých zdrojů. Celkově bylo do programu mezi lety 2007 a 2011 investováno 6,7 miliardy reálů.²¹⁰

V souvislosti s přípravou města na fotbalové mistrovství světa 2014 a olympijské hry 2016 realizuje vláda státu Rio de Janeiro **vojenské kampaně**, jejichž cílem je vyčistit favely od zločineckých gangů a převzít nad nimi kontrolu. Jsou nasazováni policisté, vojáci i námořnictvo. Největší policejní akce se týkaly přebírání kontroly nad favelou Rocinha, komplexu 12 favel Complexo de Alemão (strategická domovská favela gangu Comando Vermelho) a Vila Cruzeiro (gang Amigos dos Amigos). Na zásah ve favelách komplexu Alemão (Complexo de Alemão) v listopadu 2010 bylo povoláno 2600 policistů a vojáků, těžká technika i helikoptéry. Vzhledem k drtivé přesile vládních jednotek proběhlo převzetí favely rychle a bez velkých ztrát na životech, protože členové gangu zvolili cestu ústupu.²¹¹ S podobně drtivou převahou vyrukovaly vládní jednotky při zásahu proti gangu obývajícího největší brazilskou favelu Rocinha a sousední Vidigal. Akce proběhla v listopadu 2011 a ani zde se gangy nezmohly na velký odpor.²¹² Alternativní akcí státní správy státu São Paulo je pak „**Operace Saturace**“ (Operação Saturação).²¹³

Přestože policie v Rio de Janeiro podnikala výpady proti gangům ve favelách i dříve, projekt vojenských kampaní vztahující se k nadcházejícím sportovním akcím je rozdílný. Tentokrát je dbáno na to, aby byly favely dobyty, pacifikovány a následně udrženy pod kontrolou. K tomuto účelu vznikly nové policejní instituce, takzvané „**Mírotvorné policejní jednotky**“ UPP (Unidade de Polícia Pacificadora). Jsou trénované

²⁰⁹ Například aplikace tréninkového modulu „Giraldiho metoda“, která snižuje fatálnost policejních zásahů (viz DELGADO, 2009, str. 12)

²¹⁰ International Centre for the Prevention of Crime, 2010.

²¹¹ VICKERY [online], 2010.

²¹² BBC.CO.UK [online]. 2011.

²¹³ FITZPATRICK [online], 2011.

k tomu, aby zde udržely pořádek a kontrolu a sloužily jako obecní policie, tedy aby se na ně mohl kdokoli a kdykoli obracet. V současné době je jednotkami UPP kontrolováno 20 favel v centrální oblasti Ria de Janeiro a vojenské operace nadále pokračují, na výcvik nových policistů je ročně vynakládáno 15 milionů reálů. Do roku 2016 je v plánu vycvičení dalších 60 000 policistů těchto jednotek.²¹⁴ Navazujícím krokem vlády je zakládání center prevence násilí a podpory bezpečnosti, což by mělo vytvořit jakýsi katalyzátor spolupráce místních komunit a vládních i nevládních organizací.²¹⁵

Situace ve favelách, kde byly jednotky UPP rozmístěny, se značně zlepšila. Podle odhadů se snížil počet vražd o polovinu, počet loupežných přepadení, při kterém dojde k úmrtí o 48 %, vykrádání domů o 56 % a loupeže v obchodech zhruba o 30 %.²¹⁶ I lidé žijící ve favelách berou přítomnost policie zpravidla pozitivně. Přesto se najdou i kritické ohlasy. Největší kontroverze je podle Rollerové v tom, že instalace UPP do favel neznamena rozložení organizovaného zločinu nebo přerušování obchodu s drogami, znamená to pouze odsunutí skupin do jiných oblastí města. Je tak sice sníženo násilí v centru města, nicméně v důsledku může být zvýšeno na předměstích. Navíc, jak se ukázalo například v případě favely Rocinha, jiné gangy se snaží využít mocenského vakuu, které vzniklo po zadržení vůdců gangu Amigos dos Amigos. I přes přítomnost jednotek UPP se konkurenční gang Comando Vermelho usadil v horní části favely. Má se za to, že se mu podařilo do části kontrolované oblasti dostat opět díky úplatkům. Protože tedy nejsou vyloučeny další střety policie s gangy, je bezpečnostní situace v rámci favely stále neutěšená. Přes uvedená negativa se tento způsob boje s kriminalitou prozatím zdá jako efektivní, a proto jsou plánována podobná opatření i v jiných městech s podobnou bezpečnostní situací.²¹⁷

Také nevládní organizace mohou mít značný podíl na snižování kriminality v Brazílii. Nemohou sice svůj boj prosazovat silou, nicméně jejich důležitost spočívá v tom, že jsou schopny burcovat veřejnost a zvyšovat povědomí. Navíc jejich práce probíhá v terénu přímo s postiženou skupinou lidí. Na úrovni nevládních organizací vystupujících

²¹⁴ UPP RIO DE JANEIRO [online], 2012.

²¹⁵ PRESTON [online], 2012.

²¹⁶ PRESTON [online], 2012.

²¹⁷ ROLLER [online], 2012.

v zájmu snížení kriminality můžeme uvést například „**Observatório de Favelas**“, která se zaměřuje na prevenci kriminality u mladých lidí. Organizace se snaží zkoumat příčiny vedoucí mladistvé k angažovanosti v obchodě s drogami, upozorňovat na ně a vytvářet strategie řešení. Na základě zkušeností z praxe vytváří podklady pro řešení problémů s kriminalitou i pro vládní autority.²¹⁸

Důležitost práce s mládeží v boji s kriminalitou reprezentuje další nevládní organizace zaměřená na tuto skupinu. Je jí „**Jovens Construindo a Cidadania**“ (JCC), brazilská dceřiná část světové organizace Youth Crime Watch. Její aktivity jsou praktikovány s využitím samotných mladých lidí ve školách a komunitách. Za pomoci jiných soukromých i veřejných institucí se snaží podporovat tvorbu prostředí bez zločinu, násilí a drog. Snaží se do projektů, které budují společenské uvědomění a morální zásady, zapojovat co nejvíce škol a jiných vzdělávacích zařízení.²¹⁹

Velmi významnou nevládní organizací v našem výčtu je „**Viva!Rio**“. Podobně jako JCC si klade i Viva!Rio za cíl přijít na konkrétní řešení a následně vytvořit strategie, které by dopomohly ke snížení problému s kriminalitou nejen v Riu de Janeiro. Tato organizace má ve svém sektoru velký vliv díky tomu, že úzce spolupracuje se státními orgány, policií i jinými institucemi, například školami. Pro policii má přínos v tom, že pomáhá odhalit ohniska kriminality. Podílela se také na přípravě federálního zákona o kontrole střelných zbraní. Mezi další aktivity patří například pomoc mladým lidem při zapojování do pracovního procesu nebo projekt rozvoje internetové komunikace ve favelách, protože obzvláště v nejchudších oblastech je přístup k médiím omezen. Spolupracuje také s internetovým serverem „Comunidade Segura“ (Bezpečná komunita), který funguje jako veřejná osvěta.²²⁰

²¹⁸ *Observatório de Favelas* [online], 2012

²¹⁹ *Jovens Construindo a Cidadania* [online], 2012.

²²⁰ *Viva!Rio* [online], 2012.

7. Závěry a doporučení

Mezi hlavní cíle této práce patřilo určení doby, kdy se kriminalita stala břemenem a v jaké míře ovlivňuje potenciál rozvoje Brazílie. Přestože je prakticky nemožné tuto dobu konkrétně specifikovat, je zřejmé, že kriminalita začala vážně ovlivňovat ekonomickou a sociální strukturu v období prudkého rozvoje země od 60. let 20. století. Mezi nejdůležitější faktory podílející se na procesu zvyšování násilné kriminality můžeme s jistotou řadit rychlou a nekontrolovanou urbanizaci, která vnášela do sociální struktury měst chaos. Ten byl navíc podpořen nezájmem vlády, která se příliš jednostranně zaměřovala na ekonomický růst a zanedbávala rozvoj společnosti. Společnost především ve městech tak díky tomu trpěla nejen ekonomicky, ale například i neadekvátními hygienickými podmínkami, nemožností navštěvovat vzdělávací instituce atd.

Další skutečnost, která napovídá, že se dá násilná kriminalita považovat za ekonomické břemeno zhruba od 60.–70. let, je rozvoj drogového trhu v tomto období. Kokain se stal hlavním zdrojem příjmů početných organizovaných skupin, které díky tomu získaly možnost financovat nákup zbraní a uplácet policii. V práci bylo taktéž zmíněno, že v 60. letech se začalo poprvé výrazněji hovořit o polarizaci společnosti. Tu musíme mezi příčiny kriminality zahrnout na stejné úrovni jako urbanizaci nebo přítomnost drogového trhu. Podle statistik, které ukazují, jak prudký ekonomický růst v 60.–70. letech 20. století Brazílie zaznamenávala, se může zdát, že ekonomika tehdy zásadně poznamenána nebyla. Důsledky nezájmu o tuto problematiku se však dostavily o dvě desetiletí později, kdy již nebyla šance kriminalitu dostat efektivně pod kontrolu. Přes přijatá opatření v současné době se dá předpokládat, že nákladný proces snižování zločinnosti a udržování veřejné bezpečnosti nastartovaný na konci 90. let bude pravděpodobně brzdit potenciální rozvoj ještě značnou řádku let.

Jak dokumentuje další část této práce, velkým ekonomickým problémem je hospodářská kriminalita. Přestože v určitých formách nepochybně existovala v brazilské společnosti již od kolonialismu (např. nepotismus), ani tentokrát se brazilské společnosti nepodařilo korupci odstranit již v zárodku. Příliv financí a investic v rámci ekonomického rozvoje společně se znovuobnovením demokracie a liberalizací obchodu vytvořili díky nedokonalému kontrolnímu systému příležitost pro obohacování elit ze státního

rozpočtu. Situace na začátku nového tisíciletí gradovala do takového stupně, že se do boje proti korupci aktivně a relativně efektivně zapojuje i veřejnost. Přesto je korupce v brazilském administrativním aparátu tak hluboce zakořeněná, že se nedá očekávat zásadní změna v krátkém časovém horizontu. Nezbytné je tedy přistoupit k razantnějším opatřením a trestům, které by odradily představitele moci od páchání tohoto typu zločinů. Jedině v případě, že bude skutečně s respektem dodržován zákon a etický kodex, může se v tomto ohledu Brazílie alespoň přiblížit zemím rozvinutého světa.

Současný postoj federální vlády i místních samospráv však již vyjadřuje uvědomění, že musí k vyřešení problému kriminality přistupovat aktivně, aby se země do společnosti rozvinutých zemí zařadit mohla. Přestože na základě ekonomických údajů již Brazílii s rozvinutým světem porovnávat můžeme, společnost ještě do kýženého stádia nedospěla. Díky rostoucí vzdělanosti a programům na rozvoj nastupující generace se však zdá, že by mohla Brazílii čekat pozitivní budoucnost. Je zde naděje, že se zemi podaří využít svůj ekonomický potenciál stejně jako snížit kriminalitu v případě, že bude dále kladen důraz na hospodářský růst a především jeho distribuci. Protože pouze komplexnější růst může být udržitelný a přinést lepší výsledky ve vztahu k celé společnosti nejen vertikálně, ale také geograficky a jen tak bude moci současná prezidentka i prezidenti budoucí začínat svoje proslovy stejně jako tomu s oblibou dělal prezident Lula da Silva: „*Nikdy předtím v historii naší země...*“.²²¹

²²¹ ECONOMIST, 2009.

8. Shrnutí a klíčová slova

V této práci je komplexně zhodnocen problém kriminality v Brazílii a její spojitosti se socioekonomickým rozvojem. První část definuje historickou podstatu jevu a příčiny, které vedly k situaci, jak ji lze pozorovat v dnešní době. Mezi tyto příčiny jsou zahrnuty především nekontrolovaná urbanizace, politická nestabilita a dlouhodobě nerovnoměrná distribuce příjmů. Stěžejní část studie pak navazuje popisem současného rozsahu kriminality, kdy je rozboru zvláště podrobena hospodářská i násilná kriminalita. Pozornost je věnována korupci na úrovni vlády i nižších forem státní správy, stejně tak jako trendům ve vývoji počtu vražd v různých regionech. Tato kapitola zároveň zhodnocuje dopady projevů zločinu na hospodářství i společnost. Komplexní náhled na problematiku pak doplňuje pasáž, která popisuje aplikované způsoby řešení vlády, samospráv i nevládních organizací a zhodnocuje jejich úspěšnost. Hlavním výstupem je pak zhodnocení, na základě kterého se práce snaží nastínit možný budoucí vývoj.

Klíčová slova: Brazílie, kriminalita, násilí, korupce, rozvoj, hospodářský růst, organizovaný zločin, favela, urbanizace.

Summary

This paper brings us complex outlook on the problem of criminality in Brazil and its relation to socioeconomic development. First part of the work defines historical nature and the causes, which have led into the situation of these days. Within this context, the primarily uncontrolled urbanization can be included, the political instability and unequal distribution of income on a long term basis is further discussed. The major part of the thesis depicts current expansion of crime and the emphasis is put separately on economic criminality and violent crime. Special attention is dedicated to corruption on governmental level and level of further administration as well as to the trend of development in homicide rate. The chapter continues with evaluation on how aforementioned types of crime affect economy and society. The complexity of the problem is demonstrated in description of applied solutions and measures of government, autonomies and non-governmental institutions and evaluation of their

success. The final outcome is a general assessment on which base the paper comes with suggestions on possible future developments.

Key words: Brazil, criminality, violence, corruption, social development, growth, organised crime, favela, urbanization.

Sumário

Este estudo traz uma visão complexa do problema de criminalidade no Brasil e sua relação no desenvolvimento sócio-económico. A primeira parte deste papel define a história e as causalidades que resultaram na situação atual. Neste contexto, a urbanização não controlada será discutida, a instabilidade política junto com a distribuição de renda não equilibrada fará parte do discurso também. A maior parte do papel descreve a atual expansão do crime e o foco é colocado separadamente no crime económico e crime violento. A atenção especial é dedicada à corrupção no nível governamental e noutros níveis da administração pública, tudo em relação ao aumento de homicídio. A seguinte parte continua com a avaliação de como estes tipos de crime afetam a economia e a sociedade em geral. A complexidade do problema é demonstrada pela descrição de soluções aplicados por governo, por outras instituições e pelas organizações não governamentais junto com a avaliação de sucesso destes. A final parte do papel trabalha com as sugestões possíveis e melhoramentos no desenvolvimento futuro.

Palavras chaves: Brasil, crime, violento, corrupção, desenvolvimento social, crescimento, crime organizado, comunidades, urbanização.

Použité zdroje

A

ABADINSKY, Howard. *Organized crime*. 9th ed. Belmont, Calif.: Wadsworth/Cengage Learning, c2010, 462 s. ISBN 04-955-9966-2.

ABRACCI.ORG. *Articulação Brasileira contra a Corrupção e a Impunidade* [online]. 2012 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <<http://www.abracci.org.br/>>.

AEC- TEA.ORG [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://www.aec-tea.org>>.

ANDRADE, Juliana. *UN Sees Crime Rising in Brazil. Agência Brasil* [online]. 2004 [cit. 2009-05-08]. Dostupné z: <<http://www.brazzilmag.com/content/view/194/41/>>.

Anuário do Fórum Brasileiro de Segurança Pública. Sao Paulo: Fórum Brasileiro de Segurança Pública, 2010. ISBN 1983-7364.

ARCHONTOLOGY.ORG. *Fernando Affonso Collor de Mello* [online]. 2009 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.archontology.org/nations/braz/braz_rep3/color_de_melo.php>.

B

BAER, Werner. *The Brazilian economy: growth and development*. 6th ed. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, c2008, ISBN 1588264750.

BARENBOIM, Igor, CAMPANTE, Filipe. Does Crime Breed Inequality?. *We* [online]. 2008 [cit. 2009-05-02]. Dostupné z: <<http://professores.ibmecrj.br/erg/wkshops/2008/papers/20081128.pdf>>.

BARROS, Sergio Resende de. *A CPI como instrumento de apuração da corrupção* [online]. 2011 [cit. 2012-03-23]. Dostupné z: <<http://www.raul.pro.br/artigos/cpi.htm>>.

BATISTA JR., Paulo Nogueira. *International financial flows to Brazil since the late 1960s: an analysis of debt expansion and payment problems*. Washington, D.C.: World Bank, 1987, s. 4. ISBN 0821308912.

BBC.CO.UK. *Brazil police target drug gangs in Rio's biggest slum* [online]. 2011 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: Brazil police target drug gangs in Rio's biggest slum. In: BBC news [online]. 2011 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-15710719>>.

- BBC.CO.UK. *Brazil talks tough over corruption* [online]. 2001 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1323225.stm>>.
- BBC.CO.UK. *Probe of top Brazil politician continues* [online]. 2002 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1825076.stm>>.
- BBC.CO.UK. *Q&A: Brazil corruption scandal* [online]. 2007 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4676435.stm>>.
- BECKER, Garry. *Crime and Punishment: An Economic Approach*. [online]. 1968 [cit. 2009-03-07]. Dostupné z: <<http://www.wv.unimagdeburg.de/bizecon/material/becke.1968.pdf>>.
- BRASIL.GOV.BR. *Conheça o PAC* [online]. 2012 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://www.brasil.gov.br/pac/o-pac/conheca-o-pac>>.
- BEATO FILHO, Cláudio, ALVES, Bráulio Figueiredo, TAVARES, Ricardo. *Crime, Police and Urban Space*. University of Oxford [online]. 2005 [cit. 2009-04-13]. Str.4. Dostupné z: <http://www.brazil.ox.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0005/9356/Claudio20Beato2065.pdf>.
- BIRDEMAN, Ciro, João M P De MELLO a Alexandre SCHNEIDER. *Dry Laws and Homicides: Evidence from the São Paulo Metropolitan Area*. São Paulo, 2008. Evaluace. Universidade de São Paulo.
- BLEG.ME: *Gilmar Mendes diz que mensalão precisa ser julgado no primeiro semestre deste ano*. [online]. 12.3.2012 [cit. 2012-03-29]. Dostupné z: <<http://www.bleg.me/en/article/gilmar-mendes-diz-que-mensalo-precisa-ser-julgado-no-primeiro-semester-deste-ano.html>>.
- BRASIL.GOV.BR. *Conheça o PAC* [online]. 2012 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://www.brasil.gov.br/pac/o-pac/conheca-o-pac>>.
- BRAZIL INSIGHT. *Brazilinsightuk.wordpress.com* [online]. 2011 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <<http://brazilinsightuk.wordpress.com/category/ngo/>>.
- BRAZILNOW.INFO. *Fernando Affonso Collor de Mello* [online]. 2005 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <http://www.brazilnow.info/whowho01.php?ID_person=9>.
- BUSINESSINFO.CZ. *Hlavní makroekonomické ukazatele ČR* [online]. 2012 [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/analyzy-statistiky/hlavni-makroekonomicke-ukazatele-cr/1000431/49089/>>.

C

CARON, Arielle. *The effect of drug trafficking on the development of Brazil* [online]. 2008 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: <<http://www.upiu.com/politics/2008/09/26/The-effect-of-drug-trafficking-on-the-development-of-Brazil/UPIU-1521228976637/>>.

CIA.gov [online]. 2012 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>>.

COHA.ORG. *Brazilians Mourn a Wounded President and Consider the Prospects of a Major Political Upset* [online]. 2005 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <<http://www.coha.org/brazilians-mourn-a-wounded-president-and-consider-the-prospects-of-a-major-political-upset/>>.

CONSELHO SE CONTROLE DE ATIVIDADES FINANCEIRAS [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<https://www.coaf.fazenda.gov.br/>>.

CONTROLADORIA-GERAL DA UNIÃO. *CGU Brazil report*. 2009. [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.cgu.gov.br/english/Publicacoes/BoletimCgu/Arquivos/CguBrazilReportNo2.pdf>>.

COUNTRYSTUDIES DATABASE : *Migration and Urbanization in Brazil* [online]. 2009 [cit. 2009-03-25]. Dostupné z: <<http://www.country-studies.com/brazil/migrationand-urbanization.html>>.

CRUZ, José Miguel. *Police Misconduct and Democracy in Latin America*. Nashville, Tennessee, 2010. Dostupné z: <http://www.vanderbilt.edu/lapop/insights/I0833en.pdf>. Report. Vanderbilt University.

D

DATAFOLHA. *Opinião Pública* [online]. 2006 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://datafolha.folha.uol.com.br/po/po_index.php>.

DATAFOLHA. *Opinião Pública* [online]. 2009 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <http://datafolha.folha.uol.com.br/po/ver_po_public.php?relID=5&areaRel=Avalia%E7%E3o%20de%20Governo&cargoRel=01%20Presidente®iaoRel=Lula>.

DE SOUZA, Fatima Marinho et al. Reductions In Firearm-Related Mortality And Hospitalizations In Brazil After Gun Control: economic modeling for decision makers. *Health Affairs*. 2007, roč. 26, č. 2, s. 575-584. ISSN 0278-2715. DOI: 10.1377/hlthaff.26.2.575. Dostupné z: <<http://content.healthaffairs.org/cgi/doi/10.1377/hlthaff.26.2.575>>.

DELGADO, Fernando Riberio. *Lethal force: police violence and public security in Rio de Janeiro and São Paulo*. New York, NY: Human Rights Watch, c2009, 122 s. ISBN 978-156-4325-785.

DOS SANTOS, Romualdo Anselmo. *Institutionalizing Anti-Corruption: A Brazilian Case of Institutional Origin and Change*. Sheffield, 2009. Dostupné z: <http://sheffield.academia.edu/RomualdoSantos/Papers/342317/Institutionalising_Anti-Corruption_A_Brazilian_Case_of_Origin_and_Change>.

DOWNIE, Andrew. *The Cristians Science Monitor* [online]. 2002 [cit. 2009-05-14]. Dostupné z: <<http://www.csmonitor.com/2002/0104/p7s2-woam.html>>.

DREHER, Axel a Thomas HERZFELD. The Economic Costs of Corruption: A survey and new evidence. In: *Ecom* [online]. 2005 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <<http://129.3.20.41/eps/pe/papers/0506/0506001.pdf>>.

DUBON, Giovanni. Human rights abuses in Brazil's favelas in preparation for World Cup and Olympics: Rio de Janeiro and Sao Paulo. In: *Prospectjournal.ucsd.edu* [online]. 2011 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <<http://prospectjournal.ucsd.edu/index.php/2011/07/human-rights-abuses-in-brazils-favelas-in-preparation-for-world-cup-and-olympics-rio-de-janeiro-and-sao-paulo/>>.

DUBOVÝ, Vít. *Autoritativní režim v Brazílii 1930–1945*. Brno, 2006. 31 s. Masarykova Univerzita. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Stanislav Balík, Ph.D. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/103233/fss_b/Bakalarka_2.6.2.pdf?kod=CD202>.

E

EAKIN, Marshall C. *Brazil: the once and future country*. 1st St. Martin's pbk. ed. New York: St. Martin's Griffin, 1998. ISBN 03-122-1445-6.

ECONOMIST, THE: *Brazil's congress: Cleaning up*. London: Economist Newspaper Ltd., 2010. ISSN 0013-0613. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/16542611>>.

ECONOMIST, THE: *Cleaning up*. London: Economist Newspaper Ltd., 2001, č. 8217. ISSN 0013-0613.

ECONOMIST, THE: *Fight in the favelas*. London: Economist Newspaper Ltd., 2007, ISSN 0013-0613. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/9597408>>.

ECONOMIST, THE: *Not as violent as you thought*. London: Economist Newspaper Ltd., 2008, ISSN 0013-0613. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/11975437>>.

ECONOMIST, THE: *Organised crime in Brazil*. London: Economist Newspaper Ltd., 2010, ISSN 0013-0613. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/17627963>>.

ECONOMIST, THE: *Special report on Business and finance in Brazil*. London: Economist Newspaper Ltd., 2009, roč. 2009, č. 11. ISSN 0013-0613.

ECONOMIST, THE: *The self-harming state*. London: Economist Newspaper Ltd., 2009, č. 11. ISSN 0013-0613. Dostupné z: <www.economist.com/node/14829477>.

ECONOMIST, THE: *Two Americas*. London: Economist Newspaper Ltd., 2009, č. 11. ISSN 0013-0613. Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/14829493>>.

ELLIS, Matteson. Road to a Corruption Overhaul: Brazil Revises its Foreign Bribery Bill. *CorporateComplianceInsights.com* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.corporatecomplianceinsights.com/road-to-a-corruption-overhaul-brazil-revises-its-foreign-bribery-bill/>>.

EMPRESA LIMPA. *Empresalimpa.org.br* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.empresalimpa.org.br/>>.

EPOCA: Anatomia da corrupção. 2012, č. 715. ISSN 1415-5494.

F

FICHALIMPA.ORG.BR. *O que é Ficha Limpa* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.fichalimpa.org.br/index.php?op=o_que_e#>.

FIESP: Relatório Corrupção: custos econômicos e propostas de combate. *FIESP-CIESP em notícias* [online]. 3-2010 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <<http://www.fiesp.com.br/competitividade/downloads/custo%20economico%20da%20corrupcao%20-%20final.pdf>>.

FITZPATRICK, Anna. *São Paulo Favela Saturação*. In: *Riotimesonline.com* [online]. 2011 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-politics/sao-paulo-favela-policy/>>.

FLEISHER, David. *POLITICAL CORRUPTION AND CAMPAIGN FINANCING: Brazil's Slow Shift Towards Anti-Corruption Laws*. Brasília, 1997. Presentation paper. University of Brasília.

FOME ZERO. *Presidencia da républica do Brasil* [online]. 2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <<http://www.fomezero.gov.br/>>.

FRAYSSINET, Fabiana. Organised Crime Raises the Stakes. *IPSnews* [online]. 2011, [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: <<http://ipsnews.net/news.asp?idnews=104906>>.

FREITAG, Barbara. *Cidade dos homens*. Rio de Janeiro: Tempo Brasileiro, 2002. ISBN 9788528201208.

G

GLOBALPOST.COM. *In Brazil, taking on police corruption* [online]. 2011 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <<http://www.globalpost.com/dispatch/brazil/110214/police-corruption>>.

GUNPOLICY.ORG. *Brazil - Gun Facts, Figures and Law* [online]. 2012 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <<http://www.gunpolicy.org/firearms/region/brazil>>.

GUTIERREZ, Maria, et al. *Inequality and Criminality Revisited: further evidence from Brazil. Anpec asociation* [online]. 2000 [cit. 2009-03-07]. Dostupné z: <<http://www.anpec.org.br/encontro2004/artigos/A04A149.pdf>>.

H

HAGE, Jorge. OFFICE OF THE COMPTROLLER GENERAL OF BRAZIL. *Anti-corruption measures in Brazil*. Brusel, 2009. [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.cgu.gov.br>>.

I

IACC.ORG. *International Anti-Corruption Conference* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://iacconference.org/en/>>.

IBGE.GOV.BR. *Censo 2010* [online]. 2011 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.censo2010.ibge.gov.br/resultados_do_censo2010.php>.

IBGE.gov.br: *Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística* [online]. 2012 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: <<http://www.ibge.gov.br/home/>>.

IBGE.GOV.BR. *Mais de 90% dos municípios enfrentam problemas ambientais* [online]. 2008 [cit. 2012-04-03]. Dostupné z: <http://www.ibge.gov.br/home/presidencia/noticias/noticia_visualiza.php?id_noticia=1286&id_pagina=1>.

IBQV: *Instituto Brasileiro de Qualidade de Vida* [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <www.ibqv.com.br>.

ICLEI.ORG. *Energy Company of Minas Gerais delivers Electricity to a low-income Community, with the support of CRER-Betim*. [online],2010. Betim, Minas Gerais. Dostupné z: <<http://www.iclei.org/index.php?id=11546>>.

INCIARDI, James A. a Hilary L. SURRATT. CHILDREN IN THE STREETS OF BRAZIL: Drug Use, Crime, Violence, and HIV Risks. *Substance Use and Misuse* [online]. 1997, č. 1 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <<http://www.dreamscanbe.org/Reasearch%20Page%20Docs/children%20in%20the%20streets%20of%20brazil.pdf>>.

INDEXMUNDI.COM [online]. 2012 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: <<http://www.indexmundi.com/>>.

INFO.WORLDBANK.ORG. *World Governance Indicators* [online]. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.asp>>.

INSIGHTCRIME.COM. *Brazil Police Strikes Signal Lack of Security Investment* [online]. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <<http://insightcrime.org/insight-latest-news/item/2178-brazil-police-strikes-signal-lack-of-security-investment>>.

INSTITUTO ETHOS. *O Instituto Ethos de Empresas e Responsabilidade Social* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.ethos.org.br>>.

International Centre for the Prevention of Crime. *Practical approaches to urban crime prevention [electronic resource]: proceedings of the workshop held at the 12th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Salvador, Brazil, April 12-19, 2010*. s. 102. Montreal. ISBN 978-292-1916-738.

J

Jovens Construindo a Cidadania (JCC) [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://jccbrasil.org.br/JCC/>>.

K

KLÍMA, Jan. *Dějiny Brazílie*. 1998. vyd.: Lidové noviny, 1998. 320 s. ISBN 80-7106-261.

KREUZIGER, Radek. *Kriminalita a násilí v brazilských velkoměstech*. Olomouc, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Palackého.

KUZNETS, Simon Smith. *Economic growth of nations: total output and production structure*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 1971, 363 s. ISBN 06-742-2780-8.

L

LANGLOIS, Jill. Majority of Brazil's Supreme Court approves Ficha Limpa electoral law. *Globalpost.com* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/americas/brazil/120216/majority-brazil-supreme-court-approves-ficha-limpa-electoral-law>>.

LATINAMERICAPRESS.ORG [online]. 2001 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://www.lapress.org/articles.asp?item=1&art=2529>>.

LEI N° 11.343, DE 23 DE AGOSTO DE 2006. Presidência da República, Brasil.

LOUDIYI, Ihssane. Brazil Announces Phase Two of the Growth Acceleration Program. In: *Blogs.worldbank.org* [online]. 2010 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <<http://blogs.worldbank.org/growth/brazil-announces-phase-two-growth-acceleration-program>>.

M

MCCE. *O Movimento de Combate à Corrupção Eleitoral* [online]. 2012 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <<http://www.mcce.org.br/node/541>>.

MODENA, Karlos Cesar. TRIBUNAL DE CONTAS DA UNIÃO. *An anti-fraud/anti corruption strategy in the Brazilian Court of Accounts*. 2005. [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://portal2.tcu.gov.br/portal/page/portal/TCU/relacoes_institucionais/relacoes_internacionais/programas_treinamento/Implementing%20an%20anti-fraud.pdf>.

MACAULAY, Fiona. *PROBLEMS OF POLICE OVERSIGHT IN BRAZIL*. Londýn, 2009. Working paper. University of Oxford.

MEADE, Teresa A. *A brief history of Brazil*. Paperback ed. New York, NY: Facts On File, 2004. ISBN 08-160-5718-4.

MEDIDA PROVISÓRIA No 2.143-31, DE 2 DE ABRIL DE 2001. Presidência da República, Brasil.

MERTON, Robert K. *Social theory and social structure*. 1968 enl. ed. New York: Free press, 1968. ISBN 978-002-9211-304.

Manda Bala. In: KOHN, Jason. *Youtube* [online]. New York, 2007 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: <<http://www.youtube.com/watch?v=O02YRXEPg3I>>.

N

NYTIMES.COM. *As Prosperity Rises in Brazil's Northeast, So Does Drug Violence* [online]. 2011 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2011/08/30/world/americas/30brazil.html?_r=2&pagewanted=all>.

O

Observatório de Favelas [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://www.observatoriodefavelas.org.br>>.

OECD. *Brazil - OECD Anti-Bribery Convention* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/document/26/0,3746,en_2649_34859_44571034_1_1_1_1,00.html>.

OECD.ORG. *Steps taken to implement and enforce the OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions* [online]. 2011 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/dataoecd/15/25/42097321.pdf>>.

OXFAM. *Fighting hunger in Brazil: Much achieved, more to do* [online]. 2011. Dostupné z: <<http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/cs-fighting-hunger-brazil-090611-en.pdf>>.

P

PADC: *Projeto Amigos da Comunidade* [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://padcbrasil.org>>.

PEET, Richard a Elaine R HARTWICK. *Theories of development: contentions, arguments, alternatives*. 2nd ed. New York: Guilford Press, c2009, s. 67. ISBN 1606230654.

PEREIRA, Carlos, Timothy J. POWER a Eric D. RAILE. *Coalitional Presidentialism and Side Payments: Explaining the Mensalão Scandal in Brazil*. Oxford, 2008. Research. University of Oxford.

POWER, Timothy J a Matthew MacLeod TAYLOR. *Corruption and democracy in Brazil: the struggle for accountability*. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, 2011, 315 s. ISBN 02-680-3894-5.

PRESTON, Eliza. *Next for Rio's Pacified Favela Communities*. In: Riotimesonline.com [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-politics/next-for-rios-pacified-favela-communities/>>.

R

RIO DE PAZ. *RioDePaz.org.br* [online]. 2012 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <<http://www.riodepaz.org.br/home.html>>.

ROLLER, Zoë. *Drug Trafficking Gangs Compete for Control of Rocinha*. In: Rioradar.com [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://rioradar.com/archives/1203>>.

ROYAL GEOGRAPHICAL SOCIETY. *Differences of Development in Rio de Janeiro* [online]. 2009 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <<http://www.unlockingthearchives.rgs.org/resources/documents/Development%20in%20Rio.pdf>>.

S

SCHALLER, Susan. *Lula's Growth Acceleration Program: The Best that Brazilian Government Funding Can Buy?* [online]. 2008 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <<http://www.coha.org/lula%E2%80%99s-brazilian-growth-acceleration-program-the-best-that-government-funding-can-buy/>>.

SHARMA, Bhavna. ANTI-SLAVERY INTERNATIONAL. *Contemporary forms of slavery in Brazil*. 2006. Dostupné z: <<http://www.child-trafficking.info/upload/Files/1304339025362.pdf>>.

SILVA, José Graziano da, Mauro Eduardo del GROSSI a Caio Galvão de FRANCA. *Fome Zero (Zero Hunger) Program: The Brazilian experience*. Brasilia: Ministry of Agrarian Development, 2011. s. 9. ISBN 978-85-60548-82-8.

SILVA, Pacheco E. *Infanto-Juvenile Criminality in Brazil*. *Isp.sagepub.com* [online]. 1960 [cit. 2008-05-14]. Dostupné z: <<http://isp.sagepub.com>>.

SPECK, Bruno Wilhelm. *The Federal Court of Audit in Brazil: Institutional Arrangements and its Role in Preventing Fraud and Abuse of Public Resources*. Sao Paulo, 1999. [cit. 2012-04-15]. Report. University of Campinas.

SPITZ, Clarice. *FolhaOnline.com.br* [online]. 2007 [cit. 2009-05-06]. Dostupné z: <<http://www1.folha.uol.com.br/folha/dinheiro/ult91u329773.shtml>>.

STATE.GOV. *Brazil* [online]. 2012 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <<http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2004/41751.htm>>.

STREETCHILDREN.ORG.UK. *Consortium for street children: Street children statistics* [online]. 2010 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.streetchildren.org.uk/_uploads/resources/Street_Children_Stats_FINAL.pdf>.

T

TAVENER, Ben. Seventh Minister Resigns in Brazil. *Riotimesonline.com* [online]. 2012 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <<http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-politics/seventh-minister-resigns-over-corruption-in-brazil/>>.

TELEGRAPH.CO.UK. *Rio favela violence: Booming Brazil faces fight to improve security image* [online]. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/brazil/8161039/Rio-favela-violence-Booming-Brazil-faces-fight-to-improve-security-image.html>>.

TINAR, Sibel. 38 Arrested for Police Corruption in Rio. *Riotimesonline.com* [online]. 2012 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <<http://riotimesonline.com/brazil-news/front-page/38-arrested-for-police-corruption-in-rio/>>.

TRADINGECONOMICS.COM [online]. 2012 [cit. 2012-04-26]. Dostupné z: <<http://www.tradingeconomics.com/>>.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Corruption preception index 2011* [online]. 2011 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <<http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>>.

TSE. *Tribunal Superior Eleitoral* [online]. 2012 [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <<http://www.tse.jus.br>>.

U

UNHCR.ORG. *Brazil: Organized crime, including street gangs; state response to combat organized crime in Rio de Janeiro and São Paulo (January 2005 - October 2007)* [online]. 2007 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <<http://www.unhcr.org/refworld/country,,IRBC,,BRA,,4784def01c,0.html>>.

UNICEF. *Brazil statistics* [online]. 2012 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.unicef.org/infobycountry/brazil_statistics.html>.

UNITED NATIONS. Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the UN Convention against transnational organized crime, 2000. Dostupné z: <http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_%20traff_eng.pdf>.

UNODC.ORG. *Country profile: Brazil* [online]. 2005 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <<http://www.unodc.org/pdf/brazil/COUNTRY%20PROFILE%20Eng.pdf>>.

UNODC.ORG. *Global study on homicide 2011* [online]. 2011 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Homicide/Globa_study_on_homicide_2011_web.pdf>.

UNODC.ORG. *United Nations Convention against Corruption* [online]. 2012 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/signatories.html>>.

UNODC.ORG. *World Drug Report 2011*. New York: United Nations Pub, 2011. ISBN 978-921-1482-621.

UOL.COM.BR. *Fernando Afonso Collor de Mello* [online]. 2012 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <<http://educacao.uol.com.br/biografias/fernando-afonso-collor-de-mello.jhtm>>.

UPP RIO DE JANEIRO. *UPP's concept: The Peace Police* [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <http://www.upprj.com/en/?page_id=445>.

V

V-BRAZIL.COM. *History of Amazonas* [online]. 2011 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://www.v-brazil.com/information/geography/amazonas/history.html>>.

VICKERY, Tim. Brazilian forces seize Rio drug trafficker stronghold. In: *BBC news* [online]. 2010 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-11856422>>.

Viva!Rio [online]. 2012 [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <<http://vivario.org.br/>>.

W

WAISELFISZ, Julio Jacobo. *Mapa da Violência 2012: Os Novos Padrões da Violência Homicida*. 1. vyd. São Paulo: Instituto Sangari, 2011.

WASELFISZ, Julio Jacobo, Roseane XAVIER, Maria MACIEL a Patrícia Dantas BARBOSA. *Youth development report 2003*. Brasilia: UNESCO, 2004.

WORLD BANK. *Brazil Country Brief* [online]. [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <<http://go.worldbank.org/UW8ODN2SV0>>.

WORLD BANK. *Measuring inequality* [online]. 2011 [cit. 2012-03-13]. Dostupné z: <http://go.worldbank.org/3SLYUTVY00>

WORLDPRESS.ORG. *Brazil: Major Bribes-for-Votes Scandal Threatens to Topple Da Silva* [online]. 2005 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <<http://worldpress.org/Americas/2117.cfm>>.

Z

ZALUAR, Alba. Violence related to illegal drugs, easy money and justice in Brazil 1980- 1995. *Unesco.org* [online]. 2003 [cit. 2009-04-05]. Dostupné z: <<http://www.unesco.org/most/zaluar.htm>>.